

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΕ'

ΜΑΡΤΙΟΣ 1950

ΑΡ. 177

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΠΙΚΡΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Ἐρχόμαστε ἀπὸ τὸν πόλεμο
ἀπὸ τὴν ἱστορία χιλιάδων πικρῶν ἀνθρώπων
ποῦ ἡ φωτιά τοὺς γύμνωσε τὴ ψυχὴ
ποῦ δὲν ξέρεי τώρα ὁ ἓνας νὰ διαβάσει τὸ μέτωπο τοῦ ἄλλου
ποῦ ἡ βροχὴ τοὺς μοιράζεται μὲ τὸν ἄνεμο.
Στὸ τελευταῖο ἀκρογιάλι π' ἀνοίξαμε πανιὰ
δὲ βρέθηκε οὐτ' ἓνας ἀδελφὸς νὰ ξεσηκωθεί τόσο πρωτὶ ἀπ' τὸν ὕπνο του
νὰ σταθεῖ πάνω στὴν κορφή τῆς στάχτης
νὰ δακρῖσει γιὰ μᾶς γιὰ τὴ μοῖρα ποῦ μᾶς περίμενε
καὶ νὰ μᾶς φωνάξει νὰ πάμε στὸ καλὸ μὲ τὴ θάλασσα
στὸ καλὸ μὲ τίς ἀναμνήσεις.

Πέρασαμε δρόμους δίχως ἄστρα σκληροὺς ἀλύπητους
κολλήσαμε σὲ βραγιές ἀπὸ αἶμα
ἀντισκόφαμε σὲ κορμιὰ ποῦ λάσπωσαν καὶ πέτρωσαν μπρὸς στὴ σιωπὴ τοῦ ἡλιοῦ
μείναμε νὰ μαζέψουμε σπυρὶ—σπυρὶ τὴν συμφωνία τῆς πληγωμένης κοιλάδας
θυμηθήκαμε τοὺς φίλους μας καὶ ρωτήσαμε τοὺς σταυροὺς μὴν τοὺς εἶδαν
μὴν εἶδαν στ' ἀχνάρια τοῦ θανάτου
νὰ ξανατραγουδαίει ἡ ἀγάπη, νὰ ξανατραγουδαίει ἡ ὁμορφιά.
Οἱ τόποι εἶχαν γείρει ἀπ' τὴ θλίψη ἀπ' τὴ μνημοσύνη
κι' οὔτε μᾶς ἄκουσαν ποῦ σταθήκαμε ν' ἀφουγκραστοῦμε
τὰ χρεμετίσματα τῶν σπαθίων τίς ἀστραπὲς τῶν ἀλόγων
οὔτε σήκωσαν τὴν καρδιά τους νὰ μᾶς κοιτάξουν καὶ νὰ μᾶς ἀποκριθοῦν
ὅταν σκύψαμε νὰ βροῦμε μέσ' στὸ ἄπειρο στὰ χαλάσματα
ποῦ ἦταν ὁ Δημήτρης μὲ τὰ γκρίζα μάτια
ποῦ ἦταν ὁ χέρια του μὲ τὸ μάτσο τὰ γιασεμιά
μὲ κείνη τὴν ἀλησμόνητη αὐγὴ.
Ἄπ' τὰ χῶματα πέρασε ἡ βροχὴ
σύναξε τὰ κόκκαλα καὶ τὰ κατηφόρισε ψέλνοντας
κι' οἱ πεῦκες εἶχαν μαραθεῖ ἀπ' τὸν καημὸ τῆς ἀπορίας
δὲν ἤξεραν κι' αὐτὲς νὰ μᾶς ποῦν γιατί ἔμειναν τόσο ἀνθρωποὶ
στὶς ρεματιές δίχως νὰ μιλήσουν νὰ ξανασηκωθοῦν καὶ νὰ προφτάσουν
τὰ φτερά τους ποῦ ἔλιωναν ἀδιάκοπα μέσα στὸν ἄνεμο.

Πίσω ἀπ' τὰ βουνὰ συναντήσαμε γυναῖκες ἀνέμελες.
Εἶχαν σταθεῖ γιὰ πάντα στὸ δρόμο τῆς νύχτας
κοίταζαν ποῦθε ξημέρωνε ἡ ἀνατολὴ ποῦ δὲν ἐρχόταν
καὶ μᾶς ζήτησαν τοὺς ἀντρες τους τ' ἀδέρφια τους τὰ παιδιά τους
μὲ τὸ κατάρτι ποῦ τοὺς πῆρε κυνηγώντας τὰ μαλλιά μίας σημαίας
μὲ τὰ δάκρυα ποῦ τοὺς χαράκωσαν τὴν παλάμη στὸν τελευταῖο ἀποχαιρετισμὸ
σὲ μιὰ ὥρα σὰν καὶ χτὲς σὰν καὶ τούτη
ὅταν τὸ βράδι ξεκρέμαγε τὸ φεγγάρι ἀπὸ τὸ μέτωπο τ' οὐρανοῦ
κι' ὁ κόρφος τους ἔμενε ἄδειος ἀπὸ τὰ χελιδόνια...
Εἶδαμε τὰ χέρια τους σωμένα ἀπὸ τὴν προσμονὴ
σιμώσαμε τίς πληγές τους κι' ἀκούσαμε τὴν ἐλπίδα νὰ μαδαίει τὴ φωνὴ τῆς.
Σταθήκαμε μέρες ὀλόκληρες ποῦ μᾶς ψάχνανε μὴν εἴμαστε μεις
ποῦ ἔσκαβαν ἀνήλεα τὴ ζωὴ μας ρωτώντας μας

μὴν ἀγγίξαμε τὰ δέντρα ποὺ ρίζωσαν χίλιοι ξανθοὶ ἄγγελοι
 ἑκατομύρια ξανθοὶ ἄγγελοι
 γιὰ νὰ μοσκοβοληθοῦν καὶ κείνες ἀπ' τὰ φύλλα τους
 γιὰ νὰ φορτωθοῦν στὴν ἀγκαλιά τους τὴ στερνὴ ἀνάσα τῶν ἡρώων
 καὶ νὰ φωνάξουν στὴν ἔρημιὰ τοῦ κόσμου πῶς οἱ νεκροὶ δὲν πέθαναν
 πῶς οἱ νεκροὶ ξανάβησαν.

Συναντήσαμε στὸ τέλος τῆς ζωῆς καὶ κάτι κέραινα παιδάκια·
 διψοῦσαν γιὰ λίγο φῶς γιὰ μιὰ στοργικὴ ἀνεμῶνα
 καὶ μᾶς γύρευαν κλαίγοντας ποῖο σύγνεφο μάζεψε στὴ χούφτα του τὸν πατέρα τους
 ποῖα ποταμιὰ σήκωσε ἀπὸ τὸν περασμένον Ὀκτώβρη τὸ σκούφο του
 νὰ πάνε καὶ κείνα νὰ κυνηγήσουν τ' ἀχνάρια του
 νὰ σκαρφαλώσουν στὴν καρδιά του καὶ νὰ τὸν ξαναφέρουν στὸ σπίτι
 γιὰ ν' ἀποσώσει τὸ παραμῦθι τῆς φωτιάς γιὰ νὰ μαζέψει
 τὰ δυὸ κουπιά τοῦ δειλινοῦ καὶ νὰ πεῖ ἀπ' τὸ κατώφλι τοῦ ὕπνου πῶς αὔριο
 θὰ ξυπνήσουν στὸν κήπο οἱ τριανταφυλλιῆς
 πῶς αὔριο πῶς αὔριο πῶς αὔριο
 θὰ πάρει πάλι τὴν ἀξίνα γιὰ τὸν κάμπο
 νὰ θερίσει τὰ στάχια τῆς αὐγῆς.

Στὰ χέρια μας ἔχει νοτίσει ἀκόμα ἡ νέκρα ἡ θλίψη ἡ νοσταλγία
 ἔχει νοτίσει καὶ μιὰ φωνὴ ἕνα ρέπιο τραγοῦδι
 γιὰτὶ νὰ μαρμαρώσουν στὰ χιόνια τὰ ντουφέκια μὲ τὰ γαλάζια δάχτυλα
 γιὰτὶ νὰ γυρίζεις σήμερα στρατί-στρατί τὴ γῆς
 καὶ νὰ μὴ βρίσκεις οὔτε μιὰ ζωντανὴ κηλίδα αἵμα
 νὰ σοῦ πεῖ πῶς μπόρεσαν τόσοι ἄνθρωποι κι' ἀνέθηκαν
 στὴν ἀνθισμένη φλόγα τοῦ πολέμου πῶς λύσανε
 τόσα κάτασπρα περιστέρια μ' ἕνα σπαθὶ στὸ λαιμὸ
 κι' ἔφυγαν κι' ἔφυγαν κι' ἔφυγαν
 γιὰ τὴ δόξα γιὰ τὴν ἱστορία γιὰ τὸ τίποτα.

ΤΑΚΗΣ ΔΟΞΑΣ

ΔΙΣΤΑΓΜΟΙ

Ἔλα σὲ μένα, ἀγάπες καὶ φροντίδες
 εἶναι σὰ νὰ μοῦ γίνονται ρυτίδες...
 Κ' εἶν' ὅλα, μέρες, ὥρες, στιγμές, πάλι
 μιὰ ζάλη ἀπὸ τ' ἀβέβαιου τὴν πάλη.

Κι' ἡ ζωὴ μου, ποῦ σὰν τὸν καταρράχτη
 τὴν ἔβλεπα ἀσταμάτητὴ νὰ πάει,
 σὲ κάποιο μαῦρο ἀπὸ ρυτίδες φράχτη,
 σὰ σιγαλοδεμένη σταματάει.

Κι' ἂν ἴσως θέλω κάπου νὰ σταθῶ
 καὶ κάπου νὰ τραβήξω, πῶς τρομάζω!
 Κάτι, ποῦ μοῦ λέει νὰ μὴν ποθῶ,
 κάτι μοῦ φωνάζει νὰ διστάζω.

Κάτι, ποῦ μὲ κάνει ν' ἀμφιβάλλω,
 μοῦ φέρνει σὰ βαρὺ καὶ τ' ἀλαφρό,
 φοβάμαι — σὰ φωτιά — καὶ τὸ νερό·
 βλέπω τὸ τιποτένιο σὰ μεγάλο!

Κι' ὥστόσο οἱ σπόροι πάντα τῆς ζωῆς,
 τὸ μῖσος, ἡ χαρά, ἡ ὀρμὴ, ἡ μανία,
 μέσα μου νὰ φυτρώσουν ὁ καθεὶς
 γυρεύουν σὲ μιὰν ἀνθηση αἰωνία...

ΛΙΛΗ ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ

ΑΠΟΨΕΙΣ

Ο Ι Ν Ε Ο Ι

Ἀνασκοπώντας τὸ ἔργο τῆς τελευταίας περιόδου τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» βρισκόμαστε στὴν εὐχάριστη θέση νὰ διαπιστώσουμε πὼς ἡ ἐπαφή μας μὲ τοὺς ν έ ο υ ς ὑπῆρξε τὸν τελευταῖο καιρὸ στενωτέρα καὶ δημιουργικώτερη. Νέα — κι' ἀρκετὰ ὑπολογίσιμα — ταλέντα παρουσιάστηκαν ἀπ' τὶς σελίδες μας, ν έ ο ι ἄνθρωποι μ' ἐπιστολές τους ἐνδιαφέρθηκαν νὰ λύσουν τὶς ἀπορίες τους καὶ νὰ συζητήσουν μαζί μας τὶς ἀπόψεις τους, καὶ ν έ ο ι ἀναγνώστες προστέθηκαν στοὺς παληούς.

Τίποτε δὲν εἶναι, ἀλήθεια, ωραιότερο ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὰ νειάτα ! Εἶναι ἡ ἀνοιξη τῆς ζωῆς· κι' ἂν αὐτὰ δὲν ἀνθήσουν, τὸ Θέρος παραμένει ἄγονο καὶ τὸ φθινόπωρο ἄκαρπο.

Φαίνεται ὅμως πὼς καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ μέγας νόμος τῆς ζωῆς εἶναι ἀτεγκτος. Ὅπως οἱ μεγάλες χαρὲς εἶναι συνυφασμένες μὲ τὶς μεγάλες λύπες, ἔτσι κ' οἱ ἐνθουσιασμοὶ δὲν εἶναι ἄμοιροι ἀπογοητεύσεων. Καὶ δυστυχῶς οἱ ἀπογοητεύσεις — στὸ κεφάλαιο αὐτὸ — εἶναι συχνότερες ἀπ' τοὺς ἐνθουσιασμούς : Μέσα στὶς χιλιάδες τῶν νέων μας, λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκουν εὐκόλα τὸ δρόμο τους. Οἱ περισσότεροὶ μένουν χωρὶς κανένα προσανατολισμὸ, εἴτε παραπαίουν ἄσκοπα σὲ μακρινὲς κι' ἐπικίνδυνες ἀτραπούς. Κι' ἐνῶ τὸ θεῖο δῶρο τῆς δημιουργικῆς ὁρμῆς ξεχειλίζει ἀπ' τὴν ἀνυπόμονη ψυχὴ τους — καὶ δὲν περιμένει τίποτε ἄλλο, παρὰ μονάχα τὸ σχῆμα, γιὰ νὰ δέσει σὲ καρπὸ — ρέβει, τὶς πιὸ πολλές φορές, σὰν μαδημένο ἀνθοπέταλο, ποὺ σωριάζεται ἀγονιμοποίητο στὸ πρῶτο φύσημα τοῦ ἀνέμου.

Ἐνα σοβαρὸ μειονέκτημα τῶν νέων τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ ἔλλειψη θετικῶν καὶ ξεκαθαρισμένων ἐνδιαφερόντων. Οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς — φεύγοντας ἀπ' τὸ σχολεῖο — μπαίνουνε στὴ ζωὴ σὰ φύλλα π' ἀφήνονται στὸν ἄνεμο : Χοροπηδοῦν γιὰ λίγο κ' ὕστερα παρασύρονται καὶ χάνονται. Πολὺ λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ στὰ δεκαοκτῶ τους χρόνια ἀντιλαμβάνονται τὴν ἔννοια τοῦ ἠθικοῦ χρέους καὶ τῶν κοινωνικῶν εὐθυνῶν ποὺ ὑπέχουν, καὶ πολὺ λιγώτεροι ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουνε χαράξει κιόλας τὶς ἐπιδιώξεις τους κι' ἔχουνε τάξει ἐκ τῶν προτέρων τοὺς σκοποὺς τους. Οἱ ἄλλοι παρασύρονται ἀπ' τὸν ἐγωϊσμὸ καὶ τὴν ἀνυπομονησία ποὺ ἐμπνέει ἡ ζωικὴ δύναμη τῆς νεότητος. Προτιμοῦν τὶς μικρὲς ἐπιτυχίες κι' ἀνταλλάζουν τὴν μεγάλην προσδοκίαν τῆς ζωῆς μὲ τὸ γρήγορο κι' εὐκόλο κέρδος, (ὕλικὸ ἢ πνευματικόν). Ἐτσι ἐξαντλεῖται σιγὰ-σιγὰ ἡ δραστηριότης τους γύρω ἀπὸ τὰ μικρὰ καὶ τ' ἀσήμαντα· στομώνεται ἡ ἀγωνιστικὴ τους διάθεση καὶ τὸ ψυχικὸ τους σθένος ἐξαντλεῖται. Πόσοι καὶ πόσοι νέοι δὲν ἀρχίζουε ἔτσι ! Βλέπουνε τὴ ζωὴ σὰν ἓνα κεφάλαιο ἀπὸ τὸ ὁποῖο νομίζουν πὼς πρέπει νὰ παροῦνε μονάχα, χωρὶς αὐτοὶ νὰ δώσουνε τίποτε !

Ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ διαμόρφωση ὑγιῶν ἐνδιαφερόντων εἶναι ἡ συναίσθησι τοῦ ἠθικοῦ χρέους. Ἄλοῖμονο στοὺς νέους ποὺ κανονίζουν τὰ ἐνδιαφερόντά τους μὲ γνώμονα μόνο τὸ προσωπικὸ κέρδος καὶ τὴν ἀτομικὴ ὠφέλεια. Ἡ κοινωνικὴ ἄλλωστε ζωὴ εἶναι μιὰ σύμβαση· καὶ καμμιά σύμβαση δὲν μπορεῖ νάχει κύρος, ὅταν εἶναι ἑτεροβαρῆς. Μέσα ἀπὸ τὴ συναίσθησι τοῦ ἠθικοῦ χρέους θὰ ὀπλισθῇ ὁ νέος μὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφερόντα ποὺ ἐξυψώνουν τὸ φαρτὸ ἄτομο καὶ δίδουν στὴ σύντομη ἀνθρώπινη ζωὴ ἀξία καὶ περιεχόμενο. Θὰ ἀντιληφθῇ ποια εἶναι πραγματικὰ ἡ θέση του μέσα στὸν ἀπέραντο χῶρο τῆς Δημιουργίας, θὰ κατανοήσῃ τὶς εὐθύνες του ἀπέναντι στὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς ἄλλους, κι' ἀπὸ τὶς σχέσεις του αὐτὲς θὰ

δοκιμάσει την εϋεργετικήν πείρα τών μεγάλων αξιών τής ζωής : Τής ἀρετῆς, τής ἀλήθειας, τής ὠμορφίας, τής ἐλευθερίας, τής δικαιοσύνης.

Ἡ συναίσθησις τοῦ ἠθικοῦ χρέους ἀπορρέει κυρίως ἀπὸ δυὸ βασικοὺς παράγοντες : τὴν ἐσωτερικὴν καλλιέργεια καὶ τὴν παράδοσι. Ἡ ἐσωτερικὴ καλλιέργεια εἶναι ζήτημα ἀτομικῆς ἀσκήσεως, αὐτοκριτικῆς καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεως. Ἡ παράδοσις εἶναι τὸ μέτρο πού μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ πρόγονοί μας γιὰ νὰ μετροῦμε μ' αὐτὸ τὶς ἠθικὰς ἀξίες τής ζωής. Γιατὶ — στ' ἀλήθεια — μπορεῖ οἱ γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου νὰ τελειοποιούνται καὶ τὰ τεχνικά του μέσα νὰ ἀναπτύσσονται, ὁ ἠθικὸς ὅμως κι' ὁ συναισθηματικὸς του κόσμος παραμένουν βασικὰ ἀναλλοίωτα. Γιαυτὸ εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνον, γιὰ νὰ μὴν πῶ καταστρεπτικόν, νὰ ἀπομακρύνεται ἕνας — καὶ πολὺ περισσότερον ἔ ν α ς ν ε ο ς — ἀπὸ τὴν παράδοσι. Ὁφείλουν οἱ νέοι μας νὰ δοῦν τὴν κληρονομίαν αὐτὴν τοῦ παρελθόντος ὅχι μὲ τὸ μάτι τοῦ ἀνυπόμονου ἀρνητῆ, ἀλλὰ τοῦ συνετοῦ στοχαστῆ· γιατί ἡ παράδοσις εἶναι ἡ σοφία καὶ ἡ πείρα αἰώνων πού βρίσκει ἀπλῶς τὴν ἔκφρασί της στὴν ἐποχὴ μας. Δὲ μπορούμε στὰ σύντομα ὅρια τῆς ἀτομικῆς μας ζωῆς νὰ καταλύσουμε ἢ ν' ἀρνηθοῦμε ὅ,τι μὲ ἀγάπη καὶ ὑπομονὴ ἐδημιούργησαν ἑκατοντάδες γενεῶν προγόνων μας. Ἡ παράδοσις εἶναι οἱ ρίζες, ἐμεῖς εἴμαστε ὁ κορμὸς, πού ἀντλεῖ ἀπὸ κείνες τὸν κύριον ὄγκον τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν του. Κι' ἀπὸ μᾶς κι' ἀπὸ κείνες θ' ἀντλήσουν τὴν τροφή τους κάποτε τὰ κλώνια, πού ἀντιπροσωπεύουν τὸ μέλλον. Δυστυχῶς ὅμως οἱ περισσότεροι νέοι μας εἶναι ἀνυπόμονοι : Ὅταν φτάσουν στὰ δεκαοκτῶ — εἴκοσι τους χρόνια κι' ἀρχίσουν νὰ δημιουργοῦν τὸν προσωπικόν τους κόσμον, ἀνακαλύπτουν γιὰ πρώτη φορὰ τὶς ὠμορφίαις ἀλλὰ καὶ τὶς ἀτέλειαις τῆς ζωῆς. Στὴ βιασύνη, πού τοὺς ἐμπνέει ἡ νεανικὴ ὀρμή τους, ἐπιρρίπτουν τότε ὅλην τὴν εὐθύνη τῶν ἀτελειῶν στὶς προηγούμενες γενεάς, διακόπτουν — προσωρινὰ εὐτυχῶς, τὶς πιὸ πολλὰς φορὰς — κάθε δεσμὸ μὲ τὴν παράδοσι καὶ σπεύδουν αὐτοὶ νὰ γίνων οἱ σωτῆρες τοῦ κόσμου... Πολὺ γρήγορα ὅμως ἀντιλαμβάνονται ὅτι τὰ ἴδια ἀκριβῶς συναισθήματα, πού δοκιμάζουμε τώρα αὐτοὶ, τὰ εἶχανε δοκιμάσει πρὶν 30 χρόνια οἱ γονεῖς τους καὶ πρὶν 60 οἱ παπποῦδες τους, χωρὶς ὅμως ἔκτοτε νὰ ἐκλείψουν γιαυτὸ οἱ ἀφορμῆς τῶν παραπτόνων ! Πρέπει νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε ὅτι ἡ πρόδοσις τῆς ἀνθρωπότητος ἐπιτελεῖται μὲ βῆμα σημειωτῶν καὶ τότε μόνον θὰ μπορέσουμε ν' ἀνεβοῦμε ἕνα σκαλί ψηλότερα, ἂν στηριχτοῦμε σ' αὐτὰ πόχουνε χτίσει οἱ πρόγονοί μας.

Ἀπὸ τὴν παράδοσι λοιπὸν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν καλλιέργεια θὰ μορφωθῆ ἡ ἀντίληψις τοῦ ἠθικοῦ καθήκοντος, κι' ἀπ' αὐτὴν ἡ συναίσθησις τῶν εὐθυνῶν, ἡ τοποθέτησις τῶν σκοπῶν κ' ἡ εὕρεσις ἀνώτερων πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν διαφερόντων. Κι' ὅταν οἱ νέοι μας μορφώσουν ἀνώτερα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἐνδιαφέροντα δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία ὅτι θὰ προχωρήσουν στὸ τελευταῖον στάδιον τοῦ ἐνάρετου βίου, τὴν ἠθικὴν δράσι. Μέσα στὴν ἀγωνιστικὴ ἔννοια τῆς ἠθικῆς δράσεως ὑπάρχει ὅλο τὸ νόημα κ' ἡ σκοπιμότης τῆς ζωῆς. Ἀπὸ αὐτὴν πηγάζει τὸ κοινὸν καλὸν ἀλλὰ καὶ ἡ ἀτομικὴ εὐτυχία. Γιατὶ δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει μεγαλύτερη εὐτυχία ἀπὸ τὴν ἀρμονία πού ἐπιτυγχάνει ὁ ἄνθρωπος στὶς σχέσεις του μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς συνανθρώπους του. Μὲ τὴν ἠθικὴν δράσι ὁ ἄνθρωπος ἀξιοποιεῖ τὸ θεῖον πού κρύπτεται ἐντὸς του. Γίνεται ὁ ἴδιος δ η μ ι ο υ ρ γ ο ς. Εἶναι δὲ ὁ δημιουργὸς ἄνθρωπος ἡ πληρέστερη καὶ εὐτυχέστερη μορφή τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους.

Αὐτὲς τὶς ἀγνές καὶ μεγάλες χαρὲς πρέπει νὰ ἐπιδιώξει ἡ νεολαία μας. Ἰδιαίτερα ἡ δικὴ μας νεολαία, πού μπορεῖ νὰ ἀντλεῖ ἀπὸ ἕνα τόσο πλούσιον ἱστορικὸν παρελθόν καὶ μιὰν τόσο πλούσιαν ἐθνικὴν παράδοσι, πρέπει νὰ ἀποκτήσει σαφὴ συναίσθησις τῶν ἠθικῶν καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεών της καὶ νὰ φανεῖ ἀνταξία τῶν περιστάσεων.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΤΑ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΟΥΑΛΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ (*)

Θά σάς μιλήσω πρώτα για τὸ Φεστιβάλ τῆς Ουαλλίας, ποῦγινε στὴν πόλη Llangollen τῆς Β. Ουαλλίας ἀπὸ τὶς 13-19 Ἰουνίου 1949. Οἱ ἐντυπώσεις, ποῦ ὅλοι μας ἔχουμε ἀποκομίσει ἀπὸ τὴν περίφημη αὐτὴ διεθνῆ μουσικὴ γιορτῆ, εἶναι τόσο ποικίλες καὶ πλούσιες ποῦναι δύσκολο νὰ τὶς ξεκαθαρίσει κανεὶς στὴ μνήμη του καὶ νὰ τὶς ταξινομήσει. Γιατὶ δὲν εἶναι μονάχα οἱ μουσικὲς, ἀλλὰ κ' οἱ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ γορητευτικὴ φύση κ' ἀπὸ τὸν θαυμάσιο Ουαλλικὸ λαὸ ποῦναι ἐξ ἴσου πλούσιες.

Ὅταν τὸ τραῖνο πλησίαζε στὴν πόλη Llangollen ἀλληλοσυγκρούμενες σκέψεις κ' αἰσθήματα ἔπαιζαν μέσα μου· ἀπὸ τὴ μιὰ ἡ γορητεία τοῦ ἀγνώστου κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη μιὰ κάποια ἀνησυχία σχετικὰ μὲ τὰ ὑπεύθυνα καθήκοντά μας, τὴ συνεργασία μὲ ἀγνώστα πρόσωπα καὶ γενικὰ τὴν ὅλη ὀργάνωση τῆς μεγάλης αὐτῆς γιορτῆς. Ὅταν τὸ τραῖνο ὅμως στάθμευσε ὅλα ἔχαν ἐκτυλιχθεῖ μὲ τόση συναρπαστικὴ ταχύτητα ποῦ οἱ ἐνδοιασμοὶ κ' οἱ ἀνησυχίες ἔσβυσαν μὲ μιὰς ἀπὸ τὴ χαρὰ καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ ποῦ βασίλευε γύρω. Σὲ λίγα λεπτὰ θρεθήκαμε στὴ μέση ἑνὸς σωστοῦ διεθνoῦς πανηγυριοῦ. Ἡ πόλη ἦταν πανηγυρικὰ στολισμένη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη μὲ σημαίες, μὲ πολύχρωμα σήματα, καὶ μὲ ἐπιγραφὲς κ' ἀφίδες τοῦ καλωσῶριζαν τοὺς ξένους. Καὶ μέσα στοὺς δρόμους ἄπειρα πλήθη, οἱ φυλὲς τοῦ Ἰσραὴλ, μὲ τὶς πολυποίκιλες στολὲς τους καὶ τὴν πολύχρωμη ἐμφάνισή τους. Οἱ ψηλές, ξανθές καὶ λιγερκόρμες Νορβηγίδες μὲ τὴ διακριτικὴ τους εὐγένεια ἀνακατεμένες μὲ τὶς ζωηρὲς, μικρὸσωμες μελαχρινές Ἰσπανίδες οἱ Ὀλλανδέζες, μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τους ἄσπρο σκούφο καὶ τὰ ξύλινα παπούτσια τους, μὲ τὶς θερμὲς Ἰταλίδες καὶ τὶς χαριτωμένες Γαλλίδες, Ἰσπανοὶ ἀπὸ τὴ χώρα τοῦ Φράνκο, Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοὶ ἀπὸ χθεσινὲς ἐχθρικές χώρες, Ἀμερικανοὶ ἀπὸ τὴ χώρα τοῦ Τρούμαν καὶ Τσεχοσλοβάκοι ἀπὸ τὴ Λαϊκὴ Δημοκρατία τῆς Ἀ. Εὐρώπης, Σουηδοὶ, Αὐστριακοὶ, νέοι καὶ γέροι ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα κ' ἀπ' ὅλα τὰ πολιτικὰ συστήματα, ἀδελφωμένοι σὲ μιὰ ἐγκάρδια φιλικὴ ἀτμόσφαιρα ζοῦσαν ὡρες καὶ μέρες ἀληθινῆς εἰρήνης.

Οἱ πρώτες αὐτὲς ἐντυπώσεις παραμέρισαν γρήγορα μπροστὰ στὸν ἴδιο τὸν Ουαλλικὸ λαὸ. Ἡ φιλοξενία του, ἡ εὐγένεια κ' ἡ ἀνοιχτοκαρδωσύνη του εἶναι παροιμιώδεις. Μὲ τὴ θερμὴ τῆς ἀτμόσφαιρας ποῦ δημιουργοῦσε γύρω μας μὰς ἔκανε νὰ νιώθουμε πὼς θριακυμάσαμε σὲ τόπο δικὸ μας ἀνάμεσα σὲ παληοὺς φίλους. Οἱ Ουαλλοὶ, καθὼς ξέρετε, ἀνέκονε σ' ἄλλη φυλὴ διαφορετικὴ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοσάξωνες καὶ δείχνουν τὴν ἴδια ἐμμονὴ κ' εὐαισθησία στὸ νὰ διασαφηνίσουν ὅτι εἶναι Ουαλλοὶ κ' ὄχι Ἀγγλοὶ, ὅπως κ' οἱ Κύπριοι ὅτι εἶναι Ἕλληνας (κ' ὄχι... Χριστιανοὶ Ὀρθόδοξοι). Εἶναι ἀξιοθαύμαστο ποῦ ὁ μικρὸς ἀτὸς λαὸς ἔχει διατηρήσει ἀκέραιη τὴν ἐθνικὴ του ὑπόσταση, τὴ γλῶσσα του, τὰ ἔθιμα καὶ γενικὰ τὸν δικὸ του πολιτισμὸ παρὰ τὴν ἰσχύ καὶ τὴν πίεση τῆς Ἀγγλίας, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν τοὺς χωρίζουν φυσικὰ σύνορα. Στὰ σχολεῖα τους ἀκόμα, ὡς σήμερα, τὸ κύριο πρόγραμμα εἶναι στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα· ἔχουν ἐπιτύχει ὅμως νὰ διατηρήσουν καὶ οὐαλλικὰ μαθήματα. Οἱ πρώτοι κάτοικοι τῆς Ουαλλίας ἦρθαν ἀπὸ τὴ Μεσόγειο κατὰ τὰ 2000 π.Χ. καὶ ἦταν μιὰ φυλὴ μικρὸσωμη, μελαχρινὴ μὲ μαῦρα μάτια, μὴ ἄριας προέλευσης· ἀπόγονοὶ τους ὑπάρχουν ὡς σήμερα μὲ ἔκτυπα χαρακτηριστικὰ τῶν προγόνων τους, κυρίως στὶς ἀγροτικὲς περιοχές. Ἀκολούθησαν κατ' ὅπου, ἀπ' τὸν 6ο π.Χ. αἰῶνα, δυὸ κατακτήσεις τῶν Κελτῶν, τῶν ψηλόσωμων ξανθῶν ὑπερβορείων μὲ τὰ γαλανὰ μάτια ποῦ ἦρθαν ἀπὸ τὶς βόρειες πεδιάδες τῆς Εὐρώπης. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν σήμερα τὸ κύριο στοιχεῖο στὴν Ουαλλία κ' ἔχουν κληροδοτήσῃ στοὺς Ουαλλοὺς τὴ γλῶσσα τους, τὶς συνήθειές τους κ' ἰδιαιτέρα τὴν ἀγάπη τους, τὸ πάθος τους γιὰ τὴ μουσικὴ, κυρίως τὸ τραγούδι. Γιὰ τὴ θέση τῆς μουσικῆς στοὺς Κέλτες ἔχουμε παλῆς πηγές (Ἑλληνικὲς καὶ Ρωμαϊκὲς) ποῦ δείχνουν πόσο θαθεῖα ριζωμένο ἦταν μέσα τους τὸ αἶσθημα τοῦ ρυθμοῦ, τοῦ μέλους, καὶ τῆς ἀρμονίας ἀκόμα. Ἔνα χαρακτηριστικὸ τῆς ζωῆς τους ἦταν οἱ περιφημοὶ Βάρδοι, ἀντίστοιχοι τῶν Ὀμηρικῶν ραψωδῶν, ποῦ ἀποτελοῦν ἕνα κοινὸ γνῶρισμα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ὅλων σχεδὸν τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν. Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἔγραψε στὸν 1ο αἰ. π. Χ. γιὰ τοὺς Γαλάτες (Κέλτες) ὅτι «ἔχουν ποιητὲς ποὺς τοὺς λένε βάρδους, ποῦ τραγοῦδουν τραγούδια ἐπαινετικά καὶ σατυρικὰ συνοδεύοντάς τας σὲ ὄργανα σὰν τὴ λύρα... Φίλος κ' ἐχθρὸς ὑποτάσσονται στὸ τραγούδι τοῦ βάρδου. Συχνὰ ὅταν δυὸ

(*) Ὀμιλία ποῦ δόθηκε στὸ Σύλλογο τῆς Λεμεσοῦ «Ἄρης», στίς 28-1-1950.

στρατοί συναντώνται και τὰ σπαθιά ἔχουν τραβηχθεῖ και τὰ δόρατα ἐτοιμασθεῖ, οἱ βάρδοι ρίχνονται στή μέση τους και τοὺς εἰρνεύουν, ὅπως ἕνας μὲ μαγεία ὑποτάσσει τὸ ἄγριο θηρίο. Ἔτσι, προσθέτει ὁ Ἑλληνας συγγραφέας, ἀκόμα κι' ἀνάμεσα στοὺς πιὸ ἄγριους βαρβάρους (μὴ Ἕλληνες) ἢ ἄλλοφροσύνη ὑποχωρεῖ στή σοφία κι' ὁ Ἄρης σέβεται τὶς Μούσες». Ὁ Στράβων, ὁ Ἀθηναῖος κι' ἄλλοι ἐπίσης ἀναφέρονται στοὺς βάρδους και περιγράφουν τὴ θέση ποὺ εἶχαν στή ζωὴ τῶν Κελτῶν (Στράβων : «Οἱ βάρδοι ἐσύνθησαν κι' ἐτραγουδοῦσαν ὡδές· οἱ Οὐάτιες παρακολουθοῦσαν τὶς θυσίες κι' ἐμελετοῦσαν τὴ φύση και οἱ Δρυῖδες ἐμελετοῦσαν τὴ φύση και τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία»). Περιφήμες ἐμειναν στὴν ἱστορία τῆς Οὐαλλίας οἱ συγκεντρώσεις τῶν βάρδων, ποὺ στὴν οὐαλλικὴ γλῶσσα τὶς λένε «Eisteddfod». Τὸ πρῶτο τέτιο Eisteddfod (Φεστιβάλ) ὑποστηρίζεται πῶς ἔγινε στὸν 7ο ἢ 9ο αἰ. μ. Χ. Ἀπὸ τὸν 12ο αἰ. μ. Χ. (1176 μ.Χ.) ὅμως καθιερώνονται ἀπὸ τὸν περιφημο ἡγεμόνα τους Γκρύφφιθ ἀπ Ρὺς πακτικὰ τὰ ἐθνικὰ αὐτὰ Φεστιβάλ. Οἱ περιφημότεροι βάρδοι (λαϊκοὶ τραγουδιστές, ποιητὲς και συνθέτες) τῆς ἐποχῆς συγκεντρώνονται σ' αὐτὰ γιὰ νὰ διαγωνιστοῦν στὴν τέχνη τοῦ τραγουδιοῦ, τῆς ποίησης και τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς. Ὁ νικητὴς ἐθεωρεῖτο ἱερὴ και ἐθνικὴ μορφή· ὠδηγεῖτο στὴν κεντρικὴ ἐξέδρα, ὅπου ὁ ἀρχηγὸς τῶν Δρυῖδῶν τοῦ φοροῦσε τὴν τῆβρο και τὸν ἐστεφάνωνε μὲ στεφάνι φύλλων τῆς δρυός.

Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν στεφανωμένο νικητὴ ἦταν ἀπειρίοριστος.

Τὰ Φεστιβάλ αὐτὰ, ποὺ, καθὼς εἶδαμε, καθιερώθηκαν ἀπὸ τόσο μακρινὰ χρόνια, ἐξακολουθοῦν ἀκόμα και σήμερα νὰ ἀποτελοῦν ἕνα βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς στὴν Οὐαλλία. Κάθε πόλη, μικρὴ ἢ μεγάλῃ, ἔχει τὴ χορωδία της και στὴ χρονιάτικη συγκέντρωση παίρνει μέρος στὸν ἐθνικὸ διαγωνισμὸ. Οἱ Οὐαλλοὶ μὲ ξεχωριστὴ τιμὴ και πρηνότητα σὰς μιλοῦν γι' αὐτὰ τὰ Φεστιβάλ και γιὰ ἐπιτυχίες ποὺ μπορεῖ νὰ εἶχε ἡ πόλη τους. Μιλοῦν γι' αὐτὰ μὲ τὸ ἴδιο πάθος ποὺ ἄλλοι μιλοῦν γιὰ τὸ ποδόσφαιρο ἢ τὶς ἵπποδρομίες. Τὸ χορωδιακὸ τραγοῦδι, τὸ τραγοῦδι σὲ ἀρμονία, εἶναι μέσα στὶς φλέβες τους κι' ἀποτελεῖ τὴν κυριώτερη καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Ἔργατες σὰν σχολοῦν ἀπὸ τὴ δουλειὰ τους ἀπὸ τὰ ὄρυχια τους ἢ τὰ ἐργοστάσια, ἀγρότες και πολῖτες συχνὰ τραγουδοῦνε σὲ τετραφωνία μὲ φυσιολογικὴ εὐκολία σὰν νὰ μιλοῦν.(1)

Ἡ πόλη Llangollen, περίφημῃ ἀπὸ τὸν μεσαῖωνα ὡς κέντρο μουσικῶ, ἔχει καινοτομήσει και καθιερώσει ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ τελευταίου πολέμου τὸ Διεθνὲς Eisteddfod, δηλ. Φεστιβάλ μουσικῆς σὲ διεθνὲς πλῆσιον. Τὸ φετινὸ ἦταν τὸ τρίτο και σημεῖωσε ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία μὲ τὴ συμμετοχὴ 80 χορωδιῶν ἀπὸ 21 χώρες τῆς Εὐρώπης και τῆς Ἀμερικῆς και τὴ συμμετοχὴ χιλιάδων ἐκτελεστῶν. Ἡ ἱστορικὴ αὕτη πόλη, ποὺ κατάρωσε νὰ συγκεντρώσει και νὰ φιλοξενήσει τόσες χιλιάδες ἐκτελεστῶν και ἐπισκεπτῶν, εἶναι μιὰ χαριτωμένη πόλη στὴ Β. Οὐαλλία, στεφανωμένη μὲ μαγευτικὲς φυσικὲς ὀμορφίες. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ξεχωρίζει τὸ γραφικὸ ποτάμι Dee, ποὺ σὰν ἀσημένι ἀρτηρία κυλάει μέσα ἀπ' τὴν καρδιά της. Εἰκοσιδουὸ σημαίες κυμάτιζαν πανηγυρικὰ πρὸς τιμὴ τῶν χωρῶν ποὺ συμμετεῖχαν· και μαζί μ' αὐτὲς ἡ Ἑλληνικὴ, ποὺ ὑψώθηκε πρὸς τιμὴ τοῦ Ἑλληνοσ Κριτοῦ, μιὰ χειρονομία ποὺ ἦταν και τιμητικὴ, ἀλλὰ ἰδιαιτέρα συγκινητικὴ, γιὰτὶ ὁ Κριτὴς ἦταν Ἕλληνας Κύπριος.

Τὸ Φεστιβάλ ἦταν χωρισμένο σὲ δυὸ μέρη : α) στοὺς διαγωνισμοὺς ποὺ γίνονταν τὴν ἡμέρα και β) σὲ βραδυνὲς συναυλίες μὲ συμμετοχὴ τῶν καλύτερων χορωδιῶν μὲ ἐλεύθερο πρόγραμμα. Οἱ δημόσιοι διαγωνισμοὶ ἄρχιζαν ἀπὸ τὶς 10 τὸ πρωῖ και συνεχίζονταν χωρὶς διακοπὴ ὡς τὶς 5-6 τὸ ἀπόγευμα· στὶς 7 ἄρχιζαν οἱ βραδυνὲς συναυλίες. Ἔτσι, γιὰ ἕξι μέρες ὅλος ὁ πληθυσμὸς τῆς περιοχῆς μαζί μὲ τὶς χιλιάδες τῶν ξένων παρακολουθοῦσαν ἀπὸ τὸ πρωῖ ὡς τὰ μεσάνυχτα τὶς γιορτές. Εἴκοσι χιλιάδες περίπου καθημερινὰ μὲ πρόχειρες προμηθειες τροφῆς ἔτρεχαν ἀπὸ νωρὶς τὸ πρωῖ νὰ πάρουν σειρά στὶς ἀτέλειωτες οὐρές γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν θέση μέσα στὴν ἀπέραντη αἴθουσα ἢ στὸν γύρω κάμπο γιὰ νὰ παρακολουθήσουν ἔστω και μὲ τὰ μεγάφωνα τὴ διεξαγωγὴ τῆς γιορτῆς. Ὅσοι εὐτυχῆς ἐξασφάλιζαν ἕνα ἀπὸ τὰ 6 χιλιάδες καθίσματα κάθονταν σιωπηλοὶ ἐπὶ 7-8 ὥρες παρακολουθώντας μὲ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον τὶς ἐκτελέσεις, κυρίως τῶν χορωδιῶν, και βαθμολογώντας συχνὰ μαζί μὲ τὴν Κριτικὴ

(1). Ἀναφέρεται, ἄλλωστε, ὅτι οἱ Οὐαλλοὶ (οἱ Κέλτες γενικώτερα) ἦταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους λαοὺς ποὺ καλλιέργησαν τὴν πολυφωνία, τὸν συνδυασμὸ δηλ. διαφόρων μερῶν. Ὁ Giraldus de Bari ἔγραφε στὰ 1188 μ.Χ. πῶς οἱ Οὐαλλοὶ «στὶς συναυλίες τους δὲν τραγουδοῦσε σὲ ταυτοφωνία, ὅπως οἱ κάτοικοι τῶν ἄλλων χωρῶν, ἀλλὰ σὲ πολλὰ διαφορετικὰ μέρη. Ἔτσι, σὲ μιὰ ὀμάδα τραγουδιστῶν, ποὺ πολὺ συχνὰ συναντᾶται κανεὶς στὴν Οὐαλλία, ἀκοῦς τόσα διαφορετικὰ μέρη και φωνῆς ὅσοι εἶναι οἱ τραγουδιστές.....»

Ἐπιτροπή! Μ' ἀληθινὸ πνεῦμα διεθνoῦς ἀδελφocσύνης χαιρετοῦσαν τὶς ξένες χορωδίες καὶ τὶς νίκες τους μετὰ μεγαλύτερο ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ τὶς δίκες τους κ' ἦταν καθαυτὸ γοητευμένοι ὄταν μιὰ χώρα, ποῦ ὡς τὴ στιγμή δὲν εἶχε σημεῖώσει καμμιά ἐπιτυχία, ἐκέρδιζε ἓνα βραβεῖο.

Τὸ πρόγραμμα περιελάμβανε διαγωνισμοὺς βιολιοῦ, πιάνου, solo τραγουδιοῦ (μονωδίας) γιὰ κάθε εἶδος φωνῆς: ὑψίφωνο, μεσόφωνο, τενόρο, βαρύτονο, μπασό, καθὼς καὶ διαγωνισμοὺς χορωδιῶν. Ἀπαραίτητος ὅρος: οἱ διαγωνιζόμενοι (ἐκτὸς τῶν μαέστρων τῶν χορωδιῶν) ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐρασιτέχνες.

Ἐπειδὴ ἦταν μεγάλος ὁ ἀριθμὸς τῶν διαγωνιζομένων γίνονταν προκριματικοὶ διαγωνισμοὶ καὶ μόνο οἱ τρεῖς πρώτοι παρουσιάζονταν στὸ κοινὸ γιὰ τὴν τελικὴ κατάταξη. Ἡ Διεθνὴς Κριτικὴ Ἐπιτροπή περιελάμβανε ἓνα Ἑλβετὸ, καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ζυρίχης, ἓνα Ἀγγλο μαέστρο, δυὸ Οὐαλλοὺς καὶ τὸν ὑποφαινόμενο, κ' ἐργάστηκε μετὰ πνεῦμα πλήρους συνεργασίας. Σύμφωνα μετὰ τοὺς κανονισμοὺς τῶν διαγωνισμῶν ὁ Κριτὴς εἶναι ὁ ἀπόλυτος κύριος καὶ ἡ ἀπόφασή του εἶναι ἀνεκκλήτη! Ἀμέσως μετὰ ἀπὸ κάθε ἐκτέλεση ὀφείλει νὰ κάμει τὶς παρατηρήσεις του γραπτῶς καὶ νὰ βαθμολογήσει. Ὅταν συμπληρωθεῖ ὅλος ὁ διαγωνισμὸς (ἐνωῶ ὁ προκριματικὸς) θὰ παραδώσει στὸν γραμματέα τὶς φόρμες του μετὰ τὶς παρατηρήσεις του καὶ οἱ τρεῖς ποὺ ἐξασφάλισαν τὸν ψηλότερο μέσο ὄρο θὰ εἰδοποιηθοῦν νὰ ἐπαναλάβουν μπροστὰ σ' ὅλη τὴν Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὸ Κοινὸ στὴν Κεντρικὴ αἴθουσα τὸν διαγωνισμὸ τους. Ὁ Κριτὴς, ποῦ ἔκαμε τὸν προκριματικὸ, θεωρεῖται ὁ εἰσηγητὴς καὶ κύριος ὑπεύθυνος γιὰ τὴν τελικὴ ἀπόφασή στὸν εἰδικὸ ἐκεῖνο διαγωνισμὸ.

Στὶς χορωδίες δὲν ὑπῆρχε προκριματικὸς, ἀλλὰ ὅλες οἱ χορωδίες μετὰ τὴ σειρά τους ἀνέβαιναν στὴ σκηνὴ κ' ἐκτέλούσαν μπροστὰ στὸ κοινὸ καὶ τοὺς Κριτῆς δυὸ ἔργα ὑποχρεωτικὰ γιὰ ὅλους κ' ἓνα δικῆς τῶν ἐκλογῆς, ἀλλὰ ὑποχρεωτικῶς ἐνὸς συνθέτη τῆς χώρας τῆς χορωδίας. Οἱ χορωδίες ἦταν χωρισμένες σὲ πέντε ομάδες: σὲ μικτές, ἀνδρικές, γυναικείες, ἐφηβικές (ἡλικίας μεταξύ 15-21 χρονῶν) καὶ παιδικές (κάτω τῶν 16 χρονῶν), μετὰ χωριστὸ πρόγραμμα καὶ χωριστὴ μέρα γιὰ κάθε ομάδα. Ἡ δουλειὰ τῶν Κοιτῶν ἦταν πολὺ δύσκολη καὶ φυσικὰ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα: ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκτέλεση μιᾶς χορωδίας ἔπρεπε νὰ γραφοῦν οἱ παρατηρήσεις καὶ νὰ βαθμολογηθεῖ ἡ χορωδία. Συχνὰ τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐκτέλεσης ἦταν τόσο ψηλὸ καὶ ἡ διαφορά τόσο μικρὴ, ὥστε ὁ μέσος ὄρος νὰ μὴ εἶναι παρὰ κατὰ μιὰ μονάδα διαφορετικὸς μέσα στὶς 300 (κάθε κομμάτι βαθμολογοῦταν ὡς τὰ 100). Λίγη ὥρα μετὰ τὴν τελευταία χορωδία ἡ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ, μετὰ ἀπὸ σύσκεψή της, ἐβγάλε τὴν ἀπόφασή ποῦ ὁ Πρόεδρος τῆς (κάθε Κριτῆς, ἓκ περιτροπῆς, προῆδρευε τῆς Ἐπιτροπῆς) ἀνακοίνωνε ἀπὸ τὴ σκηνή, ἀφοῦ ἀνέλυε τὰ ἔργα κ' ἐδιάβαζε τὶς παρατηρήσεις γιὰ κάθε ἐκτέλεση.

Ἡ πρώτη μέρα ἀφιερῶθηκε στὴ λαϊκὴ μουσικὴ (γιὰ νὰ κρατηθεῖ ἡ παλιὰ παράδοση μετὰ τὶς συγκεντρώσεις τῶν βάρδων). Τὸ κεντρικὸ ἐνδιαφέρον συγκεντρῶναν οἱ διαγωνισμοὶ χορωδιῶν (ἀποκλειστικὰ μετὰ ἐναρμονισμένα λαϊκὰ τραγοῦδια) καὶ λαϊκῶν χορῶν.

Τὸ πρώτο βραβεῖο πήρε ἡ Νορβηγικὴ χορωδία τῶν φοιτητῶν τοῦ Ὁσλο, μετὰ δεύτερη μιὰ Οὐαλλικὴ. Στὸ χορὸ οἱ Ἰσπανικὲς ομάδες, μετὰ τὰ πολὺχρωμα κοστοῦμια τους, ἐσάρμαζαν κυριολεκτικὰ τοὺς ἀντιπάλους μετὰ τὴ θαυμαστὴ εὐστροφία, τὴ χάρη καὶ τὸ μπῆρι τους, κερδίζοντας τὶς τέσσερες πρώτες θέσεις.

Ἀπὸ τὴ δεύτερη μέρα ἄρχισε τὸ κύριο, τὸ κλασσικὸ νὰ ποῦμε, μέρος τῆς γιορτῆς μετὰ διαγωνισμοὺς βιολιοῦ, πιάνου, μονωδίας καὶ χορωδιῶν. Δὲν πρόκειται νὰ περιγράψω κάθε διαγωνισμὸ, πράγμα ποῦ θάταν κουραστικὸ. Θὰ σταματήσω ὁμῶς σὲ κείνους ποὺ συγκέντρωσαν τὸ πιὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον, δηλ. στὶς χορωδίες. Ἀναφέρω ἀπὸ τοὺς διαγωνισμοὺς ὀργανικῆς μουσικῆς αὐτὸν τοῦ βιολιοῦ καὶ αὐτὸν τοῦ πιάνου, στοὺς ὁποίους ἦμουν κ' ὁ ὑπεύθυνος κριτῆς. Στὸν πρώτο, δυὸ Βιεννέζους πήρσαν τὰ πρώτα βραβεῖα καὶ στὸν δεύτερο (δηλ. τοῦ πιάνου) τὸ πρώτο κέρδισε μιὰ Νορβηγίδα μετὰ δεύτερο καὶ τρίτο πάλι Βιεννέζους. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι κέρδισαν καὶ τὸν διαγωνισμὸ μουσικῆς δωματίου. Τὰ ὑποχρεωτικὰ ἔργα ἦταν ἡ τῶν μεγάλων κλασσικῶν καὶ προκλασσικῶν, τοῦ Beethoven, τοῦ Hindel κ. ἄ. ἡ συγχρόνων συνθετῶν. (2)

Ἄλλὰ στοὺς διαγωνισμοὺς χορωδιῶν, ποῦ εἶχαν καὶ τὸ πιὸ μεγάλα βραβεῖα, γινόταν συχνὰ σωστὴ μάχη ἀνάμεσα σὲ θαυμάσιες χορωδίες ἀπὸ πολλῆς χώρας τῆς Εὐ-

(2) Στὸν διαγωνισμὸ πιάνου τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ ὑποχρεωτικὰ ἔργα ἦταν ἡ «Λύρα τῆς Σαπφῶς» τοῦ ὑποφαινόμενου.

ρώπης. Θάθελα να βλέπατε τις δεκάδες γυναικείων κι' εφηβικών χορωδιών, από την Ουαλλία ως τη Λουιζιάνα της 'Αμερικής (αυτή η τελευταία έκανε 5 χιλ. μίλια για να ρθει) που ήρθαν εκεί με τη φλόγα της μουσικής, ν' ακούατε εκτελέσεις που λίγο άπειχαν ώρισμένες από το τέλειο και να χαρήτε το αρμονικό τους σύνολο. Από τις 18 γυναικείες χορωδίες που διαγωνιστήκαν ξεχώρισε, χάρη στον θαυμαστό τόνο, την τέλεια ισορροπία των φωνών και τη λεπτότατη έρμηνεία των έργων, η έξοχη χορωδία Maitea από τον 'Αγιο Σεβαστιανό της 'Ισπανίας. Μάεστρος τους ήταν μια σεβάσμια κι' επιβλητική καλλιτέχνιδα 65—70 χρονών. 'Η εμφάνιση γυναικών—μάεστρων ήταν ένα φαινόμενο χαρακτηριστικό που μάς έκανε εντύπωση, κυρίως στις Ουαλλικές χορωδίες.

'Ο σημαντικότερος διαγωνισμός ήταν αυτός των μικτών χορωδιών (α' βραβείο : διεθνές τρόπαιο και £120, 6' £50 και γ' £25). Τη νίκη ήρθαν να διεκδικήσουν χορωδίες από το Βέλγιο, τη Νορβηγία, τη Σουηδία, τη Γερμανία, την 'Ιταλία, τη Γαλλία, την Αυστρία και την 'Ισπανία. Ξεχωριστά συγκινητική ήταν ή στιγμή που θ' ανέβαινε στη σκηνή ή Γερμανική χορωδία του Lubeck. 'Ηταν ή πρώτη εμφάνιση Γερμανών μετά τον πόλεμο και όλοι τους έτρεμαν σαν τὰ πουλιά πίσω απ' τη σκηνή με τη σκέψη πώς θα τους δεχτεί το Ουαλλικό και διεθνές κοινό. Το τι έγινε με την εμφάνιση των πρώτων ώχρων προσώπων ήταν απερίγραπτο : ό κόσμος χαιρετούσε με πραγματικό ένθουσιασμό τους καλλιτέχνες κι' έδινε μαζί ένα μάθημα ειρήνης και πολιτισμού. Τα τρία βραβεία πήραν κατά σειρά : ή 'Ακαδημαϊκή Χορωδία της Στοκχόλμης, που παρουσίασε το πληρέστερο σύνολο κι' απέδωσε τὰ έργα με αξιόλογη έκφραστική δύναμη, ή εξαιρετή 'Ιταλική Χορωδία της Βερόνας και μια 'Ισπανική. Μια νότα ιδιαίτερης συμπάθειας δημιουργήθηκε την τελευταία μέρα με τον διαγωνισμό των παιδικών χορωδιών. 'Εφτακόσια παιδιά με ένθουσιασμό και θαυμαστή μουσική κατανόηση διαγωνιστήκαν για τη νίκη (α' : διεθνές τρόπαιο και £50, 6' £25 και γ' £15). 'Η εμφάνισή τους κι' ή εκτέλεσή τους ήταν διπλή χαρά : χαϊρόσουν να τὰ βλέπεις ολόψυχα άφωσισμένα στη θεια τέχνη του 'Απόλλωνα και χαϊρόσουν να τ' ακούς σε άπιαστη, αλάβωστη και μουσικώτατη εκτέλεση, τέτια που θὰ ζήλευαν πολλοί μεγάλοι.

Πανηγυρική όψη έδωσε ή εμφάνιση των 59 παιδιών του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Πράγας ντυμένων με τις εθνικές στολές τους και που γρήγορα είχαν κατακτήσει το κοινό με την εκτέλεσή τους και πρό πάντων με τη λεπτή σκέψη που είχαν να φέρουν και να σκορπίσουν άφθονα δώρα σ' όλα τ' άλλα παιδιάκια. Στην τελική κατάταξη πήραν όμως την πέμπτη θέση : πρώτη ήρθε ή άφθαστη σε μουσικότητα παιδική χορωδία «Χιονοστιβάδες» του Κάρδιφ.

Μετά το διαγωνισμό των παιδιών ή άγωνία του κοινού κορυφώθηκε, γιατί ακολουθούσε ό διαγωνισμός ανδρικών χορωδιών, που για τους Ουαλλούς ήταν το σημαντικότερο γεγονός της έβδομάδας. Εικοσιδυό χιλιάδες τόν παρακολούθησαν με πραγματική θρησκευτική ευλάβεια. Ούτε αναπνοή δέν άκουγόταν κατά τη διάρκεια της τιτανομαχίας αυτής, όπως τη χαρακτήρισε ή Κριτική 'Επιτροπή. Χορωδίες φοιτητών από τη Βιέννη, χορωδίες μεταλλωρύχων από την Ουαλλία, αστυνομικών της Μητροπολιτικής 'Αστυνομίας του Λονδίνου, όλοι τους ρίχτηκαν σ' αυτή την ευγενική μάχη. Το πρώτο βραβείο με τις £100 και το διεθνές τρόπαιο ήταν μηδαμινό κοντά στην τιμή και τη δόξα του νικητή. Κι' έδώ θριάμβευσε ή 'Ισπανία με μια θαυμάσια χορωδία από τον 'Αγ. Σεβαστιανό, που ήταν το τελειότερο φωνητικό συγκρότημα όλου του Φεστιβάλ. 'Εξαιρετικές φωνές, που θὰ τις ζήλευαν και σολίστες άκόμα, θαυμαστά ισορροπημένες σ' ένα αρμονικό σύνολο, ευπαθέστατο και στούς πιο λεπτούς χρωματισμούς. 'Η εκτέλεσή τους θὰ μου μείνει άξέχαστη. 'Ακολούθησαν κατόπι μια Ουαλλική και μια Βιεννέζικη.

Χαρακτηριστικά του πνεύματος, που είχε κυριαρχήσει στον διαγωνισμό, ήταν τὰ λόγια του μάεστρου της πιο δημοφιλούς Ουαλλικής χορωδίας που παρά τις έλπίδες του κοινού πήρε την έβδομη θέση : «Εύχαριστούμε όλους θερμά για την ύποδοχή, ιδιαίτερα εύχαριστούμε τους Κριτές : μάς έδωσαν όσες μάρκες αξίζαμε, ύποσχόμαστε όμως του χρόνου να γυρίσουμε καλύτεροι».

Κάθε θράδυ, μετά τους διαγωνισμούς της ημέρας, διδόταν συναυλία με τις καλύτερες χορωδίες και τη συνεργασία γνωστών καλλιτεχνών διεθνούς φήμης. Οί γιορτές αυτές, που έκλεισαν με μια συναυλία της Συμφωνικής 'Ορχήστρας του Λίβερπουλ, διεξήχθησαν με παραδειγματική τάξη, θαυμαστή άκρίβεια και πρό πάντων με άνώτερο πνεύμα πολιτισμού απ' τις χιλιάδες εκτελεστών και άκροστών, κι' άπέδει-

ξαν, ακόμα μιὰ φορά, πόσο οί άνθρωποι κάθε φυλής είναι ψυχικά κοντά ό ένας στον άλλο και πόσο πολύτιμο μέσο διεθνούς αλληλοκατανόησης κι αγάπης είναι ή τέχνη κι' ιδιαίτερα ή Μουσική. Ήπιγραμματακιὰ τὸ ἐκφράζει ή φράση τοῦ Οὐαλλοῦ ποιητῆ, ποῦναι χαραγμένη πάνω στό τρίπαιο τοῦ νικητῆ : «Εὐλόγημένος είναι ό κόσμος ποῦ τραγουδά».

Καθένας μας φεύγοντας ἀπό τὴν ώραία κείνη γωνιά τῆς γῆς ἔνοιθε τὴν ψυχὴ και τὴ σκέψη του πιό πλούσια και πιό φωτεινὴ ὕστερα ἀπ' αὐτὸ τὸ λουτρό τῆς τέχνης, τῆς αγάπης και τῆς συναδέλφωσης.

* * *

Τὸ ἄλλο Φεστιβάλ, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ σὰς μιλήσω, ἔγινε στὴ Βενετία ἀπὸ τῆς 7 ὡς τῆς 12 τοῦ Σεπτέμβρη. Ἄν ὁ καιρὸς μᾶς ἐπέτρεπε θὰ μπορούσα νὰ ἐπεκτείνω τῆς ἐντυπώσεις μου και ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ κίνηση τοῦ Λονδίνου, τοῦ Παρισίου και τῆς Ἀθῆνας, ὅπου πέρασα τὸ ἐνδιάμεσο διάστημα κι' ὅπου σημαντικὴ μουσικὴ κίνηση ἐξακολουθοῦσε και τοὺς καλοκαιρινοὺς μῆνες.

Θάθελα νὰ σταματήσω κυρίως στῆς δυὸ πόλεις, ποῦ γιὰ μένα εἶναι οἱ δυὸ Πόλεις τῆς Γῆς, τὸ Παρίσι και τῆς Ἀθῆνες. Ἡ ἐπίσκεψη στὸ Παρίσι ἀποτελεῖ πάντα ἕνα προσκύνημα στὸ ἐλεύθερο αὐτὸ κέντρο, ὅπου ὅλες οἱ ἀνθρώπινες ἐπιθυμίες — πνευματικὲς και ὕλικές — συγκλίνουν και συναντῶνται. Γιὰ τὸν καλλιτέχνη και τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο ιδιαίτερα εἶναι ἀκόμα ἕνα νοσταλγικὸ ξαναγύρισμα, γιὰ νὰ λουστει ξανά στὴν ὁμορφιὰ τῆς ἀσύγκριτης αὐτῆς Πόλης : νὰ σταθεῖ σιωπηλὰ μπρὸς στὴν Ἀφροδίτη τῆς Μήλου ποῦ, με τὴν πανάρχαιη κι' ἀκατάλυτη ὁμορφιὰ τῆς, ὑποδέχεται με θεϊκὴ χάρη τὸν εὐλαδικὸ ἐπισκέπτη τοῦ Λούβρου, νὰ κινήσει τὰ δῆματά του στῆς ὄψεις τοῦ ἱεροῦ Σηκουάνα, στὰ πόδια τοῦ Πύργου τοῦ Ἀΐφελ, νὰ χαθεῖ μέσα στὴν κίνηση ποῦ σφύζει ἀπὸ ζωή...νὰ ζήσει μέσα στὴ μοναδικὴ ἀτμόσφαιρα και τὸ μοναδικὸ φυσικὸ και ψυχικὸ κλίμα τῆς πόλης αὐτῆς, ὅπου ή χαρὰ τῆς τέχνης κι' ή χαρὰ τῆς ζωῆς βγαίνουν ἀπὸ κοινὲς πηγές. Εἶναι ἀξιοθαύμαστο πὼς ή πόλη τῆς ἐλευθερίας (κάθε ἐλευθερίας, καθὼς πιστεύουν σὺνήγοι) ξέρει νὰ διδάσκει τὸ μέτρο και τὴν ἁρμονία τῶν ἀντιθέσεων. Πίσω ἀπὸ τῆς πολυῶρυβες πλατείες και λεωφόρους με τῆς χιλιάδες τὰ ποικίλα κέντρα ὑπάρχουν γωνιές, ἀπομονωθῆρια ἀληθινὰ ὅπου σιωπηλὰ σπουδάζονται δημιουργικὰ οἱ τέχνες κι' οἱ ἐπιστῆμες. Σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἱδρύματα, ἀπ' ὅπου ἄλλοτε εἶχα ἀποφοιτήσει, εἶχα τὴ μεγάλη χαρὰ και τιμὴ νὰ προσκληθῶ (ὅπως και στὰ 1947) σὰν μέλος τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Διπλωματικῶν Ἐξετάσεων...

Τὸ ψυχικὸ και πνευματικὸ κλίμα τῶν Ἀθηνῶν οὐσιαστικὰ δὲν διαφέρει ἀπ' αὐτὸ τοῦ Παρισίου, ἐδῶ ὅμως σὲ συνεισφέρει μιὰ ἄλλη γοητεία, ὅχι αὐτὴ μονάχα τοῦ φωτὸς και τοῦ καταγάλανου οὐρανοῦ, ἀλλὰ ή γοητεία τοῦ βράχου, τοῦ ἱεροῦ βράχου ! Σὲ κάθε σου δῆμα ζεπετάγεται πάνω ἀπὸ δρόμους και πλατείες σὰν φωτεινὴ κορώννα ποῦ στεφανώνει συμβολικὰ τὴν ἱερὴ πόλη. Σὲ παρακολουθεῖ καθημερινὰ, ὅπως σιωπηλὰ κι' εὐγλωττα παρακολούθησε τὴ ζωὴ τοῦ Ἐθνους ἐμψυχώνοντας και καθοδηγώντας μαζί. Εἶναι ἕνα προνόμιο ὀλότελα ξεχωριστὸ τὸ νὰ ζεῖ ἕνας λαὸς σὲ τέτια διαρκὴ ἐπαφὴ με τὴν ἱστορία του και τὸ παρελθόν του. Ὅταν καθισμένος στὰ βραχάκια τοῦ Θεάτρου τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ στὰ πόδια και τὴν πλαγιά τῆς Ἀκρόπολης παρακολουθεῖς μιὰ παράσταση ἀρχαίου δράματος ἢ μιὰ συναυλία, χάνεσαι σὲ μιὰ ονειρωδὴ ἔκσταση και θαρρεῖς πὼς μέσα ἀπὸ τὰ μάτια και τῆς μορφῆς τῶν σιωπηλῶν ἀκροατῶν γύρω σου ξαναζοῦν οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι με τὴν ἴδια ψυχὴ και τὴν ἴδια φλόγα τῆς τέχνης.

Τὸ θέμα μου ὅμως σήμερα εἶναι ἄλλο : τὸ Φεστιβάλ τῆς Βενετίας. Καιρὸς λοιπὸν ν' ἀφήσουμε τὸ ἰσοσφές ἄστυ. Πηγαίνοντας πρὸς τὴ Βενετία εἶχα μέσα μου και τὴν ιδιαίτερη περιέργεια νὰ γνωρίσω καλύτερα τὸ κέντρο ἐνὸς παλινοῦ ἀφέντη ποῦ ὤριζε κάποτε τῆς τύχης τοῦ νησιοῦ μας. Ἡ Βενετία εἶναι ή πιό πρωτότυπη πόλη τοῦ κόσμου οὐσιαστικὰ εἶναι νησι ἢ ἂν θέλετε σύμπλεγμα μικρῶν νησιῶν και ἀπέχει ἀπὸ τὴ ξηρὰ 2½ μίλια, ἐνῶνεται ὅμως με αὐτοκινητόδρομο και σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μ' αὐτὴ.

Δρόμοι, ὅπως τοὺς ἐνοοῦμε, δὲν ὑπάρχουν κι' οὔτε φυσικὰ αὐτοκίνητα, ἄμαξες και ποδήλατα (μέσα στὴν κυρίως πόλη) κι' ἐπομένως οὔτε και δυστυχήματα τῆς τροχαίας κίνησης. Τὰ σπῆτια περιβάλλονται ἀπὸ κανάλια ποῦ ἀποτελοῦν τῆς ἀρτηρίας τῆς συγκοινωνίας· ὑπάρχουν ὅμως ἑκατοντάδες γεφύρια και δρομάκια, συχνὰ τόσο στενὰ ποῦ μόλις χωροῦνε ἕνα — δυὸ διαβάτες ποῦ νομίζεις πὼς συνθλίβονται ἀνάμεσα στὰ ψηλὰ σπῆτια. Ἡ κυκλοφορία γίνεται, καθὼς ξέρετε, με βαποράκια και γόνδολες· αὐτῆς

οί τελευταίες, ἐκτὸς ἀπ' τὸν ποιητικό τους ρόλο νὰ μεταφέρουν τὰ ρωμαντικά ζευγάρια μέσα ἀπὸ τὰ σιωπηλὰ κανάλια, ἔχουν καὶ τὸν πεζὸ ρόλο νὰ μεταφέρουν ὀλημερίς τὰ λάχανα, τὰ φρούτα καὶ τὰ κρέατα, ἀκόμα καὶ τοὺς νεκροὺς!

Δύσκολα ὑποψιάζεσαι πὼς ἡ περίφημη αὐτὴ Πολιτεία γνώρισε σὸ παρελθὸν τέτια δόξα: μονάχα σὰν ἐπισκέπτεσαι τὰ παλάτια καὶ τὶς ἐκκλησιῆς ἀναμετράς τὸ μέγεθος τοῦ πλοῦτου ποὺ συσσωρεύθηκε κεῖ κάτω. Οἱ ἐκκλησιῆς καὶ τὰ μεγάλα σπιτία (τὰ παλάτια) τῶν Βενετσιάνων εἶναι γεμάτα ἀριστουργήματα τέχνης, ἰδίως ζωγραφικῆς τῶν μεγάλων ζωγράφων Bellini, Tiziano, Tintoretto κ. ἄ., καθὼς καὶ ἔξοχα ἔργα κεντητικῆς καὶ ὑαλογυϊκῆς, γιὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχει ζωντανὴ παράδοση. Ἡ καρδιά τῆς Βενετίας βρίσκεται στὴν περίφημη πλατεῖα τοῦ Ἁγ. Μάρκου μετὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Παλάτι τῶν Δόγηδων. Ἐλπίζω νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ πῶ δυὸ λόγια γιὰ τὰ δυὸ αὐτὰ μοναδικὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἀριστουργήματα. Ἡ ἀρχικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Μάρκου κτίστηκε στὸν 9ο αἰ. (832) γιὰ νὰ ἐναποθεθεῖ τὸ λείψανο τοῦ Εὐαγγελιστῆ Μάρκου, προστάτη τῆς πόλης, ποῦ φεραν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Γιὰ τὸν Εὐαγγ. Μάρκο ὑπῆρχε ἡ Βενετσιάνικη παράδοση πὼς, ὅταν ταξίδευε κάποτε, τρομερὴ τρικυμία τὸν ἔριξε ἐκεῖ. Τότε εἶχε ἐμφανιστεῖ ὁ Ἄγγελος προσφωνώντας τον «Εἰρήνη σοι, Μάρκε Εὐαγγελιστά μου». Ἡ παράδοση ὑποδήλωνε πὼς ὁ Εὐαγγελιστὴς θὰ ξαναγυρνοῦσε γιὰ νὰ ἀναπαυθεῖ γιὰ πάντα ἐκεῖ. Ἡ πρώτη ἐκκλησία καταστράφηκε ἀπὸ πυρκαϊὰ καὶ ξανακτίστηκε στὸν 11ο αἰ. (1063-1073) σὲ σχῆμα ἑλληνικοῦ σταυροῦ μὲ πέντε Βυζαντινοὺς θόλους. Ἡ εἴσοδος στολιζέται ἀπάνω μετὰ τὴν περίφημα τέσσερα ἄλλα ἔθνη. Τέχνης ποῦ φεραν ἀπὸ τὴν Κων. πόλη στὰ 1204. Πεντακόσιες μαρμαρίνες κολώνες τῆς στολιζοῦν ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ. Ἀνάμικτη μέσα εἶναι ἡ τεχνοτροπία τῶν ζωγραφικῶν ἔργων ποῦ συνδυάζει τὴ θυζαντινὴ ἀγιογραφία καὶ τὴν τεχνικὴ τῆς Ἀναγέννησης.

Τὸ παλάτι τῶν Δόγηδων εἶναι ἴσως τὸ πιὸ θαυμαστὸ οἰκοδόμημα ποῦ εἶδα στὴ ζωῆ μου: ὅταν τὸ βλέπεις ἀπ' ἔξω ἀνάλαφο καὶ λεπτὸ δὲν ὑποψιάζεσαι τὸν τεράστιον ὄγκο του. Αὐτὸ ἦταν τὸ κέντρο τῶν πανίσχυρων Δόγηδων, ἡ καρδιά τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας. Περιλαμβάνει τεράστιες αἴθουσες (τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου, τῆς Ψηφοφορίας, τοῦ Συμβουλίου τῶν 10 κ.λ.) καὶ πλῆθος ἄλλων ποῦ ἀποτελοῦσαν τὰ διαμερίσματα τοῦ Δόγη, καὶ χρησιμοποιοῦνται σήμερα, ὡς μουσεῖα (ὄπλων καὶ πολεμ. στολῶν), γιὰ ἐκθέσεις κ.λ. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἀφιερωμένη στὸν Μαρκαντώνιο Βραγαδῖνο, τὸν ὑπερασπιστὴ τῆς Ἀυμοχώστου. Στὴ μεγαλοπρεπῆ αἴθουσα τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου βρίσκεται ὁ περίφημος πίνακας «ὁ Παράδεισος» τοῦ Τιντορέττο (ἕνα πραγματικὰ κολοσσιαῖο ἀριστοῦργημα). Τὸ Παλάτι συνδέεται μετὰ τὴν περίφημη «Γέφυρα τῶν στεναγμῶν» ποῦ ὁδηγεῖ στὶς φυλακές: ἡ ἐπίσκεψή τους δημιουργεῖ γίγος καὶ δέος μετὰ τὴν ἀναπόληση τῆς τρομερᾶς ἱστορίας τους.

Μέσα στὸ Παλάτι τῶν Δόγηδων ἔγινε ἡ ἐπίσημη ἔναρξη τῶν ἐργασιῶν τοῦ Διεθνoῦς Συνεδρίου, ποῦ ἀποτελοῦσε τὸ ἕνα μέρος τῶν μουσικῶν γιορτῶν. Τὸ Συνέδριο αὐτὸ καὶ τὸ Φεστιβάλ λαϊκῆς μουσικῆς εἶχαν συγκληθεῖ ἀπὸ τὴν Ἱταλικὴ Ἐπιτροπὴ E.N.A.L. ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Ἱταλοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἱταλίας, καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ «Διεθνoῦς Συμβουλίου Λαϊκῆς Μουσικῆς». (3)

Σ' αὐτὸ ἔλαβαν μέρος πάνω ἀπὸ 100 μουσικοὶ (συνθέτες καὶ μουσικολόγοι), καθὼς καὶ ἑκατοντάδες χορευτῶν κί' ἐκτελεστῶν, ἀπὸ 20 χώρες τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου περιελάμβαναν ἀνακοινώσεις, ὁμιλίες, καθὼς καὶ συζητήσεις καὶ ἀποφάσεις πάνω σὲ ζητήματα σχετικὰ μετὰ τὴν λαϊκὴ μουσικὴ καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Συμβουλίου. Οἱ ὁμιλίες, ποῦ συνοδεύονταν μετὰ ζωντανές ἐκτελέσεις, μετὰ κινηματογραφικῆς προβολῆς καὶ δίσκους, σχετίζονταν μετὰ τὴν μουσικὴ τῆς Ἱταλίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας, τῆς Φινλανδίας, Ρουμανίας, τοῦ Ἰσραήλ, τῆς Ἰνδονησίας, τῶν Ἰνδιῶν, τοῦ Καναδά, τῶν Ἑν. Πολιτειῶν κ.λ. Ἐνα ἀπὸ τὰ ζητήματα ποῦ ἀπασχόλησαν τὸ Συνέδριο, ἦταν ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῆς λαϊκῆς μουσικῆς, ἕνα θέμα ἐξαιρετικῆς σημασίας. (4)

Ἡ προσεκτικὴ μελέτη ὄλων τῶν στοιχείων τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς τῶν διαφόρων λα-

(3) Δὲς γιὰ τὸ «Διεθνὲς Συμβούλιο Λαϊκῆς Μουσικῆς» στὰ «Κυπρ. Γράμματα» τεῦχος Δεκ. 1948, σελ. 378 κ.ε.

(4) Τὸ σχέδιο ἐργασίας ὑποβλήθηκε ἀπὸ τὸν ὑποφαινόμενον ἐκ μέρους τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου· ὀλόκληρη ἡ ἀνακοίνωση μετὰ τὶς σχετικὲς συζητήσεις θὰ δημοσιευθεῖ στὸ Περιοδικὸ τοῦ Συμβουλίου (Journal of the International Folk Music Council, ἀρ. 2), ποῦ θὰ κυκλοφορήσει τὸ Μάρτη.

ων, και κυρίως εκείνων που έχουν φυλετική συγγένεια ή έχουν ζήσει σε στενή επαφή ανάμεσά τους, θα οδηγήσει σε άσφαλη συμπεράσματα σχετικά με τον καθορισμό κοινών ή συγγενικών στοιχείων στην εθνική τους μουσική, στη διασάφηση της αλληλοεπίδρασης στην τέχνη τους και στην επίσημηση των δρόμων της προέλευσης ώριμμένων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων, που κυριαρχούν σε πολλούς λαούς. Έκτος από το μεγάλο μουσικοεπιστημονικό της ενδιαφέρον η απόφαση αυτή θα βοηθήσει άσφαλώς στην προαγωγή του πνεύματος της αλληλοκατανόησης και φιλίας ανάμεσα στα Έθνη.

Το Φεστιβάλ, που διεξαγόταν παράλληλα προς το Συνέδριο, έδωσε αφορμή σε μια ζωντανή διεθνή λαϊκή καλλιτεχνική εκδήλωση, τέτια που σπάνια συναντούμε. Οι έκατοντάδες τών τραγουδιστών και χορευτών από την Ίρλανδία ως την Ίνδουησία κι από τη Νορβηγία ως τις Ένωμένες Πολιτείες, είχαν μεταβάλει τη Βενετία, με τις ποικιλόχρωμες έθνικές στολές τους, σε μια ζωντανή Κοινωνία τών Έθνών. Κάθε διαποράκι της συγκοινωνίας μεταβαλλόταν σε μια μοντέρνα Κιβωτό του Νώε, όπου όλα τα ανθρώπινα είδη συγκεντρώνονταν ή αν θέλετε έστιθάζονταν για να μεταφερθούν από τώνα στο άλλο μέρος. Οι αυτοσχέδιες συναυλίες και διαγωνισμοί έδιναν κι' έπαιρναν μεταξύ τών ομάδων που διαρκώς ανακατεύονταν στη ξηρά και στα κανάλια. Και καθώς όλοι οι «ξηροί και υγροί» δρόμοι της Βενετίας οδηγούν στην Πλατεία του Άγ. Μάρκου, έτσι κι' όλες αυτές οι χιλιάδες εκεί κατέληγαν για να φωτογραφηθούν με τα ήμερα της περιστερία.

Το κορύφωμα του Φεστιβάλ ήταν δυο βραδυές έκτελέσεις στην περίφημη αυτή Πλατεία, λαμπρά φωταγωγημένη, που με τα γύρω αρχιτεκτονικά μνημεία της άποτελοϋσε το πιο ύποβλητικό, το πιο όνειρεμένο καλλιτεχνικό περιβάλλον για μια τέτια γιορτή. Στο κέντρο της είχε στήσει μια άπειρη ανοικτή σκηνή (έξέδρα) και γύρω της χιλιάδες καθίσματα. Οι προβολείς είχαν μεταβάλει σε μέρα τη νύκτα, ο ουρανός εϋλόγησε τη γιορτή με θαυμάσια άστροφεγγιά και φεγγαράδα, κι' η Ίταλική οργανωτική έπιτροπή έτριβε, τουλάχιστο την πρώτη βραδυά, τα χέρια από χαρά γιατι όλα είχαν έπιμοασθεί στην εντέλεια.

Την τελευταία όμως στιγμή τα πλήθη του Βενετσιάνικου λαού, που είχαν κυκλώσει την πλατεία, έκαναν μια γενναία επίθεση κι' αφού έσπασαν την άστυνομική γραμμή εκάταλαβαν έξε φόδου όλες (ή τουλάχιστο τις πιο πολλές) θέσεις. Έτσι έξασφαλίστηκε πλήρως η έπιτυχία της πρώτης βραδυάς από την άπωση συρροής θεατών, μονάχα που όσοι είχαμε την κακή έμπνευση να ρθούμε στην παράσταση με κάποια ακρίβεια στην ώρα, έμείναμε με την έπίσημη και καλοτυπωμένη πρόσκληση στο χέρι! Μάλιστα το κοινό, που με τόσο πίστη στο δόγμα «δωρεάν θέαμα για όλους» είχε ατακλώσει την πλατεία, άρχισε να διαμαρτύρεται γιατι στεκόμαστε μπροστά του και το έμποδιζαμε να βλέπει! Έπεφύλαξε όμως όλου του τον ένθουσιασμό στις άτέλειωτες ομάδες που η μια ύστερα απ' την άλλη ανέβαιναν στην εξέδρα για να έκτελέσουν τους έθνικούς των χορούς και τα τραγούδια τους.

Εύχομαι να έφερναν στην Κύπρο καμιά από τις ταινίες που γυρίστηκαν για να χαρήτε, έστω και μερικά, το ώραίο αυτό θέαμα. Τις λεπτές Ίρλανδέζες στους άέρινους χορούς των, τους άξιαγάπητους Έλβετους με τα κόρνα και τα τραγούδια τών Άλπεων, τους Δανούς και τους Νορβηγούς σε θαυμάσια χορευτικά συμπλέγματα, τους Άγγλους με τους χορούς τών σπαθιών σε άωογη έκτελεση, τους σιωπηλούς Ίνδουησίους στους ύποβλητικούς μουσικιστικούς χορούς των, τους Τούρκους της Έρζερούμ σε μια σειρά πρωτόγονων συναρπαστικών χορών, τους Ίσπανούς με τις κατανιέντες στις σεγκουίντλλες και τα μπλοέρο τους, και φυσικά τις άπειρες Ίταλικές ομάδες σε σκηνοθετημένες σκηνικές έπιδείξεις μελοδραματικής φύσεως... Χαρά Θεού ήταν η καθαυτό άδελφική αυτή άτμόσφαιρα, που εϋχόσουν να κρατούσε για πάντα. Για τόν μελετητή η καλλιτεχνική αυτή εκδήλωση ήταν και μια μοναδική ευκαιρία συγκριτικής μελέτης. Κάτω από τις άπειρες έξωτερικές λεπτομέρειες, που σε κάθε χωριστό σύνολο συνθέτουν μια εθνική μορφή τέχνης και παρουσιάζουν ανάγλυφες διαφορές προς άλλες, υπάρχουν για τόν προσεκτικό παρατηρητή, άκόμα κι' ανάμεσα σε μακρινούς λαούς, βαθιές όμοιότητες, που οδηγούν σε συμπεράσματα μεγάλης έπιστημονικής και ιδιαίτερα ανθρωπιστικής σημασίας. Είναι άληθινα συγκριτική η διαπίστωση πως, με τόσο συγγενικό τρόπο, εκδηλώνεται αυθόρμητα και δημιουργεί κάθε λαός—κάθε ανθρώπινη ψυχή. Αυτό και μόνο το δίδαγμα άποτελεί σημαντικότατο κέρδος μιας τέτιας διεθνούς Γιορτής.

Παράλληλα μ' αυτό το Φεστιβάλ, ένα άλλο διεξαγόταν — αυτό της σύγχρονης μουσικής. Μια σειρά συναυλιών και μελοδραματικών παραστάσεων, με έργα κυρίως

συγχρόνων συνθετών, τῆς λεγομένης πρωτοπορείας. Τὴν πρώτη συναυλία διηύθυνε ὁ Τσκανίνι, πάντοτε ἀκμαίος, ἀσύγκριτος, βαθύς, πλήρης, μέγας με μιὰ λέξη ἐρμηνευτής. Ἴσως μονάχα πρὸς τὸν ἑαυτὸ του.

Τὸ πρόγραμμα του δὲν εἶχε καὶ πολὺ νεωτεριστικὰ ἔργα, τὸ κεντρικὸ μάλιστα ἦταν ἡ «Ποιμενική» τοῦ Μπετόβεν. Δὲν ἔχω ξανακούσει ποτὲ τόσο βαθυστόχαστη καὶ ζυγισμένη στὶς λεπτομέρειες καὶ σὰν ἓνα ἐνιαίιο σύνολο ἐκτέλεση. Ἀπὸ τὶς ἄλλες ἐκτελέσεις ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον εἶχε μιὰ παλῆ ἀπερα Μοντεβέρντι «Ἡ στέψη τῆς Ποππαίας». Ἰδιαιτέρη ἐντύπωση ἀφῆκε τὸ τραγούδι κι' ἡ ἐξαιρετὴ ἠθοποιΐα ἐνὸς νέου βαθύφωνου, τοῦ Boris Κριστώφ, στὸ ρόλο τοῦ Σενέκα. Ὁ βαθύφωνος αὐτὸς ἔχει τὴν ἔκταση καὶ τὸ χρῶμα τῆς φωνῆς ποὺ πλησιάζει πρὸς τὸν αὐτὸ τοῦ ἀξέχαστου Chialarini καὶ πιθανώτατα θὰ ἐξελιχθεῖ σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς καλύτερους μελοδραματικούς μπάσους τοῦ κόσμου. Δὲν πρόκειται ὅμως νὰ συνεχίσω μ' ἄλλες λεπτομέρειες. Θὰ μπορούσα νὰ σὰς μιλῶ γιὰ μέρες—νὰ φοβάστε τοὺς καλλιτέχνες καὶ πρὸ πάντων τοὺς μουσικούς ὅταν ἀρχίσουν νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν τέχνη τους. Νιῶθοντάς το καλὰ αὐτὸ προσπάθησα, ὅσο μπορούσα, ν' ἀποφύγω τεχνικὰ ζητήματα μ' ἀποκλειστικὴ σκέψη νὰ σὰς δώσω μιὰ γενικὴ ἰδέα τῶν μουσικῶν αὐτῶν γιορτῶν.

Τὸ Φεστιβάλ τέλειωσε κι' ἔσβυσε σὰν ἓνα ὠραῖο ὄνειρο, ποὺ θάβηλες νὰ ξανακοιμηθεῖς νὰ τὸ συνεχίσεις. Οἱ ὀμάδες σκορπιστήκαν ἢ μιὰ κατόπιν τῆς ἄλλης (οἱ φωνιές τους «Addio Bella Venezia» ἀνηχοῦσαν χαρούμενα μὲσα στὴ νύχτα) καὶ γύρω ἀπλώθηκε ἡ γαλήνη κι' ἡ σιωπὴ. Μὰ οὐσιαστικὰ τίποτε δὲ χάθηκε· οἱ ἑκατοντάδες κι' οἱ χιλιάδες, ποὺ ἔλαβαν μέρος, πήραν μαζί τους τὴν ἱερὴ φλόγα σ' ὅλες τὶς γωνιές τῆς Γῆς γιὰ νὰ φωτίζει τὴ σκέψη καὶ τὴν ψυχὴ τους στὸ δρόμο τῆς τέχνης καὶ τῆς συναδέλφωσης τῶν λαῶν.

ΣΟΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΠΙΚΡΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ

Ξέρω.....

Δὲν θὰ μπορέσεις πιά νὰ ξαναδῆς
—πάνω στὰ φθισικὰ κίτρινα φύλλα τῆς μυρτιάς—
ἀναλαμπές χρυσοφτερῶν πουλιῶν,
τὴν ἄγια ὥρα ποὺ ἐξορμοῦν γιὰ τὸ ταξίδι.

Λάσπη παντοῦ, φύλλα νεκρά, θαλτόνερο
ἢ γκριζὰ οὐμίχλη μὲσα σὲ πέπλα πνιγηρὰ μὰς ἔχει σφίξει.
Οἱ ὄρες τοῦ ἐκκρεμοῦς μάταια ἤχουν μεσάνυχτα
στὸ ρημαγμένον σπιτί. Οἱ χῶρες π' ἀγαπήσαμε,
οἱ πολίτες, ποὺ λάμπανε διάφανες κι' ἀσημένιες στὰ παιδικὰ μας ὄνειρα,
ἔχουν σθῆσει.

Ξέρω, κάποτε εἶδαμε μαζί :

Τὰ κρύσταλλα ποὺ ἱρίδιζαν,
πουλιὰ μ' ἐξαισία φτερά, κάμπους μὲ χρυσοστάχια,
ἄνθη λευκὰ μὲ μύρια μύρα,
φῶτα λαμπρὰ στὴν παραλία — τὶς ἡρεμὲς χινοπωριάτικες θραυδές,
ποὺ οἱ νότες τοῦ βιολιοῦ ὡς θάλασμο ἀφιόνιζαν τ' ἀνήσυχά μας νειῶτα!

Ξέρω, δὲν μπορεῖς τώρα νὰ δοθῆς στὸν Ἐραστὴ
κάτω ἀπὸ τὸ σεληνόφωτο στὴν ἀκροθαλασσιά,
κάτω ἀπὸ τ' ἄστρα, ποὺ ριγοῦνε τὰ μεσάνυχτα
δὲ θὰ πῆς τ' ἀψὺ φῶς τῆς ἀγάπης.

Τί περιμένεις λοιπὸν πιά;

Τὸ καράβι μὲ τὰ χαμένα ὄνειρα ;

Τὸ καράβι μὲ τὰ σχισμένα πανιά ;

Εἶναι κομμάτια ξύλα τὸ «καράβι» μας,

ποὺ τὰ δέρνουν ἢ ἀρμύρα κι' οἱ ἄνεμοι

—σάπια σανιδόξυλα, ποὺ βυθίστηκαν σὲ πράσινα λερὰ νερὰ τὰ ὄνειρά του...

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΑΝΟΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

"Άρσαν στους παλαιούς Λεμεσιανούς αἰ ἀναμνήσεις μου ἀπὸ τὴν Πνευματικὴ Λεμεσό. Καὶ τὰς συνεχίζω. Ξεθάπτο ἀπὸ τὰ θάθη τῆς μνήμης μου τὰ περασμένα. Φωτεινὰ περασμένα, πού μοῦ στέλλουν ἀκόμη τές ἀχτίδες τους καὶ μοῦ φωτίζουν ἐνὸς μακρυνοῦ δρόμου τὸ τέρμα.

* * *

Καὶ ἐνθυμοῦμαι : Μιά ξεχωριστὴ φυσιογνωμία ἦταν ὁ Μενέλαος Φραγκοῦδης. Μακαρίως ἤρεμος, οὐδέποτε ὀργιζόμενος, ψυχὴ καὶ σκέψις ραφινარიσμένη. Ὁ Μενέλαος ἤρχισε τὸ στάδιόν του ὡς δημοδιδάσκαλος. Ἄλλὰ ἀπάνω στὴν κ α θ έ δ ρ α ν τὸ δημοδιδασκάλου ἔγραφε στίχους. Μᾶς ἤρεσκε πολὺ τὸ θέατρον καὶ ἰδρύσαμεν ἐδῶ ἕνα ἔρασιτεχνικὸν θεατρικὸν ὄμιλον. Ἰδρυταὶ τοῦ ὁ Μενέλαος, ὁ Σῶζος, ὁ Πολύβ. Μοδινός, ὁ Ἄριστόδ. Πηλαβάκης, ὁ Νικολ. Ρωσσίδης, ὁ Φωτῆς Μαρκίδης, ἐγὼ κ.ά. Πρῶτον θεατρικὸν ἔργον «Ἡ Κύπρος καὶ οἱ Ναῖται», ἔργον Λεμεσιανοῦ λογίου, τοῦ κατόπιν Κουμουδουρικοῦ βουλευτοῦ Καλαμπάκας καὶ διευθυντοῦ τοῦ «Ἀθηναϊκοῦ Τηλεγράφου» Γ. Σιζιτανίδη. Ἐπιτυχία μεγάλη. Οὔτε ὁ Βεάκης δὲν ἔχειροκροτήθη τόσο, ὅσον ὁ Σῶζος, οὔτε ἡ Μανωλίδου ὅσον... ὁ Μενέλαος ὡς Μαριτάνα εἰς κάποιον ἔργον, πού ἐγὼ ἤμουν ὁ ἔραστήτης της! «Μαριτάνα, ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ πρῶτον εἶδον ὑμᾶς ἰσθάνθη ἐν ἐμοὶ ἀνεκφραστοῦν τινα ἠδονήν». Ἀποτυχημένος ἔραστήτης! «Πῶς εἶναι δυνατόν», μοῦ λέγει ὁ Μενέλαος, «νὰ ἐπιτύχῃς μὲ τέτοιαν γλώσσαν». Ἦρχισε νὰ ἐπαναστατῆ ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς. Τὸν ἐχάσαμεν μετ' ὀλίγον. Ὅποτε αἰφνιδίως παρουσιάσθη εἰς τὸν ὄμιλον ὡς θεατρικὸς συγγραφεύς. Ἐγραψε τὴν «Νετζιμπέ». Καὶ ἐπαίχθη διὰ πρώτην φοράν μῆσα σὲ κοσμοπλήμμυραν εἰς τὴν ὑπαίθριον πλατείαν τῆς λέσχης «Ἐνώσεως» (διασταύρωσις Ἀγ. Ἀνδρέου καὶ Ἐλένης Παλαιολογίνας) ἀπὸ κάποιον Ἑλληνικὸν θίασον. Καὶ ἐπανελήφθη. Σὲ γλώσσαν δημοτικὴν. Τὶ ἀπέγινεν ἡ Νετζιμπέ ἀγνωστὴ ἀλλὰ μοῦ φαίνεται, ὅτι κάποιος τὴν ἀπήγαγε καὶ τὴν παρουσίασεν ὡς ἰδικὴν του. Ὁ Μενέλαος ἔγραψε ὠμορφα ποιήματα: «Ἀπὸ τὰ θάθη τῶν αἰῶνων», «Ὀνήσιλος», «Μακεδονία». Καὶ ὅταν ἐπέρασαν τὰ πρῶτα χρόνια ἐπροχωρήσαμεν σοβαρώτερα. Ἀπεφασίσσαμεν νὰ ἐκδώσωμεν ριζοσπαστικὴν πολιτικὴν ἐφημερίδα, καὶ ἀρχὰς τοῦ 1898 ἐξεδόθη ἡ «Ἀναγέννησις», συγχωνευθεῖσα θραδύτερον μὲ τὴν «Ἀλήθειαν», πού ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὸν Ἄριστοτέλη Παλαιολόγον. Ἐξεσπάθωσε τότε ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς. Τὸ ἕκαμε σκοποὺν καὶ ὄνειρον τῆς πνευματικῆς του ζωῆς. Εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Ψυχάρην, ὁ ὁποῖος τὸν παρουσίασεν ὡς «ἐκλεχτὸ φίλο» εἰς τοὺς μαθητὰς του εἰς τὴν Σορῶνην. Καὶ ἔγραφεν εἰς τὸν «Νουμᾶν». Μιὰν φοράν ἐνθυμοῦμαι ἐθύμωσεν : ὅταν ἀπέθανεν ὁ ἐκκεντρικὸς ἀδελφός του Νικολάκης Φραγκοῦδης, ἐκδότης τῆς «Διαπλάσεως» καὶ ὁ ἐξάδελφός του Γεώργιος Σ. Φραγκοῦδης ἐπέγραψε σχετικὸν ἄρθρον μὲ τὸν τίτλον «Ὁ τελευταῖος τῶν Φραγκοῦδηδων» εἰς τὴν Λεμεσιανὴν «Σάλπιγγα» τῶν Χουμορζίων. «Ὁ προκομμένος ὁ Γιώργος», μοῦ λέγει, «μᾶς πῆρεν ὄλους γιὰ χαλαβούς». Θὰ τὸ ἀπαντήσω ὅπως πρέπει. Προσέπαθον νὰ τὸν πείσω νὰ μὴ γράψῃ. Ἄλλ' ἐν τέλει ἔγραψεν εἰς τὴν «Ἀλήθειαν» τὸ ἐξῆς ὠραῖο «παρόραμα»: «Εἰς τὸ τελευταῖον ἄρθρον τῆς «Σάλπιγγος» «Ὁ τελευταῖος τῶν Φραγκοῦδηδων» ἀνάγνωθι ἀντὶ τελευταῖος «ὁ προτελευταῖος». Ὁ Μενέλαος ἦτο καὶ πρωταθλητῆς Παγκυπριονίκης τῶν Ἀ'. Παγκυπρίων τοῦ 1896 ἐν Λεμεσῷ. Ἐκαμε πολλὰς φιλολογικὰς διαλέξεις. Γλυκὺς ὁμιλητῆς πάντοτε. Τὸν ἐχάσαμε τόσο γρήγορα.

Μιά εὐγενικὴ φυσιογνωμία τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς Λεμεσοῦ ἦτο ὁ Εὐγένιος Ζήνων. Συμπαθὴς ποιητῆς, τοῦ ὁποῖου ποιήματα ἐδημοσιεύθησαν εἰς περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐσαγήνευε μὲ τὴν ἐγγυλττιαν του τὰ πλήθη. Αἱ δικανικαὶ ὁμιλίας του ἦσαν ποιήματα. Φανατικὸς δημοτικιστῆς ὠμίλει πάντα εἰς καλοκτενισμένην καθαρεύουσαν. Μιά φορά μοῦ ἔστειλε μίαν κλήσιν γραμμένην εἰς ἀνυπόφορον μαλλιαρὴν γλώσσαν. Δικαστῆς ἦτο ὁ Στούαρτ, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεπεν εὐχαρίστως τὸ δικανικὸν ἔθμα νὰ μετατρέπεται εἰς φιλολογικόν, ποιητικόν, ἱστορικόν. — Ἐχω προδικαστικὴν ἔνστασιν, κ. Πρόεδρε. Κατὰ τοὺς θεσμοὺς ἐπιτρέπεται μόνον ἡ χρῆσις τῶν τριῶν γλωσσῶν Ἑλληνικῆς, Ἀγγλικῆς καὶ Τουρκικῆς ἀναλόγως. Τὸ κλητήριον εἶναι γραμμένον εἰς ἄλλην γλώσσαν ἀκατανόητον. «Αὕτη εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ», παρατηρεῖ ὁ Εὐγένιος. Καὶ

διεξήχθη ἐν πλήρει δικαστηρίῳ γλωσσικῇ συζήτησις, τῆς ὁποίας ἐν τέλει μετέσχε καὶ ὁ Στούαρτ. Πλὴν τῶν ὠραίων ποιημάτων καὶ λογοτεχνικῶν δημοσιευμάτων ὁ Εὐγένιος ἔγραψε καὶ θεατρικὸν ἔργον «Ἡ συνωμοσία τοῦ Κατελίνα», τὸ ὁποῖον ἀνεπιβίασθη ἐπὶ σκηνῆς καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Δεύτερον θεατρικὸν τοῦ ἔργον «Ὁ Δικηγόρος», παιχθὲν ἐν Κύπρῳ ἐπανειλημμένως ἀπὸ ἐκλεκτῶν Ἑλληνικῶν θιασῶν, ἔσχε θριαμβευτικὴν ἐπιτυχίαν. Ἐπρόκειτο νὰ ἀναβιβάσθῃ εἰς Ἀθήνας. Τὸν ἐπρόλαβεν ἄωρος θάνατος εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ πολιτικοῦ—ἐπὶ ἔτη βουλευτῆς Λεμεσοῦ—καὶ τοῦ δικανικοῦ τοῦ σταδίου.

Διακεκριμένος φίλος τῆς Τέχνης ἦταν ὁ ἀδελφός του Ἀριστείδης Ζήνων, ὁ κατόπιν εὐφυέστατος ἐν Λεμεσῷ δικηγόρος. Διέπρεψεν ἐπὶ ἔτη ἐν Ἀθήναις ὡς μύστης τῆς Νέας Σκηνῆς τοῦ ἀειμνήστου Χρηστομάνου, καὶ ὁ καλλίτερον ἀπαγγέλλων Ἕλλην. Εἶχε γεμίσει τὴν Λεμεσὸν μετὰ τὴν ἐτυμολόγον εὐφυΐαν τοῦ καὶ τὸ ἀφθαστον χιοῦμορ του.

Δὲν θὰ ἦμην ἐν τάξει, ἐὰν παρέλειπα ἀπὸ τὰς προχείρους ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς περασμένης Λεμεσοῦ μίαν ἐξαιρετικὰ λεπτὴν φυσιογνωμίαν τῆς πόλεως, τὸν ἀδελφόν μου Βύρωνα Κλ. Λανίτην. Ἐφηβος ἐξεκίνησεν ἀπ' ἐδῶ διὰ νὰ σπουδάσῃ νομικὰ εἰς Γαλλίαν. Ἐκεῖ ἀνεμίχθη εἰς τὰ γράμματα μαζὺ μετὰ ἐκλεκτοὺς ἰσαδελφούς του φίλους, τὸν Παντελεὼν Χόρν, τὸν Κώσταν Οὐράνην, τὸν Κ. Ἀθάνατον, τὸν Βάρβογλην, ὑπὸ τὴν μάγον προεδρίαν τοῦ Jean Moreas. Ἐγραφεν ἐπὶ ἔτη εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν «Ἐστίαν» ὡς ἀνταποκριτῆς τῆς εἰς τὸ Παρίσι, κατόπιν προσελήφθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πρεσβείαν. Μετέφρασεν εἰς τὴν Γαλλικὴν τὸ ἔργον τοῦ Β. Κολοκοτρώνη «Ἡ Μακεδονία» καὶ ἦτο συνεργάτης τῆς «Revue de deux Mondes». Δύο του ἄρθρα, τὸ ἓνα διὰ τὸν Νικόλαον Πολίτην καὶ τὸ ἄλλο, τὸν ὁποῖον ἠγάπησεν ὡς δευτέραν πατρίδα. Ἐταβαίνων ἀπὸ τὴν Βουλὴν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον διὰ νὰ διαβιβάσῃ τηλεγράφημα εἰς τὴν «Ἐστίαν» ἀπέθανεν ἐκ συγκοπῆς ἐπὶ τοῦ Pont Alexandre, τὴν ἀνοιξίαν τοῦ 1925. Εἰς τὸ χαρτοφυλάκιόν του εὐρέθη ἰδιόγραφον σημείωμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐζήτηε, ἐν περιπτώσει θανάτου του, τὸ σῶμά του νὰ καῖ. Καὶ μετὰ σεμνὴν κηδεῖαν ἐκάη. Εἰς μίαν λήκυθον τοῦ νεκροταφείου τοῦ Mont Parnasse ἐγκλείεται ἡ κόνις του. Μία συμπαθεστάτη Γαλλίς φίλη του μοῦ ἔγραφεν ἐπὶ ἔτη, ὅτι τακτικὰ περιέλουε τὴν λήκυθον μετὰ δάκρυα καὶ μετὰ ἄνθη. Δὲν ἐπῆγα ἀπὸ τότε εἰς τὸ Παρίσι. Καὶ τώρα μετὰ θουρκωμένα ἀπὸ συγκίνησιν τὰ μάτια στρέφεται εὐλαδικὰ ἢ μνήμη μου πρὸς μίαν ἐξαιρετικὰ εὐγενικὴν ὑπαρξίν, τὴν ὁποῖαν εἶχε γεμίσει πλοῦσις τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἡ Γαλλικὴ ψυχὴ. Κατὰ τὸν θάνατόν του τὰ περιοδικὰ καὶ αἱ ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν ἐγέμισαν ἀπὸ ἄρθρα τῶν παλαιῶν καὶ ἀφωσιωμένων του φίλων.

Εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν περασμένων χρόνων ἄς προστεθῇ μιά ἰδιότυπος τῆς Λεμεσοῦ φυσιογνωμία, ἔξυπνος, καλὸς εὐγενικὸς καλλιτέχνης. Μποῦν τὴν μορφήν, τὴν περιβολήν, τὴν ψυχὴν, γιὰ μὲνα καὶ γιὰ πολλοὺς ἀλησμόνητος, πατριώτης ὅσον ὀλίγοι, ἀλτρουιστῆς ὅσον ἐλάχιστοι, ὁ Γιώργος ὁ Φασουλιώτης. Μέσα στὰ ἀθάνατα σκίτσα του εἰς τὸ «Γέλιο» καὶ στὲς ἀθῶες του καὶ ἄκακες σάτυρες ἐδιάβαζες τὴν ψυχὴν του.

* * *

Ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς Λεμεσοῦ ἐνθυμήθηκα μόνον ὅσους ἐπέρασαν. Πετῶντι καλάω, ὅπως θὰ ἔγραφεν ὁ σεβαστός μου φίλος Κύριλλος Παυλίδης. Σκόρπια φύλλα ἀναμνηστικά, ἀτάκτως ἐρριμμένα ὡς οἱ πλῖνθοι, τὰ ξύλα καὶ οἱ κέραμοι τοῦ συντακτικοῦ, ἀλλὰ χρήσιμα εἰς ὅσους ἀπέμειναν καὶ χρόνοι καὶ χρόνος διὰ νὰ καταγίνουν εἰς τὴν μελέτην μιᾶς περιόδου τῆς Κυπριακῆς ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν ὑπῆρξεν οὔτε πνευματικῶς οὔτε πολιτικῶς ἄγονος καὶ στείρα, ὅπως θέλουσιν μερικοὶ κουφόνες κριτικοὶ νὰ τὴν παρουσιάσουν. Ἦταν τὸ γλυκοχάραγμα μιᾶς ἡμέρας ποῦ ἀνυπόμονα καρτεροῦμεν. Ἀπὸ τὴν περασμένην ζωὴν τῆς Λεμεσοῦ ζοῦν ἀκόμη ἀρκετοὶ φίλοι καὶ συνεργάται. Κάποια μέρα αὐτοὶ ἄς θυμηθοῦν ἐμένα.

ΝΙΚ. ΚΛ. ΛΑΝΙΤΗΣ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΩΡΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΜΑΝΙΑ

«Ό,τι έβλεπε είχε κάτι τὸ ἀφύσικο, τὸ παράξενο, πὸν τὸν ἄφηνε ἀπομονωμένο, ξένο. Τὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ γλυστρουσε ἤσυχα, ἀθόρυθα κι' ἀγκάλιαζε μὲ τὰ κρῦα χέρια του τὰ δέντρα, τρύπωνε ἀνάμεσα στὶς σκοτεινὲς φυλλωσιές κι' ἔρριχνε παράξενα ταντελλωτὰ ξέφωτα. Τὰ φύλλα ἀναρριγοῦσαν στ' ἀρρωστημένο φῶς καὶ τὸ μουρμούρισμά τους ἔφθασε στ' αὐτὰ του.

«Φύγε. Εἶσαι ἕνας ξένος. Φύγε!»

Σκέπασε τὸ πρόσωπο μὲ τὰ χέρια του. Αὐτὴ ἡ φωνή. Αὐτὴ ἡ ἴδια φωνή πὸν τὸν ἀκολουθοῦσε καὶ δὲν τὸν ἄφηνε ἤσυχο. Αὐτὴ ἡ φωνή πὸν τρέλαινε.

* * *

(Ἦταν 15 τοῦ Μάρτη. Γύρω τὸ ψηλὸ ὄροπέδιο καὶ κάτω οἱ ρεματιές ἦταν σκεπασμένα μὲ χιόνι. Κι' αὐτὴ ἡ ἄσπρη παγωμένη θάλασσα μὲ τὴ σιωπὴ τῆς φορτωμένη μυστήριου, μᾶς ἔφερνε κάποιον μῆνυμα θλιμμένο. Ἡ ἀναμονὴ μᾶς ἐξενεύριζε. Κάποιος λέγει ἕνα ἀστεῖο χαμηλόφωνα, ἄλλος ἀνάθει ἕνα τοιγάρο μὲ χέρι πὸν τρέμει.

Μὰ νὰ πὸν ἔφτασε ἡ ὥρα. Δίδεται τὸ σύνθημα. Ἀνάθει τὸ τουφεκίδι, ἀνακατεύεται μὲ τὸ μονότονο τραγοῦδισμα τοῦ πολυβόλου. Γυρίζω πρὸς τὸν Πέτρο. Τὸν βλέπω δίπλα στὸν ὄλμο νὰ τὸν γεμίζει μὲ κανονικὲς ρυθμικὲς κινήσεις. Τὸ νεανικό του πρόσωπο εἶναι σοβαρό. Γιά μιὰ στιγμὴ τὰ βλέμματά μας συναντιῶνται. Κι' εἶπαν τόσα πολλά.

Σὰ θράδουσε ὅλα σωπάνα. Μόνον σκορπισμένα ἀραιὰ πυρὰ τοῦ ἐχθροῦ ταραζάνε γιά λίγο τὴ σιωπὴ κι' ὕστερα σ'ὕναν μὲς' στὴν νύχτα. Ἀναζήτησα τὸν Πέτρο μὰ δὲν τὸν βρήκα. Ἀνάμεσα στοὺς σκοτωμένους δὲν τὸν ἀναγνώρισα. Οἱ τραυματιοφορεῖς προχωροῦσαν ἀργὰ σχεδὸν ἀψηρημένα. Πέρασαν τὸν πρῶτο τὸ δεύτερο. Ὁ τρίτος ἦταν ὁ Πέτρος. Ἐτρεξα κοντὰ του. Τὰ μάτια του ἀνοιξαν γιά μιὰ στιγμὴ. Μόνον μιὰ στιγμὴ, μὰ ἀρκετὰ γιά ν' ἀναγνώρισω στὸ βάθος τῶν ματιῶν του ἕνα μῆνυμα, πὸν ἐρχόταν ἀπὸ πολὺ μακριά. Καὶ τότε ἐνοιωσα σὰ μιὰ πόρτα νὰ κλείστηκε μπροστὰ μου, καὶ μ' ἄφησε μόνον, ξένο μὲς' στὴ σιωπὴ τῆς νύχτας. Γύρισα μὲ τρόμο πρὸς τοὺς πληγωμένους. «Νὰ φύγω» σκέφθηκα, «δὲν ἀνῆκα ἐδῶ. Νὰ φύγω».

«Φύγε. Φύγε.» Μοῦ φώναξε τ' ἀνοιχτὸ στόμα τοῦ φίλου μου, τ' ἀπλανῆ του μάτια, τὸ χλωμὸ ματωμένο του μέτωπο μὲ τὰ κολλημένα μαλιά.)

* * *

Κοίταξε ἀπάνω τὸ φεγγάρι μὰ ἔκλεισε τὰ μάτια μ' ἀνατριχίλα σὰν ἀναγνώρισε σ' αὐτό, τὸ χλωμὸ πρόσωπο τοῦ φίλου του μὲ τ' ἀνοιχτὸ στόμα καὶ τὰ νυαλισμένα νεκρὰ μάτια. Μὲ ἀπελπισία ἔκλεισε τὸ παράθυρο κι' ἔσυρε τὸ σακατεμένο του πόδι στὴν κάμαρά του.

Αὐτὰ εἶχε φέρει μαζί του ἀπ' τὸν πόλεμο ὁ Ἀλέξης Μάνιας, ὁ ζωγράφος. Ἐνα σακατεμένο πόδι καὶ μιὰ φωνὴ πὸν τὸν ἀκολουθοῦσε, τὸν βασάνιζε, μιὰ φωνὴ πὸν δὲ μποροῦσε νὰ τῆς ξεφύγει.

Ἡ μέρα ἄρχισε μ' ἕνα δυνατόν ἀγέρα πὸν σφύριζε καὶ κατάκοβε τὰ δέντρα. Μὰ ὁ οὐρανὸς ἦταν καθαρὸς καὶ ὁ ἥλιος ἔλαμπε ζεστός καὶ κάθετος. Σήμερα εἶχε ἀποφασίσει νὰ ζωγραφίσει. Θὰ πήγαινε στὸ μικρὸ βουναλάκι πὸν ὑψωνόταν ἴσιο, περήφανο, ἀνεμοδαρμένο ἀντικρὺ στὴ θάλασσα. Ὁ ἀέρας τὸν ἔσπρωχνε καὶ μὲ δυσκολία ἔσερνε τὸ σακατεμένο του πόδι στὸ ἀνηφορικό γιομάτο πέτρες μονοπάτι. Τὸ μικρὸ βουναλάκι γυμνὸ ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, εἶχε τὴν κορφὴ καταπράσινη ἀπὸ πεῦκα. Ὁ ἀγέρας φυσοῦσε μανιασμένους ἐδῶ πάνου, καὶ τὰ δέντρα λύγιζαν, τὸν κτυποῦσαν μὲ ὀρμὴ στὸ πρόσωπο. Μέσα στὸ βουητὸ τ' ἀνέμου ἄκουσε πάλι τὴν ἴδια παράξενη φωνή, «Φύγε... φύγε....», καὶ τὰ δέντρα τέντωναν, τὸν κτυποῦσαν, ροζιασμένα χέρια μάγισσαν πούθελαν νὰ τὸν πιξοῦν. Κάτω, ἡ φουρτουνιασμένη θάλασσα βογοῦσε μαζί μὲ τὸν ἀγέρα. Ὁ Ἀλέξης σφόγγισε τὸ γιομάτο ἰδρώτα πρόσωπό του καὶ τ' ἀνήσυχκα μαῦρα μάτια του κοίταξαν προκλητικὰ γύρω του. «Θὰ τρελλαθῶ», σκέφθηκε, «θὰ τρελλαθῶ». Πῆρε ἀποφασιστικά τὰ πινέλλα του κι' ἄρχισε μὲ ἀδρῆς σιγούρες πιβελιές νὰ ζωγραφίζει. Σὰν τέλειωσε καὶ εἶδε τι εἶχε κάνει ἀναρρίγησε. Τὰ δέν-

τρα ένα σκούρο πράσινο, λές κι' ήταν ζωντανά, πάλευαν, πρόβαλλαν τὰ χέρια τους σὰ ν' ἀναζητούσαν τὴ λεία τους. Πίσω ὁ ἥλιος ἔλαμπε παράξενος, ἕνας κύκλος κίτρινος μ' ἄσπρες ἀναλαμπές πού σούφερναν ἱλιγγο. «Δὲν μπορῶ», βρυχήθηκε, «δὲν μπορῶ». Κι' ἡ φωνή του χάθηκε μέσ' στοῦ βογγητοῦ τ' ἀνέμου.

* * *

Ἡ Μαίρη ἀνέβαινε μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι τὸ πυκνόφυτο δρομάκι πρὸς τὸ σπίτι τοῦ Ἀλέξη. Ἄν τὴν ρωτοῦσε κανεὶς γιατί ἄφησε τὴν πατρίδα της, τὸ σπίτι της, κι' ἦρθε ἐδῶ πέρα δὲ θὰ μπορούσε ν' ἀπαντήσει, ἢ ἀπλῶς θὰ τοῦλεγε ὅτι εἶχε ἔρθει νὰ γράψει μὲ ἡσυχία τὸ βιβλίο της. (Αὐτὴν τάχα τὴ δικαιολογία δὲν εἶχε δώσει καὶ στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της;) Βαθεῖα ὅμως μέσα της ἤφαιρε ὅτι ἦταν κάτι ἄλλο, κάτι πού δὲ μπορούσε νὰ προσδιορίσει. Ἀγαπιόντουσαν τόσο καιρὸ μὲ τὸν Ἀλέξη κι' ὅμως ποτὲ δὲν τῆς εἶχε ἀνοίξει τὴν καρδιά του, ποτὲ δὲν τῆς εἶπε γιατί δὲν μπορούσε νὰ ζωγραφίσει πιὰ, γιατί ἐπὶ μέρες ὀλόκληρες ἔμενε μόνος, κλειστός στὸν ἑαυτό του. Ἐνα προαίσθημα κρύο τὴν ἀγκάλιασε σὰ θυμῆθηκε τὴν παράξενη λάμψη τῶν μαύρων του ματιῶν. Τὴν περιμένε στὴ θεράντα, κάτω ἀπ' τὴν κληματαριά. (Τὶ τὸν ἔκαμε νὰ τὴν τραβῆξει μέσα στοῦ στούντιο καὶ νὰ τῆς μιλήσει; Ἡ μήπως ἀναγνώρισε στὰ μάτια της τὴν ἴδια παράξενη λάμψη τῶν ματιῶν του;)

Ἄνοιξε τὴν πόρτα τοῦ στούντιο καὶ τὴν ἄφησε νὰ περάσει πρώτη. Μιά δυνατὴ μυρωδιὰ κλεισούρας καὶ λαδομπογιῶν τὴν ζάλισαν. Ἐνοιώθε μιὰ παράξενη συγκίνηση. Ἐπὶ τέλους θὰ τῆς μιλοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του. Κι' ἂν δὲν τῆς μιλοῦσε ὁ ἴδιος οἱ πίνακές του θὰ τῆς μιλοῦσαν, θὰ ἔρριχναν φῶς στοῦ μυστήριο πού τὸν σκέπαζε. Πῆρε μιὰ δυὸ ζωγραφιές, τίναξε τὴ σκόνη, καὶ τίς ἔφερε κοντὰ στοῦ φῶς.

«Νά, αὐτὸ θραβεύθηκε τὸ 938, κι' αὐτὴ ἡ προσωπογραφία τὸ 939. Ὁ Ἀλέξης Μάνιας! Τὸ νέο ταλέντο! Τὰ βλέπω καὶ δὲν ἀναγνωρίζω σ' αὐτὰ τὸν ἑαυτό μου. Ἐφθασα στὸ τέλειο τόσο γρήγορα πού πρέπει νὰ περάσω ἀπὸ μιὰ τιμωρία, μιὰν ἐξιλίωση γιὰ νὰ φθάσω στὴν ἀρχή;» Ἀναστέναξε. Τὸ χλωμὸ τοῦ πρόσωπο ἔδειχνε τὴν λύπη, τὴν πικρία, πού δύσκολα συγκρατήθηκε ἡ Μαίρη ἀπὸ τοῦ νὰ τρέξει κοντὰ του. Μὰ δὲν εἶπε τίποτε, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν διακόψει. «Τώρα κοιτάξε αὐτό, κι' αὐτό, κι' αὐτό». Μιλοῦσε νευρικά καὶ τ' ἀνήσυχια μάτια τοῦ τριγύριζαν τὸ μικρὸ δωμάτιο. «Ὅλα γίναν μετὰ τοῦ γύρισα. Βλέπεις αὐτὰ τὰ πρόσωπα; Τίποτε δὲ σοῦ λένε. Ἡ τεχνικὴ θέβια εἶναι σπουδαία! Ἄλλὰ, Μαίρη, εἶναι νεκρὰ αὐτὰ τὰ πρόσωπα, θουθὰ. Μάσκες χωρὶς κανένα βάθος... Τώρα κοιτάξε αὐτό. Ἐνα τοπίο. Εἶναι ἡ μικρὴ ἐκκλησοῦλα κτισμένη ψηλὰ πάνω στοῦ μαῦρο θράχο. Κάτω ἀπλώνεται ἡρεμο τὸ χωριὸ ἀνάμεσα στοῦ γκριζοῦ τῶν ἐλιῶν, κάτω ἀπ' ἕνα φωτεινὸ οὐρανό. Ἄλλὰ κοιτάξε τί ἔχω κάνει. Ἡ ἐκκλησοῦλα αὐτὴ δὲν εἶναι τὸ σύμβολο τῆς ἀγάπης. Δὲν εἶναι τὸ γῆινο καταφύγιο τῆς ψυχῆς στὴν ἀνάτασή της πρὸς τὸ Θεό. Εἶναι ἡ Θεία Δίκη. Ἡ «τιμωρὸς δύναιος». Δὲ θὰ ξεφύγει τὸ μικρὸ χωριὸ κουρινασμένο, φοβισμένο, ἀπλωμένο στὰ πόδια τοῦ μαῦρου θράχου, ἀνίκανο νὰ σωθεῖ. Μάταιος εἶναι πιὰ ὁ κόπος. Δὲ μπορῶ νὰ κάνω τίποτα. Τὰ ἔργα μου ἔχουν κάτι ἀπὸ τὸ μῖσος, τὸ μῖσος τοῦ ἀδύνατου ἀνθρώπου. Τοῦ ἀνθρώπου πού εἶδε τὸ τέλειο καὶ δὲν τ' ἀγάπησε ἀλλὰ τὸ φοβήθηκε. Ναι Μαίρη. Νοιώθω ὅτι πρέπει νὰ ἐξιλιασθῶ, νὰ γεννηθῶ πάλι.»

Εἶχε κάπως ἡσυχάσει τώρα. Ἡ ματιὰ του πλανιόταν ἀόριστα, ἀφηρημένα.

* * *

Ἦταν ἀρχές τοῦ Φθινοπώρου ὅταν ὁ Ἀλέξης ἔπεσε ἀρρώστος μὲ τύφο. Ἡ Μαίρη ἀπὸ πάνω τοῦ ἀγρυπνη παρακολουθοῦσε τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀρρώστειας του. Τὴν κρίση μὲ τὰ παραμιλητά, τὴν ἀργὴ ἀνάρρωση μὲ τὴν ἀδυναμία της. Μετὰ ἀπ' ἕνα μῆνα, μιὰ μέρα, ὁ Ἀλέξης γιὰ πρώτη φορὰ ἔνοιωσε τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, μιὰς καινούργιας ζωῆς. Ὁ ἀέρας ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παραθύρι τοῦ φέρνε τόσο μηνύματα ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ πέλαγο, τὰ γοργοτάξειδα καράβια, τὰ χρυσομένα φύλλα, τὴ ζεστασιά τοῦ ἡλίου. Κοίταξε ἔξω. Ὁ οὐρανὸς ἦταν ταντελωτὸς μὲ τὰ σύννεφα, κι' ὁ ἥλιος μπαινόβγαине παίζοντας κυνηγητὸ μαζί τους. Ξαφνικὰ πρόβαλε ἡ Μαίρη. Ὁ ἥλιος ξετρυπώνοντας γιὰ μιὰ στιγμή πίσω ἀπ' ἕνα μαῦρο νέφος, ἄναψε τὰ ξανθὰ μαλιά της. Ὁ Ἀλέξης ἔμεινε ἀκίνητος καὶ τὴν

κοίταζε. Τῆς ἔγνεψε κι' ἦρθε κοντά του. Πῆρε τὸ κεφάλι της μέ στὰ χέρια του καὶ τῆς χάιδεψε τὰ μαλλιά.

«Μαίρη, ἀγάπη μου. Τώρα ξαίρω πὼς αὐτὴ ἢ φωνὴ ποὺ με βασάνιζε τόσο καιρὸ δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ πρόσκληση.» Τῆς ἀνάσῃκωσε τὸ πρόσωπο καὶ τὴν κοίταξε βαθειὰ στὰ μάτια.

«Ναί, Μαίρη. Τὸ βλέπω μέσ' στὰ μάτια σου. Ποιὸς ξαίρει ἂν δὲν ἄκουσες καὶ σὺ αὐτὴ τῆ φωνὴ στὴ μακρινὴ πατρίδα σου. Ἄν ἀνάμεσα ἀπ' τὸ συννεφιασμένο οὐρανὸ δὲν ἀκολούθησες τὴν ἄσπρη ἀχτίδα στὴ χώρα τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ὁμορφιάς.»

Πῆρε τὰ χέρια του μέσα στὰ δικά της.

«Ἀλέξη, τώρα καταλαβαίνω ὅτι ὁ ἐρχομός μου ἐδῶ δὲν ἦταν φυγὴ, δὲν ἦταν δειλία, ἀλλὰ μιὰ ἀποδοχὴ στὴν πρόσκληση, στὴ φωνή, ποὺ ὑποσυνείδητα μ' ἔσπρωχνε καὶ μένα καὶ με τραβοῦσε σὲ τόπους πέρα ἀπ' τὸν ζοφερὸ ὀρίζοντα τῆς πατρίδας μου».

Γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Ἀλέξης ἔνοιωσε γαλήνη, χαρὰ. Ἔνοιωθε ἀπέραντα εὐτυχισμένος, συνεπαρμένος ἀπ' τὸ γαλάζιο ἀέρα ποὺ τοὺς τριγυρνοῦσε.

ΧΡΥΣΤΑΛΛΕΝΗ ΑΝΔΡΕΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΜΑΚΑΡΙΟΙ ΕΡΑΣΤΕΣ

Καὶ σήμερα περπάτησε καυτὸς ὁ ἥλιος
χώνοντας μέσα στὴ γῆ τὰ μακρὰ του πόδια.

Ὁ κάμπος ἀναστέναξε τὸ μεσημέρι.

Τὸ δειλινὸ, ὅμως, ὅπως ἔπαιζε τρελλὸ τὸ μαϊστράλι,
σὰν τοὺς μακάριους ἐραστὲς σιγοτραγοῦδησε
ποὺ εὐτυχισμένοι τὴν τρυφερὴ δέχτηκαν θωπεΐα τῆς ἀγάπης.

Εἰρήνη . . . . .

Τίποτε δὲ πρέπει πιά νὰ ταξιδεύει.

ΤΟ ΨΗΛΟ ΚΥΠΑΡΙΣΙ

Σήμερα τραγουδοῦμε τὸ ψηλὸ κυπαρίσι,
πάνω, θαθὸ γαλάζιο—καθαρὸ κι' ὀλόλευκο,
φρεσκαπλωμένο σεντόνι ποὺ κυματίζει, ὁ διαλυμένος
ἥλιος στὸν ἀέρα.

Τί περιμένουμε;

Χρυσίζει τὸ στάρι καὶ στεριώνεται τὸ νιοφυτεμένο δέντρο.

Ἄς ρίξουμε τὴ γυαλιστερὴ πέτρα
κατὰ τὴν πόρτα ποὺ κλείνει ἄφθογο τὸ ψωμί καὶ τὸ λάδι
κι' ἄς περπατήσουμε ὕστερα με θήματα γεμάτα
νὰ χαρεῖ ἢ γριὰ ἢ μάνα μας ἢ γῆ.

ΣΥΓΚΟΜΙΔΗ

Τὰ χρόνια σου ὄλα: τὸ τελευταῖο πάντοτε λεπτὸ
ποὺ σήμανε κανονικὰ ἢ καρδιά σου.

Σήμερα, σήμερα, νὰ τὸ βασίλειο σου·

ὅ,τι ἀγγίζεις κι' ὅ,τι γεύεσαι,

ὅ,τι φωνάζει μέσ' τὸ αἷμα σου

κι' ὅ,τι δέρνεται με τὸ τραγοῦδι στὴ φωνὴ σου.

Τὸ πόδι σου νὰ χώνεται καλὰ στὸ χῶμα,

τὰ χέρια σου ἀδεῖνὰ ποτὲ νὰ μὴ τὰ σέρνει

τὴν ὥρα ποὺ πορεύεσαι γιὰ τὴ συγκομιδὴ,

ἢ γεύση καὶ ἢ ἀφή, ἀπ' ἐδῶ ξεκινὰ τὸ μπόι σου,

τὸ τελευταῖο κανονικὸ λεπτὸ, ποὺ σήμανε τώρα ἢ καρδιά σου.

Ν. Σ. ΒΡΑΧΙΜΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΚΑΛΑΒΡΙΑΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΟ ΙΤΑΛΙΑ

Ίσως λίγοι να ξέρουν πώς στην πατούσα της ιταλικής χερσονήσου σε δυο περιοχές, στον Ότράντο και στην Καλαβρία, σώζονται ακόμα μερικά χωριά που μιλάνε ως σήμερα ελληνικά. Αυτοί οι Γραικοί, που κατοικούν εκεί από δυόμισυ χιλιάδες χρόνια και που καμιά δύναμη δε στάθηκε ικανή να τους σαρώσει, ούτε το ρωμαϊκό imperium ούτε το ιταλικό σχολείο κι η στρατιωτική θητεία, ζούν μια δική τους ζωή μέσα στον ιταλικό κόσμο. Στο σπίτι, στη βρύση, στην πλατεία, στα καφενεία του χωριού τους, στις δουλειές τους έξω στα χωράφια μιλούν την ελληνική, μια ελληνική αρκετά παράξενη, που δείγμα της είναι το πιο κάτω δημοσιευόμενο παραμύθι, ενώ στην πόλη, που πάν για ψώνια, στο στρατό, που κάνουν τη θητεία τους, στο σχολείο, που μαθαίνουν ιταλικά, στην εκκλησιά, που ακούν τη λειτουργία, στους επίσημους, που στέλλουν τις επιστολές και τις αναφορές τους, μεταχειρίζονται την ιταλική. Είναι όλα τα χωριά αυτά 15. Έφτα στην Καλαβρία κι όκτώ στον Ότράντο.

Ο ρωμανοδίφης καθηγητής Gerhard Rohlf, που στέλλει στα «Κυπριακά Γράμματα» το παραμύθι από την Μπόδα, είναι ο άνθρωπος που έχει ξοδέψει τα πιο πολλά χρόνια της ζωής του στην επιστημονική έρευνα των νοτιοϊταλικών αυτών ιδιωμάτων και στις δικές του μελέτες στηρίζει σήμερα η γλωσσολογία τα πορίσματα της τα σχετικά με τη γλώσσα και την καταγωγή των κατοίκων. Πόσον καιρό θ' ανθέξει ακόμα η ελληνική γλώσσα στα χωριά αυτά δε μπορούμε να προβλέψουμε. Ο καθηγητής Ρόλφ διατυπώνει τη σκέψη πως «τίποτε δεν πείθει πως τα ελληνικά θα σβήσουν γρήγορα».

Στηριζόμενος στο ότι τα ιδιώματα αυτά σώζουν λέξεις δωρικές, όπως, γασέντερο (γας έντερον = σκουλήκι), βασίδα (νησίδα), λανό (λανός = ληνός), παφτά (πακτά = πηχτή), κι άλλες αρχαικότερες λέξεις, που είχαν πάψει πια ν' ακούωνται στον υπόλοιπο ελληνισμό από τα χρόνια της Κοινης, ο καθηγητής Ρόλφ δγάζει το θετικό συμπέρασμα, πως οι Έλληνες ούτοι κρατάν από τους αρχαίους άποίκους της Μεγάλης Ελλάδας κι ότι δεν είναι νεώτεροι άποικοι των Βυζαντινών χρόνων, όπως ισχυρίζονται οι Ίταλοι έρευνητές. Τα σπουδαιότερα των έργων του στα όποια υποστηρίζει τη θέση του αυτή είναι τα εξής: *Griechen und Romanen in Unteritalien* (Genf 1924). *Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Graziat* (Halle 1933). *Scavi linguistici nella Magna Graecia* (Rome 1934). *Griechischen Sprachgeist in Süditalien* (München 1947).

Σαν επίβραβευση των τόσης μεγάλης σημασίας έρευνών και πορισμάτων του το Πανεπιστήμιο Αθηνών του άπόνειμε στα 1937 τον τίτλο του επίτιμου διδάτορα. Ο καθηγητής Ρόλφ, που είναι ηλικίας 57 χρονών, δίδαξε ως τα 1938 Ρωμανική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Τυβίγγης κι από το 1938 διδάσκει το ίδιο θέμα στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Στα 1948 έκαμε νέο ταξίδι στον Ότράντο και την Καλαβρία και πέρασε ξανά με τους προσφιλείς του εκεί Έλληνες τις θερινές διακοπές του. Καρπός των έρευνών του τούτων είναι η «Ίστορική Γραμματική των Νοτιοϊταλικών Έλληνικών Ίδιωμάτων» που εκδίδεται τώρα και θα κυκλοφορήσει τον έρχόμενο Άπριλη.

Το πιο κάτω παραμύθι δίνει μιάν ιδέα, τόσον των αρχαϊκών στοιχείων, που έχει το ιδίωμα της Μπόδας, ένός χωριού, που οι Έλληνες κάτοικοί του το λένε Β ο ύ α (από το βούς), όσον και της επίδρασης της ιταλικής γλώσσας άπάνω του. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του ιδιώματος, όπως φαίνονται στο κείμενο του παραμυθιού, είναι τα εξής: 1. Η διάσωση της μετοχής του ένεργητικού άορίστου, όπως: δώσοντα, πάοντα. 2. Ο σχηματισμός του ύπερσυντέλικου με τον παρατιτικόν του ε ί μ α ι και την μετοχή του άορίστου, όπως: ήτο δώσοντα (είχε δώσει), ήτο πάοντα (είχε πάει). 3. Η έξάλειψη του μέλλοντα, τη θέση του όποίου παίρνει ο ένεστώτας, όπως: τα πουδδία τ ρ έ χ ο υ σ ύ ρ μ α να τ ά φ ά σ ι = τα πουλιά θα τ ρ έ ξ ο υ ν ά μ έ σ ω ν α να τ ά φ ά ν. 4. Η άποβολή του σ άνάμεσα σε δυο φωνήεντα στον άόριστον ή στο τέλος της λέξης, όπως: έστράβωε (έστράβωσε), άπάντηε (άπάντησε), έσπάτσαϊ (έσφάξασι), ο υίο (ό υίος), έσου πιάννει (πιάννεις), χωρεϊ (θωρείς). 5. Η τροπή των λ λ σε δδ (για την προφορά των δδ δες παρακάτω σημειώσεις του καθηγ. Ρόλφ), όπως: το πουδδι (πουλλάι), ποδδύ (πολλά), ο σκ' ύδδος (σκύλλος). 6. Η διάσωση του

άπαρεμφάτου με την αρχαία σημασία του (όχι με σημασία ούσιαστικού που το βρίσκουμε στα κυπριακά : φα(γ)εῖν, φιλεῖν, κοιμήσειν), όπως : τὸν ἔκαμε ἀνεθήσει(ν), ἐβελήσῃ(ν) πταιπορήσειν (ἐβελήσασιν ἐξευπορήσειν), ἔκαμε κάτσει (κάφειν). 7. Ἡ διάσωση ἀρχαϊκῶν λέξεων, όπως : ὠτου=οὔτω, τὸ στέο πληθ. τὰ στέα = τὸ ὀστέον—έα, ἄρτε = ἄρτι, τίς = ποιός. 8. Ἡ τροπή τῶν ψ καὶ ξ σὲ ττσ, όπως : ἐπισοτέττσαί (ἐπισοτέψασι), κάτσει (κάφειν), ἐσπάττσαί (ἐσφάψασι), ὀπτεσεία (ὀφέσια). 9. Οἱ πολλὰς ἰταλικὰς λέξεις καὶ συντάξεις, όπως : λούκκιου = μάτια (ἰταλ. Paocchio), βέκκιο = γέρος (ἰταλ. vecchio), ἐγυρίσθη ἀντὶ ἐγύρισε, γιατί ἰταλικά εἶναι si voltò.

Κ. Π. ΧΑΤΖΗ-ΓΩΝΝΟΥ

ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΑΛΑΒΡΙΑΣ

ΤΟ ΜΕΤΡΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΥΔΔΙΟΥ ΓΡΥΦΟΥΝΙ

Ἦτο μία φορά ἓνα ῥήγα τι εἶχε τρία παιδιά. Τοῦτο ῥήγα ἔπεσε ἄρροστο ῥς τοῦ λούκκιου κ' αἰ ἐστράβωε ἄτσε (=ἐξί[i]) ὄλου τοῦ ντύου. Ἐκρατσε τὸν γιατρό. Κ' αἰ τοῦτο τοῦ πε ῖτι νά γιάνη ἐθέλετο μίαν ἑστερῦγα τοῦ πουδδίου γρυφούνι.

Ὁ ῥήγα ἐγυρίσθη τῶ παιδίῳ, λέγοντα ῖτι ποῖο ἀφιδέγουετο νά τοῦ ῥβρί (=ἔβρη) μία τρέστη ἀστερῦγα, κ' εἰνοῦ ἠδῶνε τὴν κουροῦναν του. Τὰ τρία παιδιά ἐμπήκισσα σύρμα νά παρπατιοῦ νά ἠῦρου τούτη ἀστερῦγα. Τὸ πλεόν μικ' ἐβδδι ἀρρίβιτισε σὲ μίαν ὀττοῖα κ' αἰ ἠῦρε ἓναν βέκκιο τι τοῦ ἀρῶτε τι ἠπηγε κάννοντα. Τὸ παιδί τοῦ πε : ὁ κίουρι μου ἔναι στράβῶ ἄτσε (=ἐξί[i]) ὄλου τοῦ ντύου λούκκιου, κ' αἰ νά γιάνη θέλει μίαν ἀστερῦγα τοῦ πουδδίου γρυφούνι. Κ' αἰ ὁ κ' ιούρι εἶπε ῖτι τίς τὴ χῶρεῖ, (=θεωρεῖ) τοῦ δῶνει τὴν κουροῦναν του. Θάμμαι ῖτι ἐσοῦ σῶννει νά μ' ἀφουδήση νά ἠῦρω τὴν ἀστερῦγα. Ὁ βέκκιο τοῦ πε : ἰνά, πιὰε τούτη φροῦφτα ῖτσε (=ἐξί[i]) κάθαδδα, κ' αἰ ἄρτε ῖτι πάει πλεόν ἀμπρό, χωρεῖ (=θεωρεῖς) τρία πουδδία. Ἐσοῦ πιάννει τὰ κάθαδδα κ' αἰ τῶς τὰ ῖρσιε ἀμπρόν τῶ. Τὰ πουδδία τρέχου σύρμα νά τὰ φάσι. Ἐσοῦ κ' εἰνοῦ τι ἔναι σὲ μέσα, σύρε του μία ῥστερῦγα ἀν τὴν κοῦδα, γιατί ἐκ' εἶνο ἔναι τὸ πουδδι γρυφούνι. Ὁ υἱὸ τοῦ ῥήγα ἔκαμεν ὄτου, κ' αἰ γιὰ τὴν παῦρα μὴ τοῦ τὴν πιᾶου τὴν ἔκρυτσε ὄσου ῖσὲ σουλέρι, κ' αἰ ὄλο κουντένο ἐγύριε σπῖτι.

Δὲν ἔκαμε ποδδῦ περπάτημα ἀπάντιε τ' ἄλλα δύο λεδδῖδια τί ἐβελήσαι (=θελήσαν) πταιπορήσειν (=ἐξευπορήσειν) ἀν ἦτο ἠῦρνον τὴν ἀστερῦγα τοῦ πουδδίου γρυφούνι. Τὸ παιδί ἐνέγετσε (=ἰταλ. pegò = ἀρνήθηκε), μὰ τὰ λεδδῖδια του δὲν τὸν (=τὸ) ἐπιστέσαι κ' αἰ τὸν ἐκνηγήσαι (=ἠσασιν) πουττενᾶνε (=παντοῦ) κ' αἰ ἐγιάθησσα (=διάθηκαν) νά κανουήνου κ' ἰόλα ὄσου σὲ σουλέρι. ἠῦραι τὴν ἀστερῦγα. Τὰ λεδδῖδια τότε, τί ἐκάμαει; Τὸν ἐπίασαι, τὸν ἐσπάτσει κ' αἰ τὸν ἐχοῦσαι (ἀόρ. τοῦ χῶνω — θάβω) ἐκεῖ στέσσο (ἰταλ. stesso = ὁ ἴδιος).

Ἐκ' εἶνοι ποδῶ (=ἀπ' ἐδῶ = κατόπι) ἐφέραῖ τὴν ἀστηρῦγα ῖσὲ κ' ιούρι. Κ' αἰ πῶς ἔγγιε τοῦ λούκκιου μὲ κ' εἰνην ἀστερῦγα ἔγιανε σύρμα.

Ποδῶ λίγο κ' αἰρὸ ἓνα πορκαρούκι (=ἰταλ. porcaro) μίαν ἡμέρα ἠπηγε (=ἠγγε) γιὰ κ' εἰν' τὴ μερία θοσ' κ' ὄντα (=βοσῶντα) τὰ κούνια τὸ σκ' ὄλλον του σ' ἐκεῖν' τὴ μερία τοῦ ἦτο χουμένο τὸ παιδί μικ' κ' ἐδδι τοῦ ῥήγα, ἐμπήκ' ε σκαθέγουνα (ἰταλ. scavarre + -εῶ = σκάβω) κ' αἰ ἔγουαλε (=ἔβαλε) ὄλα τὰ στέα. Τὸ πορκαρούκ' ἰ μ' ἓνα στέο ἔκαμε ἓνα σουλαῦρι (=συραῦλι). Σάμ ποδῶ τὸν ἔβαλε σὲ στόμα, τὸ σουλαῦρι ἀχχέρο (τοῦ ἐγχειρώω) νά εἶπη ὄτου : «Πορκαρούκ' ἰ, τί τὸ στόμα μὲ κρατεῖ (κρατεῖς), κρατεῖ με στριστῶ (λατ. strictus = στενός) κ' αἰ μὴ μ' ἀφήκη· γιὰ μίαν ἀστερῦγα τοῦ πουδδίου γρυφούνι τὰ λεδδῖδια μου ἐκάμαει τὰ τραδιτούρια (ἰταλ. i traditori = οἱ προδότες)». Κ' αἰ πόσσε φορεῖ σὲ στόμα τὸν ἔβαλε, πάντα τὸ σουλαῦρι ὄτου ἔλεγε. Μία φορά ἐπάσσεγoue (ἀπὸ τὸ pass -εῶ) ἀμπρόττε τὸ σπῖτι τοῦ ῥήγα, μὲ τὸ σουλαῦρι τι ἔλεγε ὄτου. Ὁ ῥήγα τὸν ἦκουε κ' αἰ τὸν ἔκαμε ἀνεθήσει ἀπάνου σὲ σπῖτι. Τὸ πορκαρούκ' ἰ ἔβαλε τὸ σουλαῦρι σὲ στόμα κ' αἰ τὸ σουλαῦρι ἔλεγε ὄτου : «Πορκαρούκ' ἰ,

τί στο στόμα μέ κρατεί, κρατεί με στριστό κ'αί μη μ' αφήκη· γιά μίαν άστερϋγα τού πουδδίου γριφούνι τά λεδδίδια μου έκάμαει τά τραδιταύρια». Ο ρήγα έθέλιε ττσιπορέει άν [as top = άττισε τόν] τόν πορκαρούκι τίς τού ήτο δόσοντα κ'είν' τó σουλαύρι. Κ'αί τó πορκαρούκ'ι τού μέτριε τó φάττο πώς ήτον πάνοντα. Ο ρήγα τότε τόν έθέλιε θάλει στο στόμαν του. Κ'αί τó σουλαύρι έπειν ότου : «Κ'ιούρι, τί στο στόμα μέ κρατεί, κρατεί με στριστό κ'αί μη μ' αφήκη· γιά μίαν άστερϋγα τού πουδδίου γριφούνι τά λεδδίδια μου έκάμαει τά τριδιτούρια».

Ο ρήγα ποδώ τó 'δικε ούνοϋ τῶς άδδω παιδίω κ'αί τó σουλαύρι έπει : «Λεδδέ, λεδδέ, τί στο στόμα μέ κρατεί, κρατεί με στριστό κ'αί μη μ' αφήκη· γιά μίαν άστερϋγα τού πουδδίου γριφούνι έσοϋ μ' έπαττισε». Ο ρήγα τότε άνόγιε όλο κ'αί σύρμα έκαμε κάττσι (=κάψειν) τά δύο λεδδίδια σ' έναν θούττι (= ιταλ. *botte*, στη διάλεκτο τής Καλαθρίας *vutti*) (=θουσί) 'ττισε πισσάρι. Κ'αί έκραττισε τόν πορκαρούκι γιά παιδι κ'αί τ' όδικε ποδώ τήν κouroύνα.

Κ'αί ότου έρκεται τί τίς έπαττισε σήμερο μένει σπαμμένο αυρι.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΟΥ (ΠΟΥΛΙΟΥ) ΓΥΠΑΪΤΟΥ

Ήταν μιά φορά ένας βασιλιάς που είχε τρία παιδιά. Αυτός ο βασιλιάς έπεσε (ιταλ. *cadde*) άρρωστος με τα μάτια του (ιταλ. *l'occhio* = τó μάτι) και στραβώθηκε (άττισε=έξ=άπό) κι άπ' (όλα) τά δύο του (μάτια). Φώναξε τó γιατρό. Και τούτος τούπε πώς γιά νά γιάνη ήθελε (ιαλ. *ei volera*) ένα φτερό τού πουλιού γυπαίτου.

Ο βασιλιάς έγύρισε (ιταλ. *si voltò*) στα παιδιά του λέγοντας πώς όποιος θά φαινόνταν ικανός (ιταλ. *si fidava* = έμπιστευόταν) νά του βρη ένα τέτοιο φτερό σέ κείνο θά έδινε τó στέμμα του. Τά τρία παιδιά πήραν άμέσως (σύρμα =άμέσως) δρόμο νά βροϋν τούτο τó φτερό. Ο πιό μικρός έφτασε σ' ένα βουνό (όττσία=όξεία=βουνό) και βρήκε ένα γέρο (ιταλ. *vecchio*) που τότε ρώτηξε τί πήγαινε νά κάνη (ιταλ. *andava facendo*). Τó παιδι τούπε : «ό κύρης μου είναι στραβός κι άπ' τά δύο του μάτια και γιά νά γιάνη θέλει (ιτ. *ei vuole*) ένα φτερό τού (πουλιού) γυπαίτου. Κι ό κύρης έπει πώς όποιος τó βρη (χχωρει=θεωρει) τού δίνει (=θά τού δώση' ό μέλλοντας δέν ύπάρχει σ' αυτά τά ιδιώματα) τó στέμμα του. "Ιως (θάμμαι=θεάομαι=θλέπω) έσύ μωρόεσης νά μέ βοηθήσης νά βρω τó φτερό.» Ο γέρος τούπε : «νά, πάρε τούτη τή φουχτιά τά πιτέρα τού κριθαριού (κάθαδδα) και μόλις (άρτε=άρτι) πās πιό μπροστά, θά δης τρία πουλλάια. Έσύ θά πάρης τά πιτέρα τού κριθαριού και θά τούς τά ριζης μπροστά τους. Τά πουλλάια θά τρέξουν άμέσως νά τά φάν. Έσύ, κεινού που θάναι στη μέση, τού τραβās ένα φτερό άπ' τήν ουρά (ιαλ. διαλεκτ. *euha=ouha=ούρά*) γιατί εκείνο είναι τó πουλι γυπαίτός.

Ο γιός τού βασιλιά έκαμε έτσι, και άπό τόν φόβο (ιταλ. *pauro*) μη τού τó κλέψουν (πιάσουν) τó έκρυψε μέσα (έσσω) στο παπούτσι του (*suleri*=γαλλισμός άπό τήν έποχή τῶν Νορμανδῶν), κι όλος ευχαριστημένος γύριζε σπίτι. Δέν έκαμε πολυ περπάτημα κι άπάντησε τ' άλλα δυα αδέρφια (λελλιδια=λεδδίδια = έλληνοϊταλική λέξη και σημαίνει αδέρφια) που θέλησαν νά μάθουν άν βρήκε τó φτερό τού (πουλιού) γυπαίτου. Τó παιδι άνήθηκε, μά τ' αδέρφια του δέν τόν πίστεψαν και τόν έψαξαν παντού κι έφτασαν νά κοιτάξουν (κανωνά=κοιτῶ) και μέσα στο παπούτσι. Βρήκαν τó φτερό. Τ' αδέρφια τότε τί κάνανε; Τόν πιάσανε, τó σφάξανε και τó θάψανε τόν ίδιο εκεί.

Έκείνοι κατόπι έφεραν τó φτερό στον κύρη τους. Και καθώς άγγιξε τά μάτια μ' έκείνο τó φτερό έγιανε άμέσως.

Υστερ' άπό λίγο καιρό ένα χοιροβοσκούδι (ιαλ. *porcario*=χοιροβοσκός) μιά μέρα πήγε σέ κείνη τή μεριά νά βοσκήση τά γουρούνια του (έλληνοϊταλικό τ ό κ ο υ ν ι). Ο σκύλος του σέ κείνο τó μέρος που ήταν θαμμένο τó μι-

κρότερο παιδί του βασιλιᾶ ἄρχισε νὰ σκάβη κι ἔβγαλε ὄλα τὰ κόκαλα. Τὸ χοιροβοσκουδί μ' ἓνα κόκαλο ἔκαμε ἓνα σουραῦλι. Σὰν τόβαλε ὕστερα στὸ στόμα, τὸ σουραῦλι ἄρχισε νὰ λήη ἔτσι : «Χοιροβοσκουδί, ποῦ με κρατᾶς στὸ στόμα, κράτα με σφιχτὰ καὶ μὴ μ' ἀφήσης. Γιὰ ἓνα φτεροῦ τοῦ (πουλιῦ) γυπαίτου τ' ἀδέρφια μου ἔκάμαν τούς προδότες.» Κι ὅσες φορὲς τόβαλε στὸ στόμα, πάντα τὸ σουραῦλι ἔτσι ἔλεγε.

Μιά φορὰ περνοῦσε μπροστὰ (ἀμπρόττε=ἐμπροσθεν) ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ βασιλιᾶ, μὲ τὸ σουραῦλι ποῦ ἔλεγε ἔτσι. Ὁ βασιλιάς τὸν ἄκουσε καὶ τοῦπε (τὸν ἔκαμε) ν' ἀνεβῆ ἀπάνω στὸ σπίτι. Τὸ χοιροβοσκουδί ἔβαλε τὸ σουραῦλι στὸ στόμα καὶ τὸ σουραῦλι ἔλεγε ἔτσι : «Χοιροβοσκουδί, ποῦ με κρατᾶς στὸ στόμα, κράτα με σφιχτὰ καὶ μὴ μ' ἀφήσης. Γιὰ ἓνα φτεροῦ τοῦ (πουλιῦ) γυπαίτιοῦ τ' ἀδέρφια μου ἔκάμαν τούς προδότες.» Ὁ βασιλιάς θέλησε νὰ μάθῃ ἀπ' τὸ χοιροβοσκουδί ποιὸς τοῦ εἶχε δώσει ἐκεῖνο τὸ σουραῦλι. Καὶ τὸ χοιροβοσκουδί τοῦ διηγῆθηκε τὸ γεγονός (ital. fatto) πῶς εἶχε γίνει. Ὁ βασιλιάς τότες θέλησε νὰ τὸ βάλῃ στὸ στόμα του. Καὶ τὸ σουραῦλι εἶπεν ἔτσι : «Κύρη, ποῦ με κρατᾶς στὸ στόμα, κράτα με σφιχτὰ καὶ μὴ μ' ἀφήσης. Γιὰ ἓνα φτεροῦ τοῦ (πουλιῦ) γυπαίτιοῦ τ' ἀδέρφια μου ἔκάμαν τούς προδότες.»

Ὁ βασιλιάς ὕστερα τόδωκε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλλα παιδιά καὶ τὸ σουραῦλι εἶπε : «Ἀδερφέ, ἀδερφέ, ποῦ με κρατᾶς στὸ στόμα, κράτα με σφιχτὰ καὶ μὴ μ' ἀφήσης. Γιὰ ἓνα φτεροῦ τοῦ (πουλιῦ) γυπαίτιοῦ ἐσὺ μ' ἐσφαζες.» Ὁ βασιλιάς τότε τὰ κατάλαθε (ἀνογάω=νοέω) ὄλα κι ἀμέσως διέταξε (ἔκαμε) νὰ κάψουν τὰ δυὸ ἀδέρφια σ' ἓνα θουτοῖ μὲ πίσσα. Κι ἐκράτησε τὸ χοιροβοσκουδί γιὰ παιδί καὶ τοῦδωκε ὕστερα τὸ στέμμα.

Κι ἔτσι ἔρχεται πῶς, ὅποιος σφάζει σήμερα, (μένει σφαμένος) θὰ σφαγῆ αὔριο.

G. ROHLFS

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.— Τὸ κείμενο τοῦ παραμυθιοῦ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ τῆς Μπόδας τῆς Καλαβρίας (τῆς ἐπαρχίας Reggio Calabria).

Τὰ διπλὰ σύμφωνα (π.χ. ἓνα ῥρήγα, ἦδωννε, θάμμαι, ὄσσον) ἰσοδυναμοῦν μὲ σύμφωνα ἔντονα (ὅπως στὰ ἰταλικά: palla, massa, curro) καὶ ὅπως, ἄλλωστε, στὴν Κύπρο. Τὸ κ' ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀγγλ. ch στὴ λέξη church (ital. cento). Τὸ σκ' ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀγγλ. sh στὴ λέξη shaw (γαλλ. chambre). Τὰ δδ (σύμφωνο ἔντονο) εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ll (ὅπως στὴ Σικελία καὶ στὴν Καλαβρία τὸ bella ἔγινε bedda, τὸ illum ἔγινε iddu). Ὁ φθόγγος δ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν μοιάζει μὲ τὸ d στὴν ἀγγλικὴ λέξη to draw. Ὁ φθόγγος προφέρεται μὲ τὴ γλῶσσα ἀναδιπλωμένη πίσω πρὸς τὸν οὐρανίσκο.

G. R.

ΕΛΕΓΕΙΑ

Αὐτὸ τὸ δάσος κλαίει τὴν ἀνοιξη,
 Αὐτὸ τὸ δάσος κλαίει τὸν ἔρωτα μας τὸ χαμένο
 Μέσα στὰ αἰνιγματικά χαμόγελα μιᾶς Τζοκόντας.
 Ὅμως πρέπει νὰ τὸ περάσουμε.
 Κάποια δύναμη σέρνει τὰ πόδια μας
 Καὶ ὠθεῖ τυφλὰ τὸ κορμί.

Δὲν τὸ πίστευα ποτέ, πῶς τὸ κορίτσι ποῦ ἦρθε,
 Μὲ δεκαῆξι ἀνθισμένους Μαΐτους,
 Κάτω ἀπὸ τὴ γιρλάντα τῶν ὑποσχέσεων
 Ἀνθίζοντας τὸ ξεραμένο κλαρί,
 Βάζοντας στὸ στόμα τοῦ πουλιῦ τὶς σερενάτες,
 Θ' ἀποζητοῦσε τ' ἀχνάρια τῶν θημάτων της
 Ἀφήνοντας με ν' ἀναπολῶ τὸ σχῆμα της.
 Στὸ νοσταλγικὸ λειβάδι τῶν ἀναμνήσεων.

ΣΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Δ Η Μ Ω Ν Α Σ Σ Α

(ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ)

Δημώνασσα	βασίλισσα
Θεμιστώ	κόρη της
Στασίκυπρος	γυιός της
Τροφός	
Ένας γέρος	
Οί φίλοι	
Χορός γερόντων	
Άγγελιαφόρος	

ΕΝΑΣ ΓΕΡΟΣ

Έξηντα κύκλους είδε ό Μάης άφότου
 άγνάντεψε πρώτη φορά ή ματιά μου
 τ' Αύγερινού τó τρέξιμο στους κάμπους
 ψηλά τών ούρανών. Κι' έξηντα κύκλους
 είδε τó καλοκαίρι άφóτου πάλι
 τó έρωτικό κυνήγι τής Αύγης
 άγνάντεψα στις κεφαλές τών λόφων.
 Κι' έμαθα άπ' έξω τά τεχνάσματά τους,
 τά έρωτοπαίγνιδά τους και τίς ζήλιες τους.
 Κι' είδα τίς άπιστίες τους πρós τó θράδν
 έξηντα χρόνους τώρα : εκείνη μέσα
 στο στήθος του 'Ωκεανού νά ξενοχτάει
 κι' εκείνος μέσα στ' όνομα του 'Εσπέρου
 ν' άποζητά τ' άχνάρια τής Σελήνης.
 Μά σήμερα πρωτόγνωρη στο στήθος
 μία άσφάλεια νοιώθω κι' άνασαινω λύτερα.
 Και σέρνεται τó βήμα μου στο χώμα
 νομίζοντας πώς στέρεα τó πατῶ
 σέ θράχο άσάλευτο. Γιατί ή άσφάλεια
 κι' ή τάξη, πού έχει φίλο της τόν νόμο,
 όταν κρατούν τής πολιτείας τά γκέμια,
 τó δρόμο στερεώνουν πού πατάς.
 Τρεις νόμοι θάλθηκαν στην πόλη
 άπ' τó σοφό τó στόμα τής Δημώνασσας :
 «χωρίς πολυλογίες νά σκοτώνεται
 όποιος δαμάλα άνιέρα σκοτώσει,
 όποιος τή νόμιμη άτιμάσει σύνενο
 του συμπολίτη του μέ λόγια ή έργα
 κι' όποιος μ' άσέβεια φερθεί σέ γέρο.»
 "Ω! πόδι μου, θαρῶ άπ' τά χρόνια, σύρε
 τόν κόσμο νά χαρείς, καθώς πρωτόμαθο
 στοῦ περπατήματος τήν τέχνη πήγαίνες
 μέ στήριγμά σου του γονιού τó χέρι.

(Φεύγει)

ΣΤΑΣΙΚΥΠΡΟΣ

"Ω! χαιρε, φῶς, πού ροβολᾶς γοργόποδο
 άπ' του θουνού τά πλάγια και ποτίζεις
 τόν κάμπο και τά δώματα. Σε πίνω
 σά διψασμένο αλάφι μέ τά μάτια,
 μ' όλη τήν ύπαρξή μου. Άποτινάζοντας
 τ' άχαρο κοίμισμα σ' έσε προστρέχω
 και τόν ισόμοιρό σου άγέρα πρώτα.
 Παρακαλώ τήν καινούρια μου μέρα
 μέ μάτι φίλου κύτταξε και κάνε

νά προστεθεῖ πιό γνωστική στίς ἄλλες μου,
γιατί δὲ θέλω μέρα μολυσμένη
νά μου βαραίνει ἀνόσια τὸν βίο.
Καλῶς τοὺς φίλους, ἔτοιμους σάν πάντα.

ΦΙΛΟΙ

Σὲ χαιρετοῦμε, φίλε μας, κι' εὐχόμαστε
καιροὶ καλοὶ νά μᾶς δεχτοῦν στὰ δάση
κι' ὁ κυνηγάτορας Θεός, ὁ Φοῖβος,
μὲ τὰ λαγωνικά του ν' ἀπορίξει
πρὸς τίς σκοπιές μας ἄφθονο κυνήγι.
Κι' ἀκόμα ὁ Πᾶνας ν' ἀποτρέψει φόβους
πού ξαφνικά γεννιοῦνται καὶ τὴ σύγχυση
στὰ φρένα σπέρνουν καὶ τὰ πόδια κάνουν
σάν τὸ φτερό στὸ τρέξιμο τ' ἀλλόφρενο.

ΣΤΑΣΙΚΥΠΡΟΣ

Σοφὰ τὰ λόγια σας κι' ἐπαινετὰ.
Μὰ πρῶτα, φίλοι, πρέπει νά τιμήσουμε
μὲ προσευχῆς πρεπούμενες τὸν Φοῖβο
στ' ἄλσος πού αὐτόφυτη θλασταίνει ἡ δάφνη.
Μετὰ περνᾶμε ἂν θέλετε ἀπ' τὸ ρέμμα
νά δοῦμε τὰ σπαρτὰ καὶ τίς γελάδες.
Τὸ δάσος συνορεύει κι' ὅταν θέτε
μεμιάς βρεθήκαμε στὸν ὀμφαλό του.
Κρατήχτε τὰ σκυλλιά κι' ἄς προχωρήσουμε
μὲ τῶν Θεῶν τὴ θέληση κι' ἐπίβλεψη.

(Φεύγουν τραγουδώντας.)

ΟΛΟΙ

Καλῶς μᾶς ἦρθες, Ἄνοιξη,
τὸ πιό μεγάλο θᾶμα,
μὲ τὰ γλυκὰ φτερά σου.
Εὐλόγησε τὰ νιάτα μας
πού τώρα πρωτανθοῦν.

Νερά ἀπ' ἐδῶ λουλούδισμα
καὶ χρώματα παρέκει,
κελάδησμα στοὺς σπίνους,
στὶς λαγκαδιές ἀρώματα
μὲ χάρη σπαταλᾶς.

Σπατάλησε, ὦ ἀπλόχερη,
γιὰ μᾶς τὸν λίγο πόθο,
λίγο φιλί, μιὰ φλόγα,
νά εὐλογηθοῦν τὰ νιάτα μας
πού τώρα πρωτανθοῦν.

(Μπαίνει ὁ χορὸς τῶν γερόντων.)

ΧΟΡΟΣ

Τ' ἀποβράσματα τοῦ Ἄδη, οἱ Διχόνιοις,
σάν λυσιπάρικοι σκύλοι δαγκῶναν
τίς καρδιές μας κι' ἐπάλλαν τὴ γλῶσσα
σὲ θρισιές καὶ σὲ λόγους ἀνάξιους
ἀπ' τὴ μέρα πού ξένο κοντάρι
εἶχε πάψει τοὺς χτύπους στὸ στήθος
τοῦ χρυσοῦ βασιλιά μας.
Κι' εἶχε σπάσει τὸ δοιάκι τῆς πόλης μας
καὶ τραβοῦσε σὲ ὀρθόστηθο κάθο
νά συντρίψει τὰ πλάγια τῆς τούτη
σάν καράβι ἀκυβέρνητο.
Ἦ! νά ψάλλω κακὰ πού περάσαν
τὴν εὐφραίνω διπλᾶ τὴν καρδιά μου.

Τί φοβέρα νά μένει ἀνυπάκουο
 σ' ἓνα λόγον ἀφέντη τὸ πλήθος!
 Τὸ κακὸ πού τὸ κρύβουν οἱ φλέβες του
 μέσα σὲ ὕπνο ἀπὸ φόβο ἀμοιβῆς
 ξεπετιέται ξεφρένιαστο
 καὶ στὰ πάντα ξεσπάζει ἀχαλίνωτα.
 Σὲ κελλάρια βαθιὰ ἔφτακλειδωτος
 ὁ ἀγαθὸς πῶς φυλάγεται τότε
 καὶ πῶς τρέμει τὴν πᾶσα θουή
 σάν ἀρνάδα πού λύκο γροικάει!
 ὦ! νὰ ψάλλω κακὰ πού περάσαν
 τὴν εὐφραίνω διπλᾶ τὴν καρδιά μου.

Καὶ τὰ μάτια τῶν ξένων ἐπίβουλα
 πλάϊ στ' ἀφρούρητα σύνορα ἔστέκαν
 καρτερῶντας τὴν ὥρα πού κέρδος
 θὰ τοὺς ἔφερνε θέβαιο.
 Κι' οἱ δικοὶ μας οἱ πρῶτοι μαλλῶναν
 τὰ πρωτεία ποιὸς θ' ἀρπάξει σπρωγμένος
 ἀπ' τὸν δαίμονα τῆς φιλαρχίας.
 Γιατί ἡ μάταιη δόξα, ὅταν σπείρει
 τὴν σπορά της στὰ φρένα, σηκώνει
 μὲς τὰ στήθη φουρτοῦνες ἀνίλεες
 καὶ κακόβουλο κάνει τὸ χέρι.
 ὦ! νὰ ψάλλω κακὰ πού περάσαν
 τὴν εὐφραίνω διπλᾶ τὴν καρδιά μου.

Κι' ἀνομβρίες πολυχρόνιες καταστρέψαν
 τὸν πολυπάχο πλοῦτο τοῦ κάμπου
 κι' ἔστερέψαν οἱ ἀρρώστιες καὶ ζᾶ
 καὶ γυναῖκες πολύγεννες.
 Τέτια μαῦρα κακὰ μᾶς τυλίγαν
 ἓνα τ' ἄλλου ξεπίσω σὰ γίδια
 πού γυρίζουν στὴ στάνη ἀπ' τὶς ράχες.
 Τὸ κακὸ πῶς ὀσφραίνεται τ' ἄλλο
 κι' ἀκλουθᾶ ἡ συμφορὰ συμφορὰ
 ὅταν γίνει μιὰ ἀρχή!
 ὦ! νὰ ψάλλω κακὰ πού περάσαν
 τὴν εὐφραίνω διπλᾶ τὴν καρδιά μου.

Μὰ νά! τώρα τὸ χρέος βασιλεύει
 κι' ἔχει ἡ Τύχη γυρίσει τὸν ἄνεμο.
 Ὁ θνητὸς πῶς ξεχνᾶ τὶς φοβέρες,
 ὅταν λάμπει πεντάλαμπρα ὁ ἥλιος,
 καὶ σαλεύει ἀσυλλόγιστα
 μὲς τοὺς δρόμους τοῦ βίου!
 Μὰ σοφὸς μιὰ κι' ἡ πείρα μὲ ζύμωσε
 δὲν ταιριάζει νὰ τρέχω ἀλογάριαστα
 σάν μωσχάρι πρωτόθγαλτο
 μὰ μὲ μέτρο νὰ σέρνω τὸ βῆμα.
 Κι' ἔχω χρέος μου ἀκόμα στοὺς ἄλλους
 νὰ μαθαίνω τὸ μέτρο
 ἀπ' τὴ φύση γι' αὐτὸ κληρωμένος.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

Η ΑΛΕΠΟΥ ΠΟΥ ΓΕΝΝΑ ΛΑΓΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΙΤΑΡΙ ΠΟΥ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ

Κυνηγός δὲν εἶμαι, μὰ ἔχω ἀρκετοὺς κυνηγούς φίλους καὶ γνωστούς. Καλοὶ, ἄκακοι καὶ γενικά ἀνοικτόκαρδοι ἄνθρωποι ὅλοι τους. Τουφεκίζουν καὶ σκοτώνουν ὄχι ἀσφαλῶς ἀπὸ κακία, μὰ ἀπὸ...ἀγάπη γιὰ τοὺς λαγούς, τὰ περδίκια κ.τ.λ. καὶ γιὰ νὰ κυνηγήσουν! Παραδοξολογῶ καὶ τερατολογῶ, ἴσως θὰ πείτε. Πιθανὸ νὰ ἔχετε δίκαιο. Πάντως ὁμως αὐτὸ πού λέω εἶναι ἡ ἀλήθεια. Παράδοξη ἴσως καὶ ἀκατανόητη ἀλήθεια, ὅπως ἀκριβῶς παράδοξοι καὶ ἀκατανόητοι εἶναι καὶ ὅλοι τους οἱ κυνηγοί, γιατί ὅσους τοῦλάχιστον ἐγὼ γνώρισα, ἐνῶ ὑπορούσαν νὰ παραστρατήσουν γιὰ νὰ μὴ πατήσουν ἓνα μυρμηκι, προκειμένου γιὰ τὸ κυνήγι ἦσαν ὀλότελα ἄλλοι ἄνθρωποι. Μπορούσαν νὰ σπάσουν στὸ ξύλο ἢ καὶ νὰ σκοτώσουν ἀκόμη ἐκεῖνον πού κατέστρεφε φωνηλὲς περδικιών ἢ ἄλλο κυνήγι, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη νὰ σπάσουν οἱ ἴδιοι ἀπ' τὸν καημὸ τους, ὄχι γιὰ τὸν θάνατο πού προξένησαν, μὰ γιὰ τὴ ζωὴ, πού ἡ κυνηγετικὴ τους ἱκανότητα χάριζε, εὐτυχῶς τὶς περισσότερες φορές, στὰ φτερωτὰ καὶ μὴ φτερωτὰ ἀγαπημένα τους θύματα.

Τὸ ὅτι ὅλοι τους οἱ κυνηγοί, χωρὶς καμιὰ ἀπολύτως ἐξαίρεση, εἶναι πάντα ὑπερβολικοὶ στὶς ἀφηγήσεις τους γιὰ τὰ κυνηγετικά τους κατορθώματα, αὐτὸ εἶναι πολὺ γνωστὸ σὲ ὅλους, χωρὶς θέβαια τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν, ἀπὸ συναδελφικὴν ἀλληλεγγύην, καὶ τὴν παραδέχεται ἔστω καὶ ἓνας κυνηγός. "Ἄλλη πάλι παραδοξολογία θὰ πείτε κι' αὐτὴ. Ἄλληλεγγύη μεταξὺ συναδέλφων! Μὰ εἶναι ποτὲ δυνατὸ καὶ πιστευτὸ ἓνα τέτοιο πρᾶμα; Γιὰ τὴν ἀπόλυτα δικαιολογημένη αὐτὴ σας παρατήρηση προσθέτω: ἀλληλεγγύη στὴν ὑπερβολὴ καὶ στὸ ψέμα. Πιστοποιεῖ ὁ κυνηγὸς τὸ ψέμα τοῦ συναδέλφου του, γιὰ νὰ μπορῇ κι' αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του νὰ πῆ κάποτε ἄλλο μεγαλύτερο ψέμα χωρὶς φόβο διαφύσεως.

Δὲν εἶμαι εἴπα κυνηγός, μὰ μ' ἀρέσει ὑπερβολικὰ τὸ βουνό, ὁ κάμπος καὶ γενικά τὸ ὕπαιθρο. Γι' αὐτὸ καὶ κάποτε—κάποτε τοὺς κάνω εὐχαρίστως παρέα στὶς ἐκδρομές τους.

* * *

Τὸ κυνήγι ἄρχιζε σὲ λίγες μέρες καὶ ὅλα ἐτοιμάστηκαν γιὰ τὴ μεγάλη καὶ μὲ τόση λαχτάρα ἀναμενόμενη ἐξόρμηση. Καὶ σὰν ἦλθε ἡ μεγάλη ἐκείνη μέρα, ἢ γιὰ νὰ κυριολεκτῶ, ἢ ἀτέλειωτη ἐκείνη νύκτα τῆς παραμονῆς, ὁ ὕπνος χάθηκε ἀπὸ τὰ μάτια τῶν φίλων μου.

Ξεκινήσαμε σκοτάδι ἀκόμη καὶ φτάσαμε στὸ «πεδίο τῆς μάχης» τὴ στιγμή πού τὸ λυκαυγὲς ἄρχισε νὰ ροδίζη στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ σβύνη σιγά—σιγά ἀπ' τὸν οὐράνιο θόλο ὅλα τ' ἀστέρια.

Τὸ ταξίδι μας ἀνθρωπινὸ—σκυλίσιο. Πέντε ἐμεῖς καὶ τέσσαρα τὰ σκυλιὰ, στὸ ἴδιο μικρὸ αὐτοκίνητο. Κάποτε τὰ σκυλιὰ ἦταν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας, μὰ τὶς περισσότερες φορές ἐμεῖς θρισκόμαστε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν σκυλιῶν. Κι' ἂν τολμᾶς πὲς τίποτε στὸν κυνηγὸ γιὰ τὸ σκυλλί του. Γίνεται ὁ ἴδιος σκύλλος! Γιατί ὁ κάθε κυνηγός δὲν θεωρεῖ μονάχα τὸν ἑαυτὸ του ὡς τὸν καλύτερο καὶ τὸν πιὸ ἐπιδέξιο σκοπευτὴ, μὰ καὶ τὸ σκυλλί του τὸ ρεκλαμάρει πάντα σὰν τὸ πιὸ ἔξυμνο, τὸ πιὸ προσεκτικὸ καὶ ἀκούραστο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα σκυλιὰ. Καὶ τὸ ἀγαπᾶ σάν...κυνηγός. Στὸ μόνο ἴσως πρᾶμα πού ὁ κυνηγὸς ἔχει τὶς ἐπιφυλάξεις του καὶ τὶς χρησιμοποιεῖ ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις πού παρουσιάζονται, εἶναι τὸ τουφεκί του, τὰ φυσίγγια καὶ ὁ καιρὸς. Γιατί στὴν κάθε του ἀποτυχία ποτὲ δὲν φταίει αὐτὸς, μὰ τὸ ὄπλον του, τὰ φυσίγγια καὶ ὁ καιρὸς. Αὐτὸς ὁ ἀπαίσιος καιρὸς! Πού δὲν φυσούσε ἢ πού φυσούσε. Πού δὲν ἦταν ὕγρὸς ἢ πού ἦταν ὕγρὸς κ.τ.λ. Κάποτε θέβαια φταίει καὶ ὁ παπᾶς, πού ἔτυχε ὁ εὐλογημένος τοῦ Θεοῦ νὰ θρεθῇ χαράματα στὸ δρόμο τους. "Ἄν συνέβαινε νὰ ἔχουν ἀποτυχίους τὸ νὰ ψάλλουν. "Ἄν ὄχι, τὸ ἀποδίδουν στὴν ἀποτελεσματικότητά τῆς γνωστῆς σὲ ὅλους τοὺς χριστιανοὺς χειρονομίας....!

"Υστερα ἀπὸ πολλὲς συζητήσεις κατὰστρωσαν τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας, πού θὰ ἀκολουθοῦσαν στὸ κυνήγι καὶ ξεκίνησαν. Μὰ μὲ τὸ πρῶτο ἀγρίμι πού

παρουσιάστηκε μπροστά τους, τὸ σχέδιο παρέμεινε σχέδιο καὶ ὁ κάθε ἕνας πῆρε καὶ τὴ δική του κατεύθυνση.

Εἶχαμε ἐξηγηθῆ νὰ συναντηθοῦμε κατὰ τὸ μεσημέρι ὄλοι μας στὸ διπλανὸ χωριό, ὅπου ἐγὼ θὰ πῆγαινα πρὶν μπροστὰ καὶ θὰ τοὺς περιμένα.

* * *

Λίγο ὕστερα ἀπὸ τὸ μεσημέρι κατέφθασαν καὶ οἱ ὀκτώ τους στὸ χωριό. Οἱ τέσσαρες κυνηγοὶ καὶ τὰ τέσσαρα σκυλιά. Τὰ σκυλιά μὲ μιὰ πιθαμὴ γλώσσα ἔξω ἀπὸ τὸ στόμα ἀπ' τὴν κούραση, καὶ οἱ κυνηγοὶ χωρὶς γλώσσα ἢ μὲ ρουφηγμένη τὴ γλώσσα ἀπ' τὴν ἀπογοήτευση.

Στὸ καφενεῖο ἀρκετὸς κόσμος. Ἔτυχε νὰ βρίσκεται στὸ χωριὸ κάποιοι γεωπόνος καὶ συζητούσανε μαζί του διάφορα γεωργικὰ ζητήματα. Τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὴ μεγάλη σημασία πού ἔχει γιὰ μιὰ καλὴ παραγωγὴ σιτηρῶν τὸ διάλεγμα καὶ τὸ καθάρισμα τοῦ σπόρου, παράλληλα βέβαια καὶ μὲ μιὰ καλὴ καλλιέργεια τῶν χωραφιών, λίπανση, βοτάνισμα, δόμιασμα κτλ.

Κάποιος χωρικός, πού ὅπως ὁ ἴδιος ἀργότερα εἶπε, δὲν ἦταν ποτέ στὴ ζωὴ του κυνηγός, ὄχι μόνον δὲν παραδεχόταν αὐτὰ πού τοὺς ἔλεγε ὁ γεωπόνος, μὰ καὶ τὰ εὗρισκε περιττὰ καὶ θὰ τὰ ἔλεγε ἀσφαλγὸς καὶ ἀνόητα, ἂν δὲν ντρεπόταν τὸ δάσκαλο τοῦ χωριοῦ του, πού γνώριζε πῶς ἦταν φίλος τοῦ γεωπόνου.

—Καθάρισε, φίλε μου, ὅσο θές τὸ σπόρο. Τίποτε δὲ θὰ κατορθώσεις. Μὰ ἀπολύτως τίποτε. Ἄκουσε ἔμένα τὸν πρακτικὸ τί σοῦ λέω. Ὅσο καὶ νὰ καθαρίσης τὸ σπόρο, εἴτε σιτᾶρι εἶναι, εἴτε κριθᾶρι, ἂν εἶναι νὰ «γυρίση», θὰ γυρίση κουντούρα! Τώρα τὸ γιατί νὰ γυρίζη; Ξέρω κι' ἐγώ; Ἔτσι τὸ θέλει ὁ Θεός! Καὶ μὲ τὴ βουλή τοῦ Θεοῦ κανένας δὲν τὰ βγάξει πέρα. Τί λοιπὸν καθαρίσμα καὶ ξεκαθάρισμα τοῦ σπόρου κάθεσαι καὶ μὰς ψάλλεις.

Προσπάθησε βέβαια ὁ γεωπόνος νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ πῶς εἶναι ἀδύνατο, νὰ γυρίση τὸ σιτᾶρι κουντούρα ἢ καὶ ὁποιοσδήποτε ἄλλος σπόρος νὰ κάνη φυτὸ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ μητρικὸ του· μὰ πού νὰ μεταπεισθῆ ὁ χωρικός. Τοῦ ἐξηγήσε ἐπίσης τὸ λόγο γιατί κάποτε, καὶ συνήθως στὶς βαρυχειμωνιές, νὰ συμβαίη ὥστε ἂν καὶ ὁ σπόρος πού ἐσπάρη ἦταν καθαρὸς, τὸ σπαρτὸ μολαταῦτα νὰ γεμίζη μὲ κουντούρα ἢ καὶ ἄλλα ἀγριόχορτα. Μὰ καὶ πάλι τὰ ἴδια καὶ χειρότερα. —Τί γνωρίζετε ἐσεῖς ἀπὸ γεωργία, ἔλεγε ὁ χωρικός στὸ γεωπόνου! Ρωτᾶτε ἐμᾶς τοὺς πρακτικοὺς νὰ σᾶς ποῦμε.

Κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους γεωργοὺς πού παρακολουθοῦσαν αὐτὴ τὴν κουβέντα δὲν εἶπε τίποτε. Οὔτε ὑπέρ, μὰ οὔτε καὶ κατὰ. Μὰ ὁ γεωπόνος, πού φαίνεται πῶς καλὰ τοὺς γνώριζε, μοῦπε ὕστερα πῶς μόλις θὰ φεύγαμε ἀπὸ τὸ καφενεῖο, ὄλοι τοὺς θὰ συμφωνοῦσαν μὲ τὸν χωρικό καὶ θὰ τὸν συνέχαιραν μάλιστα, πού τόσοσ ὠραία τὰ ἔψαλε τοῦ γεωπόνου.

Ἔνας ἀπὸ τοὺς κυνηγοὺς τότε μίλησε:

—Ἀγαπητὲ συνάδελφε, λέει στὸ χωρικό, εἶσαι τρομερός. Μὰς ξεπέρασες ὄλοι!

—Δὲν εἶμαι κύριε, τοῦ ἀπάντησε μὲ θυμὸ ὁ χωρικός, συνάδελφός σου, γιατί ποτέ στὴν ζωὴν μου δὲν ἔκανα τὸν κυνηγό.

—Δὲν σέ εἶπα, φίλε μου, κυνηγό, καίτοι κι' ἂν σέ ἔλεγα τέτοιοι δὲν βλέπω τὸν λόγο γιατί νὰ θυμῶνης. Σέ εἶπα συνάδελφο. Συνάδελφος στὴν ὑπερβολή, στὴν παραδοξολογία, στὸ ψέμα. Λέμε καὶ μεῖς, χριστιανέ μου, πολλὰ παράδοξα κι' ἕνα σωρὸ ὑπερβολές, μὰ τὸ δικό σου, αὐτὸ τῆς κουντούρας, ξεπερνᾶ ὅλα μαζί τὰ δικά μας. Κανένας κυνηγός καὶ ὁ πρὶν παραδοξολόγος δὲν θὰ τολμοῦσε ποτέ νὰ ἰσχυριστῆ πῶς ἢ ἀλεπού γεννᾶ λαγοὺς ἢ ὁ γαϊδαρος περδίκια. Τὸ πολὺ-πολὺ νὰ βρεθῆ κάποιος ἀπὸ μᾶς νὰ πῆ πῶς εἶδε ἀλεπού νὰ βυζαίνει λαγοδάκια ἢ πῶς κτύπησε μὲ μιὰ τουφεκιά κι' ἀφήκε στὸν τόπο δυὸ λαγοὺς καὶ τρία τρυγόνια! Γεωπόνος δὲν εἶμαι, μὰ κρίνω τὴν κουβέντα σου μὲ τὴ λογικὴ. Ἄδύνατο, φίλε μου, νὰ γυρίση τὸ σιτᾶρι κουντούρα, ὅπως ἀδύνατο εἶναι—καὶ στράφηκε ὁ κυνηγός πρὸς τὸ γεωπόνου γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴν κουβέντα του— νὰ γυρίσης τὰ μυαλά αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ τὸν κἀνης νὰ πιστέψῃ στὰ ὅσα τοῦ εἶπες. Δὲν πιστεύει, ὄχι γιατί κατὰ βάθος δὲν παραδέχεται, μὰ ἀπὸ πείσμα πρὸς τὴν ἀλήθεια! Εἶναι φύσει ἀρνητῆς κάθε προδου καὶ ἀλήθειας καὶ δὲν εἶναι δυστυχῶς ὁ μόνος. Ὅλοι οἱ ἡμιμαθεῖς τέτοιοι εἶναι.

A. ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ

Ἡ αὐτοεπιστράτευση τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων στὴν ὑπηρεσία τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ αἰτήματος τῆς κυπριακῆς ἐλευθερίας, στὶς παραμονές τοῦ δημοψηφίσματος, ὑπῆρξε πράγματι συγκινητική. Ὅλοι οἱ ἀξιοὶ διανοούμενοι τοῦ τόπου βρέθηκαν, μὲ τὸ πρῶτο ἐθναρχικὸ κάλεσμα, στὶς ἐπάλξεις. Ἐγραψαν, μίλησαν, ἐνίσχυσαν, διαφέωσαν, κινητοποίησαν. Κι' οἱ διψασμένες ψυχές ἀνοιξαν καὶ τοὺς δέχτηκαν παντοῦ μὲ χαρὰ, εὐγνωμοσύνη καὶ καμάρι. Ἐτσι ἡ ἀλύγιστη ψυχὴ τοῦ τραγικοῦ τούτου νησιοῦ πρόβαλε στὶς 15 τοῦ Γενάρη πανέτοιμη γιὰ τὴ μεγάλη τῆς μάχη, ποὺ κέρδισε μὲ τρόπο παλληκαρισίο κι' ἀποφασιστικό.

Ἦδη πατοῦμε τὸ κατώφλι τῆς νίκης. Ἀπέναντί μας μπορούμε ν' ἀγναντεύουμε πια μὲ σιγουριά τὴν κορφή τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ θριάμβου, ποὺ ἔχομε χρέος νὰ κατακτήσωμε. Τυχὸν ἐπανάπαυση στὰ χρεσινὰ ἐπιτεύγματα θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ προδοσία. Ἡ πορεία τῶν λαῶν δὲ ἀνακόπτεται στὰ πρῶτα τυχὸν πρόπαια. Ξετυλίγεται μὲ πείσμα ὡς τὴ μεγάλη ὥρα τῆς πλήρους δικαίωσης. Γιὰ μὰς τοὺς Κυπρίους ἡ λαμπρὰ ἐπιτυχία τοῦ δημοψηφίσματος δὲν εἶναι παρὰ ἕνας σταθμὸς καὶ μιὰ ἀφετηρία. Πάνω ἀπ' τὸ ὀρόσημο τῆς 15 τοῦ Γενάρη ἄς σταθοῦμε ὅλοι μὲ προσοχὴ γιὰ τὴν ἀνανέωση καὶ τὴν ἀνασύνταξη τῆς ψυχῆς μας. Ἐκεῖ ἀπάνω θὰ μπορέσωμε νὰ δουλέψωμε καὶ τὴν ἀντοχὴ ποὺ μὰς χρειάζεται γιὰ τὸ ἔργο ποὺ μὰς ἀναμένει ἀκόμα. Ἡ ὑπέρβαση τῶν ἀδυναμιῶν μας κι' ἡ θέληση τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐθύνης θὰ μὰς σπρώξουν στὴν ἀξιοποίηση τῶν αἰτημάτων τῆς μεγάλης μας μέρας, ποὺ ὀρθωσε σὰν ὑπέροχο σύμβολο ἡ διαίσθηση τοῦ λαοῦ μας. Ἀπ' ἐκεῖ θ' ἀρχίσει κι' ἡ καινούργια μας ἐκκίνηση, ποὺ θὰ χαρίσει καὶ σὲ μὰς καὶ στὸ ἔθνος τὸ τέρμα ποὺ προοίμιον—τὴ λευτεριά καὶ τὴ γαλήνη, ποὺ θὰ μὰς ἀνοίξουν τὶς μαγικὲς πύλες τῆς δημιουργίας.

Μὲ τὴ νίκη τῆς 15 τοῦ Γενάρη οἱ ὀρίζοντες τῆς κυπριακῆς ἱστορίας πῆραν εὐρύτητα πρωτοφανή. Τὰ πεπρωμένα μας σὰν λαοῦ φωτίστηκαν. Ὁ ἀγῶνας μας κέρδισε περιεχόμενο θετικό. Τὸ δικαίωμας μεγάλωσε κι' ὑψώθηκε ἐπιτακτικὸ στὶς συνειδήσεις ὄλων τῶν ἀξίων ἀνθρώπων. Ἡ προοπτικὴ τοῦ ἀγῶνα μας ξε-

καθάρισε κι' ὅλοι βρεθήκαμε ἀντιμέτωποι ἄμεσα μὲ τὴν ἀδυσώπητη ὑποχρέωση τῆς λευτερίας. Δρόμος πρὸς τὰ πίσω δὲν ὑπάρχει πιά. Ἀπὸ τὸ χῆρος μὰς χωρίζει ἀβυσσος. Τὰ μάτια μας μὴν μποροῦν νὰ βλέπουν τώρα. Κι' ἡ πορεία μας μιὰ κατεῦθληση ἔχει. Ἐκεῖ ποὺ χάνεται, ὑψώνεται πάλλευκο τὸ ὄραμα τοῦ Ἱεροῦ Βράχου. Καὶ πίσω ἀπὸ τὸ σύστηλο τῶν δωρικῶν κολώνων τοῦ αἰώνιου Παρθενῶνα, «χαρὰ θεῶν, ἡ ἑλληνικὴ ροδοχαράζει ἡμέρα»...

Οἱ πνευματικοὶ μας ἄνθρωποι, λοιπόν, ὀφείλουν νὰ διατηρήσουν ζωντανὴ καὶ γόνιμη τὴν κινητοποίησή τους γιὰ νὰ κρατηθῇ καὶ στηριγμένη ἡ πίστη κι' ἡ ἀντοχὴ τοῦ λαοῦ μας. Ἡ ἐπαφὴ μὲ τὴν ὑπαιθρο νὰ μὴ σταματήσει. Ἡ ἐπαρχία χρειάζεται πάντα τὴ συμπάρταση τῶν πνευματικῶν. Ἡ ψυχὴ τῆς ἔχει ἀνάγκη πνευματικῆς ἀνάπλασης κι' ἠθικῆς κι' ἀγωνιστικῆς στερῶσης. Ἐπιβάλλεται νὰ κατοχυρωθῶν καὶ νὰ ξεπεραστοῦν τὰ ὑπέροχα τῆς ἐπιτεύγματος. Κι' ὁ κυρίαρχος ν' ἀπογυμνωθῇ καὶ νὰ ἀπομονωθῇ ὀλοσχερῶς—κι' ἐδῶ καὶ παντοῦ, Ἀρχίζοντας ἀπ' τὴν ὀριστικὴ κάθαρση τῶν δικῶν μας συνειδήσεων νὰ προχωρήσωμε ὡς τὴ διαφώτιση ὀλόκληρης τῆς δημοκρατικῆς κοινῆς γνώμης. Νὰ τοῦ ἀφαιρέσωμε κάθε πρόσχημα καὶ νὰ τοῦ ἐξουδετερώσωμε τὴ δυνατότητα γιὰ καινούργια ἐφευρήματα. Δὲν πρόκειται νὰ τὸν διασώρωμε σὰν ἔθνος. Πάμε ἀπλῶς νὰ παλαίσωμε γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ, τοῦ ἐλληνικοῦ μας αἰτήματος. Δὲν ἀγωνιζόμαστε παρὰ γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς ἠθικῆς, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἐθνικὴ μας μοῖρα εἶναι ζυμωμένη μὲ τὰ δικά τους ἰδανικά. Ἡ ἱστορία μας δὲν εἶναι παρὰ ἱστορία τους. Ἀπὸ σεβασμὸ στὶς ἐπιταγές τους ἀγωνιζόμαστε γιὰ τὴ λευτεριά μας. Ἀπὸ ἱστορικὴ συνέπεια κι' ἑλληνικὴ αὐτεπίγνωση.

Γιὰ τὸ Πνεῦμα ἀποτελεῖ ὑποχρέωση ἡ συμπάρταση. Δὲ πρόκειται ἐδῶ γιὰ ἐπιστράτευση κάτω ἀπὸ σημαίες κομματικῶν ἢ ἰδεολογικῶν σχημάτων. Ὁ ἀγῶνας εἶναι γιὰ Ἑλλάδα καὶ Ἐλευθερία. Πνεῦμα, ὅμως, χωρὶς τὴν προϋπόθεση τῆς ἐλληνικότητας καὶ δίχως τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας δὲν νοεῖται. Ὑφίσταται ἐφ' ὅσον τὰ διεκδικεῖ καὶ στερεώνεται σὰν τὰ κατακτήσει. Τυχὸν τριβὴ στὴν ἐξυμνήθειά τους δὲν εἶναι παρὰ χαρὰ καὶ τιμὴ. Τὸ Πνεῦμα πλάστηκε γι'

ἀγώνα. Κι' ὁ ἱερὸς ἀγὼνας τοῦ λαοῦ μας τὸ καλεῖ. Οἱ πνευματικοὶ μας ἀνθρώποι δὲν ἔμαθαν ν' ἀρνοῦνται. Ὅπως δὲν ἀρνήθηκαν χθές. Τὸ ξέρουν· ὁ αὐριανὸς θρίαμβος θ' ἀποτελέσει τὴ δικαίωση εἴκοσι κυπριακῶν γενεῶν.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ

Ἡ τελευταία ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, σχετικὰ μὲ τὸ γλωσσικό, ἐμβάλλει σὲ πολλὰς ἀπορίες κι' ἀνησυχίες. Ὅχι γιατί ἀποτελεῖ προϊόν μίας ὑπηρεσιακῆς κυβέρνησης, μὰ γιατί ἔρχεται νὰ ἐπικυρώσει κάθε δημοτικιστὴ σὰν στοιχεῖο... προδοτικὸ καὶ νὰ ζετινάξει μιά παράδοση, ποὺ ἀποτελεῖ προϋπόθεση τοῦ σύγχρονου ἐθνικοῦ μας βίου. Πολλὴ φοβόμαστε ὅτι τὸ ὅλο πράγμα ἐπισημαίνει μιά κάποια κρίση. Ἀλιῶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ τὸ γεγονός ὅτι καὶ πάλιν καταβάλλεται προσπάθεια νὰ μονοπωληθῆ στὸν κομμουνισμὸ ὅ,τι ἀληθινό, ἀγνὸ καὶ δικό του διαθέτει τὸ ἔθνος, δηλ. ἡ γλῶσσα του. Δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἐπεκταθοῦμε. Εὐχόμαστε μόνο νὰ ἐπικρατήσουν πιὸ ψυχραίμες ἀπόψεις. Ἄς θυμόμαστε πὼς ὁ νεοελληνικὸς κόσμος ἄρχισε νὰ δημιουργεῖ τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ του ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ὁ Σολωμὸς ἀγκάλιασε, μεσ' ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ κι' ἐρμήνευσε μὲ τὴ θέρμη τῆς τῆς ἐμπνεύσεως του καὶ τῆς ἀλήθειας του.

Ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ τὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνους. Θὰ ἦταν πολὺ τολμηρὸ, ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ ἔθνος ἀγωνίζεται, νὰ τὸ παραδώσουμε τὰ ὅσια του καὶ νὰ τὰ παραδώσουμε στὸν ἐχθρὸ του. Καί... εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι κι' ὁ Σολωμὸς, κι' ὁ Πολυλάς, κι' ὁ Βαλαωρίτης, κι' ὁ Μαβίλης, κι' ὁ Παλαμάς, κι' ὁ Δροσίνης, κι' ὁ Καρκαβίτσας, κι' ὁ Βλαχογιάννης, ὑπῆρξαν Ἕλληνες—καὶ μάλιστα μεγάλοι Ἕλληνες. Ἡ νεοελληνικὴ πνευματικὴ παράδοση εἶναι δημιούργημα δικό τους. Μὰ κι' ἡ ἐθνικὴ ἀναγέννηση στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνος δὲν ὑπῆρξε ξένη πρὸς τὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

B.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Νικολάου Δ. Βασιλοπούλου : Δημοσθένης — Φίλιππος. Ἡ ἐποχὴ τῶν καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν. Ἀθήνα 1949. σελ. 190.

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ π. ἐκπαιδευτικοῦ συμβούλου εἶναι, ὡς ὁ συγγραφεὺς του τὸ χαρακτηρίζει, εἰσαγωγή εἰς τοὺς Φιλιππικοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους. Μὲ

ποῖον πνεῦμα ἐξήτασεν οὗτος τὸ ζήτημα, φαίνεται ἀπὸ τὸν ὑπότιτλον «ἡ δημοκρατικὴ ψυχὴ ἀντιμέτωπη στὸ δυναμικὸ πνεῦμα» ποὺ εὐρίσκειται εἰς τὸ ἐξώφυλλον, ἢ τὸν ἄλλον ποὺ ἀναγράφεται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πρώτην σελίδα «ἡ αὐτοθυσία μίας θερμῆς καὶ πατριωτικῆς ψυχῆς στὸν βωμὸν τῆς ἐθνικῆς τιμῆς καὶ τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας».

Μετὰ τὸν πρόλογον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς ἀντικρύζει τὸ θέμα τοῦ καὶ δικαιολογεῖ τὴν ὑπ' αὐτοῦ μελετωμένην ἔκδοσιν τῶν Φιλιππικῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ὅπου, ὡς λέγει, «θὰ προσπαθῆσῃ νὰ δώσῃ μὲ τὴν ἐρμηνευτικὴν αὐτῆς ἐργασίαν, πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν τροφή, ψυχικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἀπόλαυσιν, πολιτικὴν, ρητορικὴν, ἐθνικὴν καὶ φιλολογικὴν προπαίδευσιν καὶ, ἁπλῶς γιὰ τοὺς φίλους τοῦ ἀρχαίου λόγου, γιὰ τοὺς φιλομαθεῖς καὶ φιλοπροόδους μελετητὰς τῆς ἀρχαίας πολιτισμένης ζωῆς τοῦ ἔθνους μας, ἀλλὰ καὶ εἰδικῶς γιὰ τοὺς ρήτορας καὶ τοὺς πολιτικούς, γιὰ τοὺς σπουδαστὰς τοῦ ἀρχαίου λόγου καὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου τῆς πατρίδος μας καὶ ἀκόμη εἰδικώτερα γιὰ τοὺς φιλολόγους καθηγητὰς μας»—κάτι ποὺ μὰς ἐνθυμίζει τὸ λατινικὸν λόγιον, *de omnibus rebus et quibusdam aliis*—ἐξετάζει τὸ θέμα εἰς 9 κεφάλαια. Πραγματεῦται ἀπρὸς τὸν βίον τοῦ Δημοσθένους μὲ ἀρκετὰς λεπτομερείας τόσοσιν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἰδιωτικὴν ὅσον καὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν δημοσίαν του δράσιν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀφιερώνει τὸ 2ον κεφάλαιον. Εἰς τοῦτο γίνεται καὶ ἡ φιλολογικὴ καὶ ρητορικὴ ἀνάλυσις τῶν λόγων τῶν μεγάλου ἀθηναίου ρήτορος καὶ ἐρευνῶνται ἰδιαιτέρως αἱ πολιτικαὶ του ἀντιλήψεις καὶ πράξεις. Εἰς τὸ ἐπακολουθοῦν 3ον κεφάλαιον ἐξετάζεται εἰδικώτερα ἡ ρητορεία τοῦ Δημοσθένους καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα οἱ Φιλιππικοὶ λόγοι καὶ ἡ μορφή των.

Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν θεμάτων τούτων παραθέτει ὁ συγγραφεὺς ἀθροῖαν πληροφοριῶν ἱστορικῶν καὶ γραμματολογικῶν πρὸς ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῆς ρητορικῆς ἀξίας τοῦ Δημοσθένους, τὴν ὁποῖαν δὲν χωρίζει ἀπὸ τὴν πολιτικὴν σημασίαν τοῦ ἔργου τοῦ ἀθηναίου τούτου ρήτορος. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ πρώτου μέρους, ποὺ εἶναι περισσότερο φιλολογικόν, παραθέτει τὸ 7ον κεφάλαιον περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν δ' αἰ. π.Χ. Κατὰ τὴν ἐκτίμησιν ὁμοῦς τοῦ ἔργου τοῦ ρήτορος καὶ τῆς ὅλης συγχρόνου αὐτοῦ πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς

ώς και τῆς ἐξελίξεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, παρὰ τὴν παροχὴν πλούτου γνώσεων, ὁ συγγραφεὺς δυστυχῶς ζητεῖ νεωτέρας ἀντιλήψεις νὰ μεταφέρῃ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, δημιουργεῖ δ' οὕτω ἀνυποφύτους ἀναχρονισμούς. Οὕτω π. χ. ὀμιλεῖ περὶ ἐθνικῆς πολιτικῆς τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὴν σύγχρονον ἔννοιαν, ὀμιλεῖ περὶ κοσμοθεωρίας τοῦ πολιτικοῦ — ρήτορος καὶ δὴ παρ' ὅλον ὅτι ἀλλαχοῦ λέγει πῶς ὁ Δημοσθένης «δὲν ἦταν θεωρητικὸς φιλόσοφος, πολιτικὸς, γιὰ νὰ προκαθορίσῃ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς πατρίδος του» (σελ. 185) κ.ο.κ.ε. Καὶ ἐνῶ ἄλλοτε χαρακτηρίζει τὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ Δημοσθένους «στεῖρα καὶ ἀνεδαφικὴ» (σελ. 41), ἄλλοτε ὀμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὅτι «εἶχε μεγάλας ἀρετὲς πολιτικοῦ ἀνδρός» καὶ ἀποδίδει τὴν ἀποτυχίαν του εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Γενικὰ ὁ συγγραφεὺς ταλαντεύεται μεταξὺ τῆς μετὰ θαυμασμοῦ ἐκτιμήσεως τοῦ Δημοσθένους ὡς πολιτικοῦ καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Φιλίππου ὡς μέγας δυνάμεως, ἡ ὁποία λόγῳ τῆς φύσεώς της καὶ τῆς καταρρέσεως τῆς τότε «κοινωνικοπολιτικῆς καταστάσεως» ἦτο προωρισμένη νὰ δεσπόσῃ. Κοντὰ εἰς αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ προσθέσω καὶ ἕνα ἄλλο σοβαρὸν μειονέκτημα τοῦ ἔργου, τὴν πολυλογία, τὴν φραστικὴν φλυαρίαν καὶ τὴν φλυαρίαν εἰς τὴν διατύπωσιν νοημάτων, τὸ νεφελοδῶδες τῆς σκέψεως καὶ τῶν ἀπόψεων τοῦ συγγραφέως καὶ τὸν ἄκρατον ἀντιεπιστημονικὸν ἐγωϊσμὸν αὐτοῦ. Παραθέτω ὡς δείγμα τὴν ἐπομένην παράγραφον (σελ. 81):

«Ἡ ψυχὴ λοιπὸν τοῦ Δημοσθένους κεντρίζουσα, φωτίζουσα καὶ βοηθοῦσα τῇ διανοίᾳ του, τῇ σκέψι τῶν ὠρῶν ὀρμητικῇ, γεμάτῃ πάθος καὶ φλόγα πατριωτικῇ καὶ σταθερῇ, πιστῇ τὴν ἠθικότητα τοῦ πολιτικοῦ του προγράμματος καὶ ὠμίλησε κατ'εὐθείαν καὶ μὲ ἀκαμπτη ἐπιμονὴν στὴν ψυχὴ τῶν συμπολιτῶν του, τὴν διώρθωσεν ἀπὸ τὸ ἠθικὸ τῆς χάλασμα, τὴν ἐκούρτισε, τῆς ἔδωκεν ἔθνικὸν καὶ ἠθικὸν παλμό, τὴν ἔκαμε ζυγνητῆρι τοῦ λογικοῦ των καὶ ἔτσι προετοίμασε τὴν δυνατότητα νὰ συναντηθῶν καὶ νὰ συνεννοηθῶν διανοητικῶς ὁ Δημοσθένης μὲ τὴν λογικὴ καὶ ἀναλυτικὴ σκέψιν του καὶ οἱ συμπολιτᾶι τοῦ μετὰ τὸ ζῦπνιον πλέον καὶ ἀνήσυχον πνεῦμά των καὶ ἐπέφερε τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀποδεικτικῆς προσπάθειας τοῦ ρήτορος, τὴν πειθῶ τῶν λόγων του στὴ σκέψιν τῶν ἀκρατῶν του»(!).

Δυστυχῶς ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου

δὲν ὠφελήθη οὔτε γλωσσικῶς, ἀλλ' οὔτε καὶ πνευματικῶς ἀπὸ τὴν μελέτην τοῦ Δημοσθένους, ὁ ὁποῖος ἦτο ὡς συγγραφεὺς καὶ διανοούμενος πολὺ διάφορος τοῦ μελετητοῦ του. Παρέθεσα τὸ δείγμα τοῦτο ὄχι τὸσον πρὸς ἐπίκρισιν τοῦ ὑπὸ ἐπιθεώρησιν ἔργου—ἀλλως τε ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἀξίεπαινος διὰ τὴν προσπάθειάν του νὰ πλουτίσῃ τὴν πτωχὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν περὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος—, ἀλλὰ περισσότερο, διότι δυστυχῶς τὸ μειονέκτημα τοῦτο χαρακτηρίζει κατὰ μέγα μέρος τοὺς πλείους ἀπὸ τοὺς νεοἑλλήνας συγγραφεῖς καὶ λογοτέχνας. Λόγια, λόγια καὶ πάλιν λόγια.

Τὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια τοῦ ἔργου (8. καὶ 9.) εἶναι ἀρκετὰ ἐκτενῆ (σελ. 102—186) καὶ ἐξετάζουν ἱστορικῶς τὰ σύγχρονα τοῦ Δημοσθένους ἱστορικά γεγονότα ὡς καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ πολεμικὴν δράσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Φιλίππου. Εἰσαγωγικῶς πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς περὶ Μακεδονίας καὶ Μακεδόνων, τῶν πρὸ τοῦ Φιλίππου βασιλέων καὶ ἰδιαίτερος περὶ τοῦ Φιλίππου, ἔπειτα δὲ περὶ τῆς πολεμικῆς δράσεως αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Θράκης καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐν τέλει ἐκθέτει τὰς διαφόρους νεωτέρας γνώμας περὶ τῆς ἀξίας τῆς πολιτικῆς τοῦ Δημοσθένους, τὴν ἀποτυχίαν τῆς ὁποίας ζητεῖ νὰ ἐξηγήσῃ μὲ τὰς ἐπικρατούσας τότε πολιτικοκοινωνικὰς ἀντιλήψεις εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἀναγνωρίζει τὴν ἀνωτερότητα τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν διπλωματίαν καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην, ἔστω καὶ ἂν θεωρεῖ ὅτι ὁ Δημοσθένης ἦτο μεγάλος ἠθικὸς παράγων τῶν τότε χρόνων ἐναντίον τῆς ὑλικῆς βίας τοῦ Φιλίππου. Ἡ ἀντίκρουσις τῶν προβλημάτων τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν μεγάλην αὐτὴν σύγκρουσιν μεταξὺ Δημοσθένους καὶ Φιλίππου, Ἀθηναίων καὶ Μακεδόνων, προχωρεῖ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προϋποθέσεως ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀξία εἰς ἀμφοτέρους. Πρὸς συζήτησιν ὁμοίων τῶν σχετικῶν ζητημάτων—ἀνεξαρτήτως πορισμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ὁ συγγραφεὺς—δὲν ἐρησιμοποιήθησαν ὅλα τὰ ὑπάρχοντα τεκμήρια. Δὲν γίνεται π.χ. χρῆσις ἐπιγραφῶν, τῶν νομισμάτων ἰδίᾳ μὲ τὴν μορφήν τοῦ Ἡρακλέους, ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα κλπ. Πῶς εἶναι δυνατόν ἀνεῦ πάντων τούτων νὰ κριθῇ ὀρθῶς ὁ Φίλιππος, ἡ Μακεδονία, ἡ τότε πολεμικὴ καὶ πολιτικὴ δράσις; Εἶναι ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ σύγχρονοὶ του ρήτορες αἱ μόναι πηγαί ;

Τὸ ὄλον ἔργον δὲν χαρακτηρίζει ἐρευνητικὸς τρόπος ἀντικρίσεως τῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν προβλημάτων. Παραλείπει παντελῶς παραπομπὰς εἰς πηγὰς, ὡς καὶ εἰς τὴν νεωτέραν βιβλιογραφίαν. Καὶ ἔχουν εὐτυχῶς γραφῆ τόσα πολλὰ περὶ τῶν ἀπασχολούτων τὸν συγγραφέα ζητημάτων. Ἄν δὲ κάπου χρησιμοποιοῦτο οὗτος βιβλιογραφίαν, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεπαλαιωμένη τόσον, ὥστε θὰ ἦτο προτιμότερον εἰς τινὰς περιπτώσεις νὰ μὴ ἀνεφέροντο χρησιμοποιηθέντα συγγράμματα.

Ἐπέκρινα τὸ ἔργον, ὄχι διὰ νὰ εἶπω ὅτι τοῦτο εἶναι ἀχρηστον δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδιάβασαν τίποτε καλύτερον καὶ ἴσως δὲν μποροῦν καὶ νὰ διαβάσουν. Ἄλλ' ἠθέλησα νὰ τυνίσω ὅτι, ὅταν ἕνας ἀναλαμβάνη νὰ πληροφορήσῃ ὅλους ἐκείνους πού ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν πρόλογόν του, πρέπει νὰ πραγματευεῖται τὸ θέμα μὲ περισσοτέραν ἐπιστημονικὴν εὐσυνειδησίαν. Εἶναι ἀναμφιστήτης τοῦτο δυνατὸν εἰς τὸ πνευματικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν μας κέντρον τὰς Ἀθήνας. Ἄλλὰ πρέπει πρὸ παντός νὰ παύσωμεν κάποτε νὰ νομιζόμεν ὅτι διὰ τῶν δημοσιευμάτων μας κομίζομεν γλαῦκα εἰς Ἀθήνας καὶ διὰ μὲ ἕνα στόμφον πού τοῦλάχιστον δὲν δικαιολογεῖται ἐκ τῶν πραγμάτων.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Μιχ. Περάνθη: Ὁ Κοσμοκαλόγερος—Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Ἀθήνα, 1948.

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη, διαποτισμένα καὶ τὰ δυὸ ἀπ' τὴ γαλήνη τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τὴ συναίσθησιν τῆς πραγματικότητος, στάθηκαν πάντα ἀδελφωμένα κι' ἀξεχώριστα. Καὶ μοναδικά. Ἀληθινὸ ποίημα, πού τὴ λικνιστικὴ ἁρμονία του τίποτε δὲ διατάραξε, ὡς τὴν ὕστατη ὥρα. Ἐνα ποίημα, πού σιγὰ-σιγὰ κι' ἀθόρυβα, ἐπρόκειτο νὰ κερδίσει μερικὲς ἀπ' τὶς ἐκλεκτότερες σελίδες τῆς νεοελληνικῆς γραμματολογίας.

Εἶναι γνωστὸ πῶς τὸ μεγαλεῖο τοῦ Παπαδιαμάντη δὲ βρίσκεται μονάχα ἐν τῇ βιβλικότητι τῶν κειμένων του. Ἐνυπάρχει καὶ ἐν τῇ τραγικότητι τῆς ταπεινῆς καὶ μικρόχαρης ζωῆς του, πού ἤξερε νὰ δαμάζει μὲ τὸν ἥρεμο στοχασμὸν του καὶ νὰ δροσίζει μὲ τὸ πολυχυμὸ αἰσθημά του. Ὁ κ. Περάνθη ἐν τῇ μυθιστορηματικῇ βιογραφίᾳ πού τοῦ ἀφιερώνει—ἐνών τὸν «Κοσμοκαλόγερο»—δείχνει πῶς μελέτησε, προπαντὸς ὅμως πῶς ἀγάπησε κι' ἔνωσε βαθειὰ τὸν

Παπαδιαμάντη, καὶ σὰν ἄνθρωπον καὶ σὰν καλλιτέχνη. Ἔσκυψε μὲ στοργὴν καὶ μὲ πίστη πάνω ἀπὸ τὸν κάθε στίχον τοῦ ἔργου του καὶ τὴν κάθε πτυχὴ τῆς ζωῆς του, καὶ πέτυχε νὰ μᾶς δώσει μιὰ σύνθεσιν, πού ἀσφαλῶς τιμὰ τὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Ὁ «Κοσμοκαλόγερος» ἔχει κάτι ἀπ' τὸ χᾶδι, τὴν ἀφέλεια, τὴ δύναμη, τὴ λιτότητα καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν διηγημάτων ἐκείνου. Εἶναι ἕνα πραγματικὸ τραγούδι τὸ βιβλίον αὐτό, πού ἀναθρύζει μὲς ἀπ' τὶς πλούσιες λογοτεχνικὰς φλέβας τοῦ κ. Περάνθη αὐθόρμητα καὶ σιγαλά, σὰν ἕνα ὑποβλητικὸν μουρμούρισμα, πού συχνὰ σμίγει μὲ τὸ θρόισμα τῶν δρυῶν καὶ τὸ φλοῖσθον τῶν κυμάτων, πού τόσο γλυκὰ κι' εὐεργετικὰ γιόμιζαν τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ ἀλησμόνητου πεζογράφου. Μὲς ἀπ' τὴ θεμερὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀφηγηματος τοῦ κ. Περάνθη λὲς καὶ σπαρταρεῖ ὀλοζώντανη μπροστὰ σου ἡ σεμνὴ καὶ πονεμένη μορφή τοῦ κύρ Ἀλέξανδρου, μ' ὅλα τὰ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς ἐποχῆς πού τὸν πλασιώνει. Δραματικά, μὰ ἀπλά, κοιταγμένες ὅλες οἱ ἀντιθέσεις πού δοκίμασε κι' ἰσορρόπησε μέσα του ὁ μεγάλος συνθέτης. Τὸ ὄνειρον, πού ὁμόρφαινε τὶς πεζὲς καὶ δύσκολες ὥρες, τὸ παρὸν πού δικαίωον τὸ χθές, ὁ ἀσκητισμὸς πού τακτοποιεῖ τὰ κοσμικὰ ἐνδιαφέροντα, ὁ ρεμβασμὸς κι' ἡ πίστις ἐν τῇ ζωῇ, ὁ κοσμοκαλογερισμὸς, ὅλες, γενικὰ, οἱ ἀντιθέσεις πού οὐδέποτε τὸ δίσχισαν καὶ πού μὲ σιγουριὰ δούλεψαν τὴ γονιμότητα καὶ τὴν τέχνην του, τὴν ἐλληνικότητα καὶ τὴν ἀνθρωπιά του. Κι' ὕστερα... «οἱ νησιώτισσες οἱ γρηῆς καὶ οἱ νηῆς, οἱ πεθαμένες, τὰ φτωχὰ σκιαθίτικα καΐκια, οἱ ἔληες καὶ τὰ κυπαρίσια μὲ τ' ἀχνὸ φῶς, τὰ ξωκλήσια πού πάντα τὸν πρόσμεναν...».

Ὁ κ. Περάνθη εἶναι προικισμένος μὲ ἔκτακτὴν ψυχογραφικὴν ἰκανότητα καὶ σπάνια περιγραφικὴν δύναμη. Ἡ γλώσσα του στρωτὴ καὶ καθαρὴ, τὸ ὄψος του γιομάτο ποίηση καὶ νοσταλγία. Σιγουριὰ ἐν τῇ σκέψῃ, ζωντανὸ καὶ σταθερὸ αἶσθημα, ἀπόλυτη κυριαρχία ἐπὶ λόγον καὶ τὴν ἀφήγησιν. Φαντάζομαι πῶς ἡ δέησις τοῦ Πορφύρα γιὰ τὴν ψυχὴν τοῦ Παπαδιαμάντη

«ἔκανε τὸ θάμα κι' ἄσε τον νὰ ζήσει ὅπως
ἐξῆσσε,
σὲ μιὰ μεριά πού τάχατες, νὰ μοιάζει τὸ
[νησί του].»

βρίσκει ἐπὶ τὸν «Κοσμοκαλόγερον» τοῦ κ. Περάνθη τὴν πλήρη δικαίωσιν. Γενικὰ, τὸ βιβλίον τοῦτο συγκινεῖ κι' ὑποβάλλει ὁ-

σο λίγα. Πρόκειται για ένα σεμνό κείμενο, ελληνικό στη σύλληψη, την έκτέλεση και το περιεχόμενό του απ' την πρώτη ως την τελευταία γραμμή του.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Οί Έκθέσεις

Στή μεγάλην αίθουσα του «Παρνασσού» ο ζωγράφος Άντ. Κανάς εκθέτει 127 λάδια και σχέδια παρμένα, τὰ περισσότερα, από τὰ νησιά τῶν Κυκλάδων. Ἡ έκθεση (παρ' ὅλες τίς ἀρετές που ἔχουν μερικά ἔργα) δὲν προκαλεῖ κανένα ἐνδιαφέρον. Ὁ ζωγράφος φαίνεται πὼς δὲν ἔχει καμιάν ἀνησυχία στὴν ψυχὴ του, δὲ χαράζει κανένα προσωπικὸ δρόμο, δὲ θέτει κανένα πρόβλημα στὸν ἑαυτό του. Ἀντιγράφει πιστὰ καὶ ἱμπρεσιονιστικὰ τὴ φύση καὶ ἐξιστορεῖ τίς γραφικότητές της.

Τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου μὲ τίς λουλακίες θάλασσες, τ' ἄσπρα κυβιστικὰ σπίτια καὶ τὴν ἔλλειψη τοῦ δέντρου, ἔχουν τόσο πολὺ ζωγραφιστὴ ἀπὸ Ἑλληνες καὶ ξένους καλλιτέχνες, ποὺ ἔχουν πιά γίνει κοινὸ καὶ τετριμμένο θέμα. Ἄν δὲν δώσει ὁ ζωγράφος κάτι ἀπὸ τὴ δική του ἀτομικότητα, τὴ δική του αἴσθηση, τότε μοιραία καὶ ἀναπόφευκτα θα πέσει στὴν κοινοτυπία. Δὲ θὰ μᾶς διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον.

Στὴν προηγούμενη έκθεσή του ὁ Κανάς ἔδειχνε ὅτι κάποια ἀγωνία, κάποια ἀνησυχία τὸν κατείχε, ποὺ δὲν ἤξερε ὅμως ἀκόμα πὼς νὰ τὴν ἀποδώσει ἄρτια στοὺς πίνακές του. Εἶχαμε ἐλπίζει ὅτι ὅταν θὰ μπορούσε νὰ ὑποτάξει τὰ τεχνικά του μέσα, θὰ μᾶς ἔδιδε ἕνα ἐντελῶς προσωπικὸ καὶ πρωτότυπο ἔργο. Τί ἔγινε ἐκείνη ἡ ἀναζήτηση; Ἔσθησε καὶ καταλάγιασε σὲ τέτοιο σημεῖο ὥστε νὰ φτάσουμε στὰ σημερινὰ ἀποτελέσματα;

—Ὁ Γ. Κοσμαδόπουλος, ποὺ ἐκθέτει 66 πίνακές του στὴν αἴθουσα Ζαχαρίου, ἔχει πάντα ἕνα ἐντελῶς προσωπικὸ τόνο στὰ ἔργα του. Λεπτὴ καὶ καλλιεργημένη αἴσθηση τοῦ χρώματος, ἀπλὰ τεχνικὰ μέσα, εὐγενική γραμμὴ. Ἐκθέτει κι' αὐτὸς τοπία ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ τὴ Μύκονο. Ἐχει τὸ χάρισμα νὰ τέρπει τὸ θεατὴ καὶ νὰ προσελκύει τὸν ἀγοραστὴ (γι' αὐτὸ καὶ σ' ὅλες του τίς ἐκθέσεις πουλεῖ σχεδὸν ὅλα του τὰ ἔργα). Ἡ εὐκολία τοῦ ὅπως αὐτὴ τὸν ἔχει κατεβάσει στὸ ἐπίπεδο τοῦ μεγάλου κοινού, ἀντὶ ν' ἀνεβάσει αὐτὸς τὴν

αἴσθησή του κοινού τοῦ στο δικό του ὕψος. Σὲ κάθε νέα του έκθεση διαπιστώνεται ὅλο καὶ περισσότερο ἡ πικρὴ αὐτὴ ἀλήθεια.

—Τοπία ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, τὴ Νάξο, τὴν Πάρο καὶ τὴ Σαντορίνη, ἐκθέτει στὸ «Ρόμβος» καὶ ὁ Ἄγγελος Θεοδωρόπουλος. Ἀλλὰ πόση προσωπικὴ σφραγίδα χαρακτηρίζει τὰ 28 αὐτὰ ζωγραφικὰ κομμάτια, πόση ἀτομικὴ αἴσθηση στὴν ἀπόδοση τοῦ χρώματος καὶ τοῦ ὄγκου καὶ τί τὸλμη καὶ δύναμη στὸ σχέδιό του. Ὁ Θεοδωρόπουλος, ποὺ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους χαράκτες μας στὸ ξύλο ἢ στὸ χαλκὸ καὶ ποὺ μᾶς ἔδωσε ἄλλοτε δείγματα τῆς θαυμαστῆς τέχνης του, ἔξρει νὰ χειρίζεται τόσο καλά τὸ πινέλλο του ὅσο καὶ τὸ κοπίδι του καὶ νὰ μᾶς χαρίζει μὲ ρωμαλεῖς πινελιές ἔργα σὰν αὐτὰ ποὺ χαίρομαστε στὴ φεινὴν τοῦ ἔκθεσι.

—Στὸ Ζάππειο ὁ Κερκυραῖος ζωγράφος Ἄγγελος Κόντης ἐκθέτει 102 ἀκουαρέλλες του ἀπὸ τὰ γραφικὰ τοπία τῆς πατρίδας του. Ἡ φύση τῆς Κέρκυρας ὁμορφὴ, ἡρεμὴ καὶ γλυκειά, παρέχει πλούσιον ἔδαφος στὸν καλλιτέχνη γιὰ τὴν ἀπόδοσή της σὲ ἀκουαρέλλα καὶ τὰ τοπία της ἀπὸ τὴν Παλιοκαστρίτσα, τὸ Μὸν Ρεπτό, τὸ Ἀχίλλειο, τὸν Ἀνεμόμυλο, τίς Μπενίτσες, τὸ Κανόνι κλπ. μὲ τίς ἐλιές καὶ τὰ κυπαρίσσια δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκφράσει ὁ ζωγράφος ὅλη τὴν ἀγάπὴ ποὺ αἰσθάνεται στὴν πατρίδα του. Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ ζωγράφος μας κατέχει τὸ μυστικὸ τοῦ ζωγράφου τῆς ἀκουαρέλλας καὶ τὴ δουλεύει, ἂν καὶ πιστὸς τῆς παράδοσης, μὲ μεγάλη ἐλευθερία καὶ τόλμη.

Θεατρικὰ καὶ Μουσικὰ Νέα

Ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία σημείωσαν οἱ παραστάσεις τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς Ἑλληνίδας ὠψιφώνου τῆς Ὀπερας τῆς Βιέννης Μαργαρίτας Πέρρα, στὴ «Μαντὰμ Μπάπτερφλάυ» τοῦ Πουτσίνι καὶ στὴν «Τραβιάτα» τοῦ Βέρντι.

—Ἄλλο τμῆμα τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς, ὁ ὀπερετικὸς θιασὸς, θριαμβεῖει κάθε βράδυ στὴ «Γυναίκα τοῦ δρόμου» τοῦ Χατζηναστούλου, ποὺ παίζεται στὸ Θέατρο Κυβέλης, στὸ Σύνταγμα, ποὺ ἔχει ριζικὰ ἀνακαινισθῆ.

—Στὸ «Ρεξ» ὁ ὀργανισμὸς τοῦ Θεάτρου Τέχνης τοῦ Κοῦν ἀνέβασε, μὲ τὴ γνωστὴ του πάντα φροντίδα, τὸ ρεαλιστικὸ ἔργο τοῦ Ἀμερικανοῦ συγγραφέα Φίλιπ Γιόρνταν «Ἄννα Λουκάστα», μὲ πρωταγωνιστὲς τοὺς Μελίνα Μερκού-

ρη, Βάσω Μεταξά, Κούν, Διαμαντόπουλο, Καλλέργη και Μορίδη. Το έργο παίζεται άφουγα και, κατά τὰ φαινόμενα, θά κρατήσει γιά πολύ καιρό τό πρόγραμμα του Θεάτρου Κοτοπούλη.

—Μεγάλο μουσικό γεγονός ήταν τό περίφημο ρεσιτάλ του διάσημου πιανίστα Βίλχελμ Κέμπφ, που μαζί με τόν Μπάκχουσσ και τόν Σνάμπελ θεωρείται σήμερα ένας από τους τρεις μεγαλύτερους εκπρόσωπους τής πιανιστικής τέχνης τής Εύρώπης. Το πρόγραμμά του περιελάμβανε τὰ ἑξῆς ἔργα: Χέντελ—Σακόν—Μπάχ «Κοράλ», Μπάχ «Κοράλ από τήν καντάτα 147», Μπετόβεν «Σονάτα μι μπε. μαζ. 31», Σούμπερτ «Ἐμπρομπτύ Νο. 1», Λίστ δυό «Λεζάντες».

—Ἐθιασος Λογοθετίδης στό «Κεντρικό» ἀνέβασε τή ξεκαρδιστική κωμωδία του Ἀκαδημαϊκοῦ Σπύρου Μελά «Ἡ μέθοδος τῶν Τριῶν», που εἶχε πρωτοπαυχθῆ στό 1942 πάλι ἀπό τόν Λογοθετίδη. Ἐξυπνος διάλογος προκαλεῖ ἀδίαστα τὰ γέλια.

—Ἐθιασος του Ἐθνικοῦ Θεάτρου ἐξακολουθεῖ ν' ἀνεβάζει στό Βασιλικό Θεάτρο και στό Δημοτικό του Πειραιῶς διάφορες παλιές του ἐπιτυχίες και ἑτοιμάζει τήν «Τρικυμία» του Σαίξπηρ γιά νά παιχθῆ τό Μάρτη.

Τ. Μ. Φ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐκ. Σόλων Μιχαηλίδης μίλησε στις 28 Ἰανουαρίου στό Σύλλογο «Ἀρης» Λεμεσού με θέμα «Τὰ Φεστιβάλ Μουσικῆς τής Ουαλλίας και τής Βενετίας». Τό κείμενο τῆς ὁμιλίας του κ. Μιχαηλίδη δημοσιεύεται σ' αὐτό τό τεύχος.

—Τό Ὁδείου Κύπρου ἔδωσε τόν Ἰανουάριο δύο συναυλίες, στις 22 και 29, και μιά μαθητική στις 10 Φεβρουαρίου.

—Στις 23 Ἰανουαρίου ὁ κ. Σ. Βασιλειάδης μίλησε στό Ὁδείου Λυκείου Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου γιά τήν Ἐκτη Συμφωνία του Μπετόβεν στις 6 Φεβρουαρίου γιά τό ρομαντικό Σοπέν και στις 20 γιά τήν Ἐβδόμη Συμφωνία του Μπετόβεν. Στό ἴδιο ἴδρυμα μίλησε στις 13 Φεβρουαρίου ὁ κ. Γ. Ἀρβανιτάκης με θέμα «Τὰ 200 χρόνια του 1. Σ. Μπάχ». Ὅλες οἱ ὁμιλίες συνοδεύοντο ἀπό ἐκτελέσεις συναφῶν ἔργων.

—Στις 15 Φεβρουαρίου δόθηκε στό «Λήδρα Πάλας» ρεσιτάλ πιάνου του κ. Γιώργου Ἀρβανιτάκη με ἔργα Μότσαρτ, Μπετόβεν, Λίστ, Σοπέν, Σαρλαττί, Ντομπουσσού και Ἀρβανιτάκη.

—Ἐο συνεργάτης μας κ. Σόλων Μιχαηλίδης, μέλος του Διεθνούς Συμβουλίου Λαϊκῆς Μουσικῆς, προσκλήθηκε νά παρακολουθήσει και φέτος ὡς κριτής τό Μουσικό Φεστιβάλ τής Ουαλλίας. Ἀργότερα ὁ κ. Μιχαηλίδης θά παρακολουθήσει—κατόπι προσκλήσεως—τό Παγκόσμιο Συνέδριο Μουσικῆς, που με τήν εὐκαιρίαν τῶν μέσων του αἰῶνα μας ὁργανώνεται στήν Ἰντιανά τῶν Ἦνωμένων Πολιτειῶν.

—Ἐο Ὁδηγός Κύπρου, του ὁποίου τήν ἐκδοση ἀπόφασισαν ἀπό κοινού τὰ Συμβούλια του Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου και τῆς Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν, θά εἶναι ἑτοιμος περὶ τὰ τέλη του ἔτους. Ἡδη ἔχει καταμετρηθῆ ἡ σχετική ἐργασία και γίνεται συγκέντρωση του ὄλικου.

—Τόν Ἀπρίλιο θά ὁργανωθῆ ἀπό τόν καθηγητή κ. Α. Διαμαντή Ἐκθεση Ζωγραφικῆς τῶν μαθητῶν του Παγκυπρίου Γυμνασίου, στό Ζάππειο Μέγαρο Ἀθηνῶν.

—Στις 23 Φεβρουαρίου, σέ συγκέντρωση τῶν μελῶν του Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου ὁ Πρόεδρος αὐτοῦ κ. Κ. Σ. Κυριάκος μίλησε με θέμα: «Ἡ νεοελληνική γλώσσα εἰς τήν Κύπρον» μερικά διαπιστώσεις και εἰσηγήσεις.

—Ἐο Δήμος Λευκωσίας πρόκειται νά ἐκδώσῃ Ἱστορικόν Ὁδηγόν τῆς Πρωτεύουσας. Ἐο Ὁδηγός θά κυκλοφορήσει στήν Ἑλληνική, Ἀγγλική και Τουρκική γλώσσα.

—Στις 23 Φεβρουαρίου ἡ κ. Ι. Α. Στυλιανού μίλησε στό Βρετανικό Ἰνστιτούτο Λευκωσίας με θέμα «Βυζαντινοὶ ναοὶ και Βυζαντινές ἀγιογραφίες στήν Κύπρο».

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ἄγγελος Τερζάκης: Ἐο Σταυρός και τό Σαβῆ. Τραγωδία. Ἄετος Α. Ε., Ἀθήνα, 1950.

Τ. Σ. Εἰλιότ (Μετὰφραση Ἄντ. Ζαχαροπούλου): Φόνος στή Μητρόπολη. Τραγωδία. Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός», Ἀθήνα, 1949.

Γιώργος Κωστάντη: Ἡρωϊκή Πορεία. Ποιήματα. Κύπρος, 1950.

Ρένου: Ποιητικά Γράμματα. Ποιήματα. Ἀθήνα, 1949.

Β' Τάγματες Μακρηνήσου: Ἡμερολόγιο 1950.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Παρακαλοῦνται ὄσοι συνδρομητές καθυστεροῦν ἀκόμη τή συνδρομή τους νά τήν ἀποστείλουν στή διεύθυνση του περιοδικοῦ (ὄδος Μυκηνῶν 3, Λευκωσία).

Κύπρον Τόκκα, Λεμεσόν: Καλά τὰ ποιήματά σας' θά δημοσιευτοῦν και τὰ δύο. — Ἀ ν δ ρ ε α ν Χ. Ψ α ρ ῆ ν, Λεμόθυ: Ὑπάρχει πολλή εὐαισθησία και στὰ ποιήματα και στό πεζό σας. Εἶναι ὁμως ἀκόμη οἱ στίχοι σας ἀδύνατοι ἀπό ἀπόψεως ποιητικῆς διατυπώσεως κ' ἡ καλλιτεχνική μετουσίωση δέν ὁλοκληρώνεται. Συνεχίστε τήν ἐργασία σας και στείλετέ μας κάτι καλύτερο. — Λί α ν Κ. Μυλῶ ν ἄ, Ἀμίαντον: Ἐο Ἐξαγνισμός' καλὸ' θά δημοσιευθῆ. Τὰ «Ὀνειροπόληματα» ὑστεροῦν σά σύνθεση. Δοκιμάστε νά ξαναδουλέψετε αὐτό τό θέμα. Ἡ «Μαγυμένη κορυφή» ἔχει κίολας τυπῶθῃ, κ' ἂν δέν προκύψει πάλι τεχνική δυσκολία, θά μῆ ὀριστικά στό προσεχές. — Γ. Φ., Λευκωσία: Δέ δημοσιεύουμε ἀνώνυμους στίχους. Τὸ ποιητά σας ὡστόσο εἶναι καλὸ, με ὠραίες εἰκόνες, καθαρά νοήματα και ποιητικῆς ἐκφράσεως. Μόνον κάπου κάπου δέν ἔχει συνοχή, ὅπως ἐκεῖ π' ἀρχίζει ἡ τελευταία στροφή. Γνωρίστε μας τ' ὄνομά σας. — Χ. Δ. Φί ν τ ι κ ἄ λ η, Γιαλοῦσα: Τὸ ποιητά σας «Στὴ σκληρῶμένη Κύπρο» ἔχει ὠραίες στιγμές, ὑστερεῖ ὁμως ἀπό στιχουργικῆς ἀπόψεως.